Riječ

Broj 71/72
listopad 2026.

matica hrvatska
OGRANAK WIESBADEN

glasnik hrvatske kulturne zajednice wiesbaden

DAS WORT - MITTEILUNGSBLATT DER KROATISCHEN KULTURGEMEINSCHAFT WIESBADEN

DAS GLAGOLITISCHE IN KROATIEN

KNJIŽEVNI I KULTURNI DOPRINOS

POVIJESNA ISTRAŽIVANJA

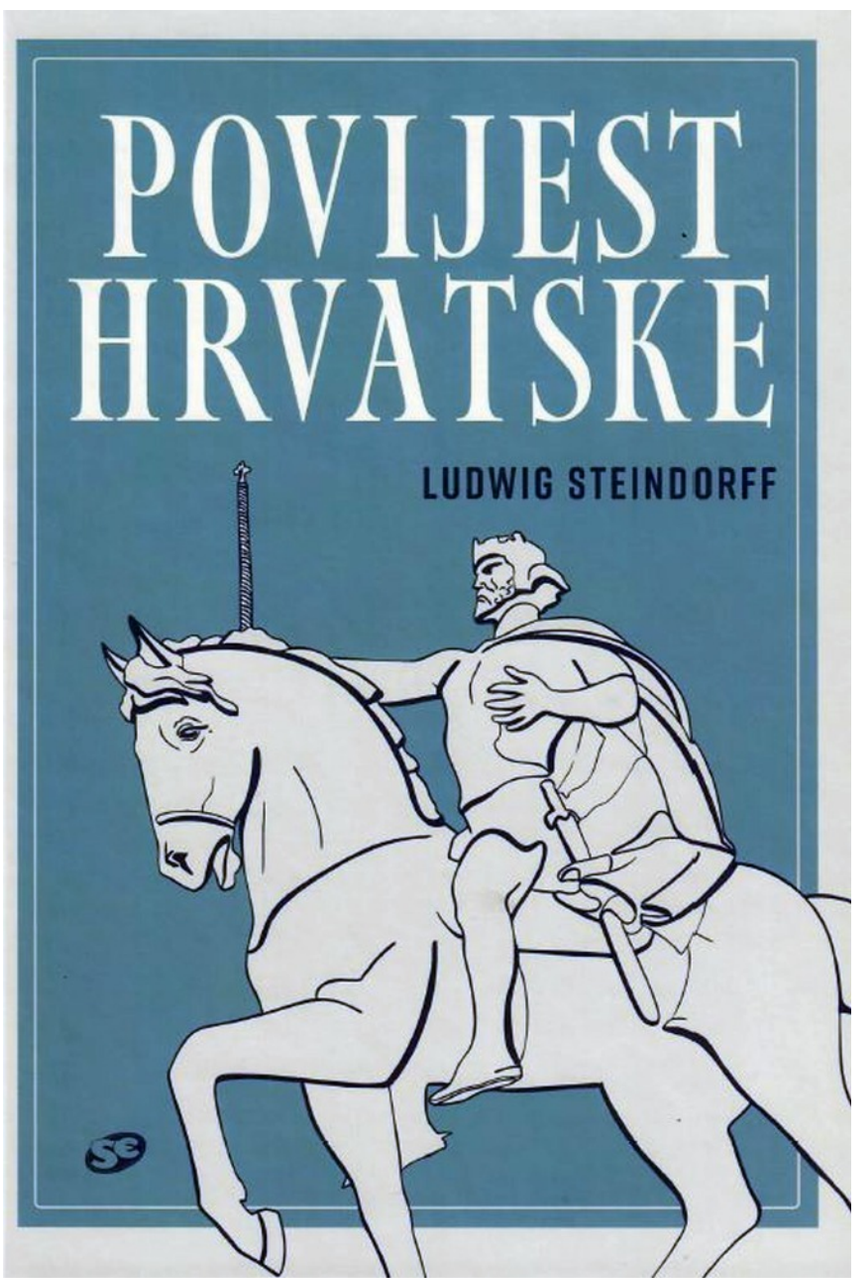
FUNKCIONALNA INTEGRACIJA

GLUPOST KAO DRUŠTVENI I MORALNI FENOMEN

KNJIŽEVNOST KAO POLJE MOĆI

MEĐUNARODNI DAN MATERINSKOG JEZIKA

IN MEMORIAM

Einleitung zur Ausgabe 71/72 der Zeitschrift *Riječ*

Liebe Leserinnen und Leser, verehrte Freunde der kroatischen Kultur,

die vorliegende Doppelnummer 71/72 unserer Zeitschrift „Riječ / Das Wort“ erscheint in einer Zeit, die von tiefgreifenden kulturellen, gesellschaftlichen und auch institutionellen Umbrüchen geprägt ist. Das Jahr 2026 fordert uns heraus, den Wert unserer Identität, unserer Sprache und unserer Geschichte immer wieder neu zu verorten – nicht nur in der Heimat, sondern gerade hier, in der Diaspora in Deutschland. Was hält eine Nation im Kern zusammen? Diese Frage zieht sich wie ein roter Faden durch die vorliegende Ausgabe. Ludwig Steindorffs monumentale Synthese „Povijest Hrvatske“ erinnert uns daran, dass Nationen nicht auf dem Reißbrett der Politik oder durch bloße Staatsgrenzen entstehen, sondern in der Kultur. Sprache, Konfession und das glagolitische Erbe sind das unsichtbare Fundament, das uns über Jahrhunderte vor der Assimilation bewahrt hat. In einer globalisierten Welt, die nationale Eigenheiten oft einebnet, ist die Pflege dieses Erbes kein nostalgischer Luxus, sondern eine Überlebensfrage.

Diese Überlebensfrage stellt sich auch in der Literatur. Die Beiträge über Milan Bošnjaks Forschung zu kroatischen Schriftstellern in Deutschland, Elena Messners transnationale Literaturtheorie und Sonja Breljaks bewegende „Pisma Danici“ zeigen: Die kroatische Literatur hört an den Staatsgrenzen nicht auf. Sie wird transnational, sie wandert und verändert sich. Die Zuerkennung des Leipziger Buchpreises für europäisches Verständnis an Miljenko Jergović unterstreicht, wie sehr die Literatur des ehemaligen Jugoslawiens heute als essenzieller Teil des europäischen Gedächtnisses wahrgenommen wird. Übersetzung und Exil sind keine Verlustgeschichten, sondern Räume neuer, vielschichtiger Identitäten.

Doch Identität bedeutet auch ethische Verantwortung und den Mut zur ungeschönten Wahrheit. Wenn wir Dietrich Bonhoeffer und Robert Musil lesen, erkennen wir die Gefahren der „Dummheit“ als gesellschaftliches Phänomen – ein Warnruf in Zeiten von Populismus, historischem Revisionismus und dem Verlust der eigenen Urteilskraft. Dies führt uns direkt auf den Balkan: Die Auseinandersetzung mit der Vergangenheit, wie sie Milan Červinka, Mirsad Tokača und die lateinamerikanischen Wahrheitskommissionen exemplifizieren, bleibt eine offene Wunde. Wahre Versöhnung erfordert den Mut zur faktischen Wahrheit, nicht die Pflege bequemer nationaler Mythen.

Der Blick auf die Realität unserer Gemeinschaft in Wiesbaden und Hessen ist indes ernüchternd. Der Essay über die Institutionalisierung der Migrantenhilfe und die Protokolle unserer 36. Mitgliederversammlung der HKZ Wiesbaden offenbaren einen schmerzhaften Widerspruch: Während große, bürokratische Apparate wie der Caritas die Strukturen der Hilfeleistung monopolisieren, finanzieren und wieder verlassen, kämpfen kleine, authentische Kulturvereine ums nackte Überleben. Der Verlust von Räumen, Ressourcen und Mitgliedern ist ein Verlust an Gemeinschaft. Dennoch zeigen die Aktivitäten rund um den Internationalen Tag der Muttersprache und die Interkulturelle Woche 2026, dass der Geist unserer Gemeinschaft ungebrochen ist. Sprache bleibt unsere „Heimat im Kleinen“.

Mit tiefer Trauer verabschieden wir uns in dieser Ausgabe von Malkica Dugeč, einer Dichterin, die die kroatische Seele im Exil wie kaum eine andere in Worte gefasst hat. Ihr Vermächtnis mahnt uns, nicht aufzuhören, unsere Geschichten zu erzählen, denn wer aufhört zu erzählen, verliert seine Wurzeln.

Möge diese Ausgabe der „Riječ“ Ihnen Anregung, Trost und den Ansporn sein, das „Wort“ – die „Riječ“ – lebendig zu halten, gerade dann, wenn es schwerfällt.

Ihr
Ivica Košak, Redaktionsleiter
Wiesbaden, im Herbst 2026

Inhaltsverzeichnis/KAZALO

Uvodnik 1
Impressum 2
Ludwig Steindorff,
POVIJEST HRVATSKE. 3
Nacija se ne rađa na papiru, već u kulturi..... 6
Glagolitisch – Kroatiens alte Schrifttradition …..... 7
KNJIŽEVNOST IZMEĐU DOMOVINA I DIJASPORA 8
Međunarodni dan materinskog jezika u Wiesbadenu 10
Prijevod kao čin moći: Elena Messner i transnacionalno
književno polje 12
Sonja Breljak: Pisma Danici: Zapisi iz Berlina … 14
Miljenko Jergović i Leipziška nagrada
za europsko razumijevanje 19
Karl Schlögel und Ursula Krechel ……..... 22
TRI PRISTUPA, JEDNA ISTINA? ……..... 25
Dummheit als gesellschaftliches und ethisches Problem 27
Prijevodi kao doprinos transnacionalnom književnom polju 30
PAS I MAČKA BALKANA 33
PSIHOLOGIJA MASE, MITOVI I IDEOLOŠKA
INSTRUMENTALIZACIJA 34
KAD JE CARITAS POSTAO DRŽAVA, A UDRUGE
POSTALE NIŠTA 39
ZAPISNIK XXXVI. redovne skupštine
udruge HKZ Wiesbaden 42
BOŽIĆNA BALADA (DVOĠLAS) ……..... 44
Zdravko Luburić: Bog gleda u Rašellin i u kletvu i šuti 45
Protokoll der 36. Mitgliederversammlung 46
Kulturno djelovanje i predanost transparentnosti 51
MALKICA DUGEĆ (1936. – 2026.) ….....52

IMPRESSUM

Riječ

Glasnik Hrvatske kulturne Zajednice - Ogranka Matice hrvatske - Wiesbaden

RIJEČ/DAS WORT
Mitteilungsblatt der Kroatischen Kulturgemeinschaft e.V.

Vol. XXXV, Nr. 71/72, Wiesbaden, MMXXV

Adresa / Adresse:
Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
c/o Ivica Košak, Ernst Töpfer-Str. 4,
65510 Idstein
Tel: +49 6126 8145,
E-Mail: info@hkz-wi.de
http://www.rijec.hkz-wi.de

Nakladnik / Verleger:
Hrvatska kulturna zajednica e.V. /Kroatische Kulturgemeinschaft e.V. Wiesbaden
V.I.S.d.P.: Ivica Košak,
Ernst Töpfer-Str. 4, D-65510 Idstein
E-Mail: ivica.kosak@online.de

Glavni urednik / Redaktionsleitung
Ivica Košak
Članovi redakcije / Redaktionsmitglieder
Ivica Košak, Angela Ilić, Jela Šare, Jasminka Odrljin, Nina Pavić, Ljubica Turić, Marina Beroš

Suradnici / Mitarbeiter
Aleksandra Brnetić, Marijana Erstić, Luka Ilić, Goran Krnić, Julia Enkelmann, Tihomir Glowatzky, Rajko Radišić

Graphik Design / Layout
Ivica Košak

Tisak / Druck
bis500druck
Ziegelhüttenweg 4
D-98693 Ilmenau

Rukopisi se ne vraćaju. Za sadržaj napisa odgovaraju autori. Uredništvo kao i izdavač ne mora se nužno slagati s mišljenjem autora.

Für nicht angeforderte Manuskripte übernehmen wir keine Haftung und senden diese aus Zeit- und Kostengründen nicht zurück. Für den Inhalt der Beiträge zeichnen die Autoren verantwortlich, auch spiegeln diese nicht immer unbedingt die Meinung der Redaktion wider.

Vertrieb:
Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.

Oglasi /Anzeigen:
1/1S: 100 €, 1/2 S: 50 €, 1/4 S: 25 €, 1/8 S: 13 €.
Oglas u boji – dvostruka cijena. /Farbdruck - das Doppelte des Preises für S/W Druck

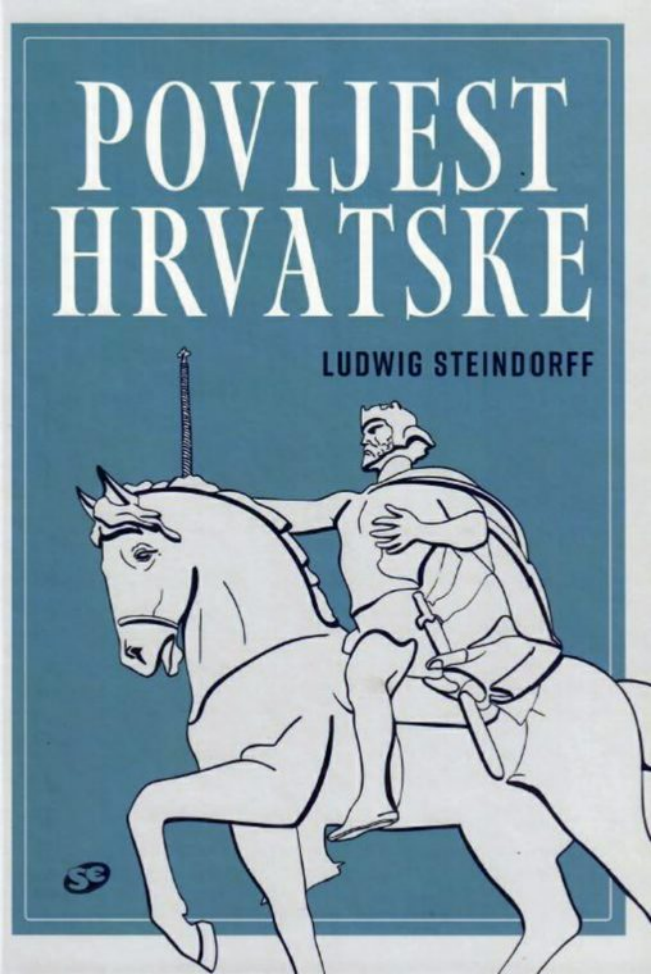
Banka / Bankverbindung:
Wiesbadener Volksbank e.G. Wiesbaden
Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
IBAN: DE30510900000021280500
BIC: WIBADE5WXXX

RIJEČ ISSN 2196 6109

Ludwig Steindorff, POVIJEST HRVATSKE

Sinergija objektivnosti i europskoga konteksta u standardnom djelu hrvatske historiografije

Knjiga *Kroatien - Von Mittelalter bis zur Gegenwart* njemačkog povjesničara prof. dr. **Ludwiga Steindorffa** već se dva desetljeća smatra standardnim djelom za razumijevanje hrvatske povijesti u njemačkoj akademskoj i kulturnoj javnosti. Peto, dopunjeno i revidirano izdanje hrvatskog prijevoda, objavljeno 2025. u nakladi Srednje Europe s novim naslovom: *Povijest Hrvatske*, predstavlja važan doprinos domaćoj historiografiji. Nakladnik, specijaliziran za povijesna i filološka izdanja, time je učvrstio svoju poziciju kao ključna institucija za objavljivanje znanstvenih radova visoke kvalitete.

Steindorff, istaknuti stručnjak za povijest Istočne i Jugoistočne Europe te dugogodišnji profesor na Sveučilištu Christian-Albrecht u Kielu, donosi precizan i analitičan pogled na hrvatsku prošlost – od ranosrednjovjekovne državnosti do hrvatskog osamostaljenja i integracije u euroatlantske strukture. Najnovije izdanje obuhvaća razdoblje do sredine 2025. godine.

Prevoditelji Srećko Lipovčan, Renata Steindorff-Andrun i Karlo Andlar osigurali su terminološki usklađen i stilski iznimno čitljiv prijevod, čime je hrvatskim čitateljima omogućeno potpuno razumijevanje autorovih komparativnih i analitičkih uvida.

Autor sintezu započinje određivanjem geografskih i geopolitičkih okvira hrvatskog prostora, ističući nužnost integriranja hrvatske povijesti u širi europski kontekst. Njegov pristup počiva na komparativnosti, izbjegavanju nacionalnih mitologija i odbacivanju ideoloških interpretacija.

Iako naslov najavljuje srednjovjekovni fokus, autor analizu širi i na antičko razdoblje, koje smatra temeljem kasnije etnogeneze. U tumačenju etnogeneze Hrvata zauzima uravnoteženo stajalište – prihvaća mogućnost neslavenskog podrijetla imena, ali naglašava da je slavenizacija bila ključna za oblikovanje hrvatskoga

identiteta. U analizi razdoblja od 7. do 12. stoljeća, Steindorff slijedi spoznaje hrvatske historiografske tradicije (Klaić, Šišić, Macan, Pavličević). Posebno ističe kontinuitet koje su institucijanakon 1102. održale svijest o političkoj autonomiji, što povezuje s kasnijim procesima stvaranja moderne hrvatske države.

Peto izdanje donosi i interpretaciju razdoblja nakon 2013., kada je Hrvatska pristupila Europskoj uniji. Steindorff pritom ističe da su temeljna pitanja hrvatske politike danas usmjerena ne na identitet i opstanak države, već na njezinu ulogu i razvoj unutar Europske unije u kontekstu globalnih neizvjesnosti nakon 2022. godine. Knjiga uključuje širok raspon izvora i literature, a autor se ne ustručava otvoreno analizirati osjetljive teme poput položaja Hrvatske u Kraljevini Jugoslaviji, sloma NDH, karaktera jugoslavenskog socijalizma ili procesa koji su vodili do raspada Jugoslavije i osamostaljenja Hrvatske. Njegov pristup ostaje kritičan, uravnotežen i metodološki moderan.

Jedan od najvrjednijih aspekata knjige jest poglavlje o glagoljaškoj pismenosti, koje Steindorff izdvaja kao jedno od temeljnih obilježja hrvatskoga srednjovjekovna identiteta. Time njemačkoj znanstvenoj javnosti približava kulturni fenomen koji je izvan Hrvatske slabo poznat.

Također naglašava snažne veze hrvatskih zemalja sa zapadnoeuropskim kulturnim i crkvenim središtima, posebice u srednjem vijeku. Razvoj dalmatinskih komuna i urbanizacija Slavonije pod utjecajem Ugarske prikazani su kao važni elementi formiranja hrvatskoga identiteta u okviru zapadnoeuropske kulturne tradicije.

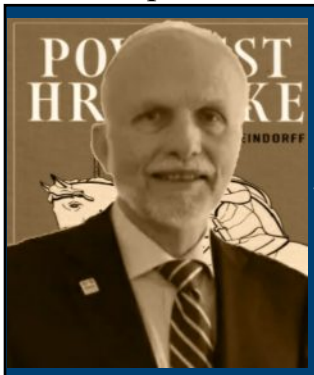
U razmatranju razdoblja osmanskih prodora Steindorff daje poseban naglasak povezanosti hrvatske i bosanske povijesti, što drži ključem za razumijevanje političke i vojne dinamike jugoistočne Europe. Podsjeća da je njemačka publika s hrvatskom poviješću slabo upoznata, osobito jer prije njegova rada nije postojala suvremena sinteza na njemačkom jeziku (izuzetak je starije djelo Rudolfa Kiszlinga).

Razdoblje 19. i 20. stoljeća Steindorff interpretira u okviru modernizacijskih procesa i formiranja građanskoga društva. Hrvatsko proljeće (1967.–1971.) analizira kao reformni pokret koji je težio nacionalnoj afirmaciji, a ne kao puki izraz nacionalizma. U njemu prepoznaje važnu preteču kasnijih demokratskih i državotvornih procesa.

Kroatien - Von Mittelalter bis zur Gegenwart služi kao sveučilišni udžbenik na njemačkom govornom području, ali je namijenjen i široj kulturnoj i stručnoj publici zainteresiranoj za Hrvatsku. Djelo objašnjava oblikovanje hrvatskih povijesnih teritorija, promjene etničke i kulturne strukture stanovništva te utjecaj različitih političkih sustava – od Bizanta i Osmanskoga Carstva do Habsburške Monarhije i jugoslavenskih državnih okvira – na hrvatsku povijest.

Steindorff sustavno smješta hrvatsku povijest u europski kontekst, naglašavajući njezine veze sa zapadnoeuropskom urbanom kulturom, Rimokatoličkom Crkvom i srednjoeuropskim političkim prostorima.

Popis literature na stranim jezicima uvršten u knjigu omogućuje čitatelju uvid u međunarodne radove o hrvatskoj povijesti, čime dodatno povećava njezinu istraživačku vrijednost.U najnovijem izdanju autor analizira i hrvatsku ulogu u EU i NATO-u, zaključujući da je Hrvatska učvrstila svoj položaj u obje organizacije, ali da se nalazi pred izazovima globalno nestabilnog svijeta.

Ludwig Steindorff *rođen je 7. veljače 1952. u Hamburgu. Studirao je povijest, slavi- stiku i germanistiku u Heidelbergu i Zagrebu. Doktorirao je 1981. na Sveučilištu u Heidelbergu, gdje je obranio disertaciju iz područja slavistike i povijesti, a znanstveno se usavršavao i na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 1981. do 1997. radio je kao znanstveni suradnik, a potom kao docent i izvanredni profesor na Sveučilištu u Münsteru. Od 2000. do 2017. bio je redovni profesor i predstojnik Odsjeka za istočnoeuropsku povijest na Sveučilištu u Kielu, gdje je vodio i kolegij Povijest Hrvatske. Od 2017. djeluje kao profesor emeritus. Njegov se istraživački rad usredotočuje na povijest Istočne i Jugoistočne Europe, pri čemu posebnu pozornost posvećuje srednjovjekovnoj i modernoj povijesti Hrvatske, religijskoj povijesti i kulturi sjećanja. Uz sintezu hrvatske povijesti, autor je i jedine znanstveno utemeljene monografije o Hrvatskom proljeću. Godine 2019. odlikovan je Počasnom medaljom Sveučilišta u Kielu, a iste mu je godine Sveučilište u Splitu dodijelilo počasni doktorat.*

Zusammefassung:
Das Werk *Kroatien – von Mittelalter bis zur Gegenwart* von Prof. Dr. Ludwig Steindorff bietet eine umfassende, methodisch reflektierte Synthese der kroatischen Geschichte von der Antike bis in die Gegenwart. Auf der Grundlage eines konsequent komparativen Ansatzes integriert der Autor die politischen, gesellschaftlichen und kulturellen Entwicklungen Kroatiens in den breiteren europäischen Kontext und vermeidet dabei nationale oder ideologische Engführungen. Besonderes Augenmerk legt Steindorff auf die frühmittelalterliche Staatlichkeit, die kulturelle Bedeutung der glagolitischen Schrifttradition sowie die komplexen Transformationsprozesse der Moderne, einschließlich der politischen Dynamiken im 19. und 20. Jahrhundert und der staatlichen Neugründung nach 1991. Die aktualisierte Ausgabe umfasst zudem die Phase nach dem EU- und NATO-Beitritt Kroatiens und analysiert dessen Positionierung in einem zunehmend instabilen globalen Umfeld. Das Werk stellt damit sowohl ein zentrales Referenzmedium der internationalen Kroatienforschung als auch ein bedeutendes Bindeglied zwischen mitteleuropäischer und südosteuropäischer Historiographie dar.

Ivica Košak

Izvor:

• Drugo izdanje prve sinteze hrvatske povijesti pisane i objavljene na njemačkome: https://matis.hr/novosti/drugo-izdanje-prve-sinteze-hrvatske-povijesti-pisane-i-objavljene-na-njemackome/

• KROATIEN - VON MITTELALTER BIS ZUR GEGENWART, Hrvatska - od srednjovjekovlja do naših dana, 2. dopunjeno izdanje: http://www.hkz-wi.de/naslovna/hrvatska-citaonica/kroatien-von-mittelalter-bis-zur-gegenwart.html

Nacija se ne rađa na papiru, već u kulturi: *Što nas doista čini "nama"?*

Često smo skloni povijest doživljavati kao niz datuma, bitaka i promjena granica. No, što zapravo drži na okupu jednu zajednicu kroz stoljeća? Odgovor nam, između redaka, nudi monumentalna povijesna sinteza Ludwiga Steindorffa.

Kada razmišljamo o tome kako je nastala Hrvatska, naš um najčešće poseže za političkim kartama, krunama kraljeva, ugovorima o unijama i ratnim pobjedama ili porazima. Navikli smo da se nacije "rađaju" kroz političke odluke i obranu teritorija. No, što ako nam cjelokupna povijesna znanost poručuje da smo u tom razmišljanju – temeljno u krivu?

U svojoj sveobuhvatnoj povijesnoj sintezi „Kroatien. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart“ (Hrvatska: Od srednjeg vijeka do danas), ugledni povjesničar Ludwig Steindorff postavlja pitanje koje kao da odzvanja iz same biti našeg postojanja: „Koju su ulogu igrali jezik i konfesija u hrvatskoj narodotvorbi?“

Ovo nije samo retoričko pitanje za uske akademski krugove. To je ogledalo u koje bismo se kao društvo trebali pogledati danas, u vremenu globalizacije, digitalne komunikacije i političkih potresa.

Steindorffov pristup nam otkriva jednu neugodnu, ali oslobađajuću istinu: „Nacija se ne gradi samo dekretima i oružjem; ona se tka kulturom.“

Jezik, kako nam autor predočuje, nikada nije bio samo puki alat za trgovinu, administraciju ili svakodnevnu komunikaciju. On je bio i ostao temeljni simbolički identitet. Zajednički jezik bio je nevidljiva granica koja je stvarala osjećaj "mi" naspram "oni". Kroz književne tradicije, pismenost i svakodnevni govor, ljudi su se počeli prepoznavati kao dio šire, nevidljive zajednice koja nadilazi njihovo selo ili županiju.

No, jezik ne putuje sam. Uz njega je, kao njegova sjena, uvijek išla i vjera, odnosno konfesionalna pripadnost. U hrvatskom slučaju, isprepletenost kulturnih obrazaca, srednjovjekovne crkvene baštine i specifičnog povijesnog ozračja stvorilo je jedinstven amalgam. Steindorff nas podsjeća da su gradovi, intelektualne struje i veze sa zapadnoeuropskim kulturnim središtima bili ti koji su održavali kontinuitet. Zamislite taj dugi luk: od ranog srednjeg vijeka, preko renesansnih i baroknih gradova, do ilirskog preporoda i moderne države. Što je to što je preživjelo sve političke lome? Nisu bile granice – one su se neprestano brisale i crtale. Preživjela je „kultura“. Srednjovjekovna pisana baština, glagoljska i latinica, crkvene prakse i jezični specifikumi služili su kao mostovi između generacija. Oni su bili sidro koje je spriječilo da se lokalno stanovništvo ovog prostora jednostavno otopi u okolnim carstvima.

Zašto je ovo važno danas?

Živimo u vremenu kada se kultura često svodi na "projekt", "industriju" ili "ukras" koji dolazi na kraj liste prioriteta nakon ekonomije i infrastrukture. Često čujemo kako su granice u Europskoj uniji ionako nestale, pa se nameće pitanje: čemu nama uopće vlastiti nacionalni identitet?

Steindorffova analiza hrvatske „nationsbildung“ (izgradnje nacije) daje nam jasan odgovor: Zato što bez kulturnog supstrata, mi nismo "mi".

Ako izgubimo jezik kao živi organizam, ako zanemarimo svoju književnu i povijesnu baštinu, ako zaboravimo kulturne obrasce koji su nas stoljećima povezivali, ostat će nam samo prazan teritorij. Teritorij bez duše. Država bez naroda.

Kultura nije luksuz. Ona nije ni sporedni produkt povijesti. Kultura je sama esencija formiranja nacije. Ona je onaj nevidljivi kvasac koji je omogućio da se ljudi s ovog podneblja, usred svih historijskih oluja, prepoznaju, povežu i na kraju izbore za svoju samostalnost.

Sljedeći put kada netko umanje važnost kulture, jezika ili baštine pozivajući se na "modernost" ili "pragmatičnost", sjetite se Steindorffove poruke. Pitanje identiteta nije pitanje prošlosti. To je pitanje opstanka. Jer nacije ne umiru samo kada padnu pod tuđu vlast; one umiru onog trenutka kada prestanu njegovati kulturu koja ih je i stvorila.

I. K.

Glagolitisch – Kroatiens alte Schrifttradition

Wer heute durch Kroatien reist, begegnet ihr manchmal auf Kirchen, Denkmälern oder Souvenirs: der Glagolitica, einer Schrift mit ungewöhnlichen, kunstvoll wirkenden Zeichen. Ihre Geschichte reicht mehr als tausend Jahre zurück.

Bereits im 9. Jahrhundert gelangte die glagolitische Schrift an die kroatische Adriaküste. Besonders auf der Insel Krk, in der Umgebung von Senj und in Istrien konnte sie sich dauerhaft behaupten. Anders als oft angenommen, war sie jedoch kein Ausdruck einer eigenständigen „Nationalkirche“, sondern entwickelte sich innerhalb der westlichen, katholischen Tradition.

Eines der berühmtesten Zeugnisse ist die Tafel von Baška aus der Zeit um 1100. Die monumentale Inschrift auf der Insel Krk berichtet von einer Landschenkung des kroatischen Königs Zvonimir an das Kloster St. Lucia. Später wurde Glagolitisch nicht nur für Gottesdienste verwendet: Auch Urkunden, Rechtsbücher und Statuten wurden in der alten Schrift verfasst. Selbst der Buchdruck erreichte sie früh – 1483 erschien das erste glagolitische Missale.

Über Jahrhunderte lebten Latein und Glagolitisch nebeneinander. Doch mit der Ausbreitung der lateinischen Schrift und der kroatischen Volkssprache verlor die alte Schrift allmählich an Bedeutung. Im 19. Jahrhundert war die glagolitische Messe bereits selten, nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil verschwand sie weitgehend aus dem kirchlichen Alltag.

Geblieben ist ein bedeutendes kulturelles Erbe. Heute erinnert die Glagolitica an eine besondere Epoche der kroatischen Geschichte – und ihre geheimnisvollen Buchstaben sind längst selbst zu einem Symbol Kroatiens geworden.

Steindorff, Ludwig. Geschichte Kroatiens: Vom Mittelalter bis zur Gegenwart (Kulturgeschichte), KAPITEL 5 (S.73-79). Verlag Friedrich Pustet. Kindle-Version.

KNJIŽEVNOST IZMEĐU DOMOVINE I DIJASPORE
Identitet, jezik i kultura u prostoru između

U suvremenoj kroatistici jedno od najintrigantnijih, ali i dugo zanemarivanih pitanja jest status književnosti nastale izvan nacionalnih granica. Monografski rad[1] Milana Bošnjaka o hrvatskim piscima u Njemačkoj 1990.–2013. otvara upravo taj prostor – prostor između, u kojem se susreću identitet, migracija i književna produkcija. Riječ je o korpusu koji je istodobno ruban i ključan: ruban jer je izvan teritorijalnih granica, ali ključan jer otvara pitanje što uopće čini „nacionalnu književnost".
Bošnjakova studija polazi od jednostavne, ali metodološki snažne pretpostavke: književnost nije izoliran estetski fenomen, nego je duboko ukorijenjena u društveno-ekonomski i politički kontekst autora. Upravo zato autor razvrstava hrvatske pisce u Njemačkoj u tri skupine – političke emigrante, hrvatske službenike i ekonomske migrante – čime nudi analitički model koji nadilazi tradicionalne književnopovijesne podjele.

POLITIČKA EMIGRACIJA: književnost kao otpor
Književnost političkih emigranata nastaje iz egzistencijalne potrebe za svjedočenjem. Autori poput Malkice Dugeč ili Vjenceslava Čižeka ne pišu samo književnost; oni artikuliraju političko iskustvo, traumatsku memoriju i ideju slobode. U njihovim tekstovima dominiraju motivi progona, borbe i nostalgije za domovinom.
No, važnije od tematskog repertoara jest funkcija njihove književnosti. Ona nije samo estetski čin, nego i politički čin. Poezija, koja dominira u ovom korpusu, postaje prostor simboličkog otpora i očuvanja identiteta. Upravo u toj funkcionalnosti leži i njezina ograničenost, ali i snaga: ona svjesno odustaje od estetske autonomije kako bi zadobila društvenu relevantnost.
Istodobno, ta književnost otvara pitanje kanona. Može li politički angažirana, često utilitarna književnost biti ravnopravni dio nacionalne književnosti? Bošnjak implicitno odgovara potvrdno, ali uz važnu napomenu: potrebno ju je čitati u njezinu kontekstu.

HRVATSKI SLUŽBENICI: književnost kao misija
Druga skupina – hrvatski službenici – uvodi drugačiji tip književne produkcije. Ovdje književnost nije rezultat egzila, nego institucionalnog djelovanja. Diplomati, svećenici i učitelji, poput Joze Župića, stvaraju tekstove koji često imaju didaktičku i prosvjetiteljsku funkciju.
Za razliku od političkih emigranata, njihova književnost nije primarno obilježena traumom, nego odgovornošću. Ona služi kao produžetak njihove društvene uloge: očuvanje jezika, kulture i identiteta unutar dijaspore.
No, upravo ta funkcionalnost otvara i kritičko pitanje: gdje završava književnost, a gdje počinje kulturna praksa? U mnogim slučajevima granica je nejasna. Tekstovi ove skupine često osciliraju između umjetnosti i društvenog angažmana, između estetike i pedagogije.

EKONOMSKI MIGRANTI: od jezika do identiteta
Najzanimljiviji i teorijski najizazovniji dio Bošnjakove analize odnosi se na ekonomsku migraciju i njezine generacijske razlike. Ovdje se jasno uočava prijelaz iz jedne paradigme u drugu.

[1] Bošnjak, Milan*: Književne prakse hrvatskih pisaca u Njemačkoj 1990.-2013.* / Brešić, Vinko (mentor). Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2019 (CROSBI ID 426198),

Starija generacija (npr. Irena Vrkljan) još uvijek piše unutar okvira hrvatske književnosti – jezično, tematski i identitetski. Kod njih je migracija iskustvo koje se reflektira u tekstu, ali ne mijenja temeljni kulturni kod.
Nasuprot tome, mlađa generacija (npr. Jagoda Marinić, Marica Bodrožić) piše na njemačkom jeziku i djeluje unutar njemačkog književnog sustava. Ovdje se događa ključni pomak: književnost više nije samo „hrvatska u egzilu“, nego postaje transnacionalna.
Ova promjena dovodi u pitanje tradicionalne kategorije:

Je li književnost određena jezikom?
Može li autor pripadati dvjema književnostima?
Je li identitet ekskluzivan ili inkluzivan?

Bošnjak zagovara inkluzivni model („i“ umjesto „ili“), što je u skladu sa suvremenim teorijama identiteta. Takav pristup omogućuje da se autori koji pišu na njemačkom, ali tematiziraju hrvatsko iskustvo, uključe u hrvatski književni korpus.

IMAGOLOGIJA: između „mi“ i „drugi“
Jedan od najvažnijih teorijskih doprinosa rada jest primjena imagologije. Analizom predodžbi o Hrvatskoj i Njemačkoj autor pokazuje kako književnost postaje prostor pregovaranja identiteta.
U tekstovima političkih emigranata Njemačka je često prikazana kao prostor slobode, ali i otuđenja. Hrvatska je idealizirana, često mitologizirana. Kod mlađih autora slika se mijenja: identitet postaje fluidan, a granice između „mi“ i „drugi“ brišu se.
Imagološka analiza otkriva da književnost ne samo da odražava stvarnost, nego aktivno sudjeluje u njezinu oblikovanju. Predodžbe koje autori stvaraju imaju dugoročne kulturne posljedice.

IDENTITET KAO PROCES
Možda najvažniji zaključak Bošnjakove studije jest da identitet nije statična kategorija, nego proces. U kontekstu migracije taj proces postaje vidljiviji nego ikad.
Književnost hrvatskih pisaca u Njemačkoj pokazuje:

prijelaz od nacionalnog prema transnacionalnom identitetu,
promjenu uloge jezika,
pomak od kolektivnog prema individualnom iskustvu.

U tom smislu, ova književnost nije samo „dodatak“ hrvatskoj književnosti, nego njezin laboratorij – prostor u kojem se ispituju nove forme identiteta i pripadnosti.

PREMA NOVOM KANONU
Ako postoji jedna ključna implikacija Bošnjakova rada, onda je to potreba redefiniranja književnog kanona. Tradicionalni model, vezan uz teritorij i jezik, više nije dovoljan.
Književnost nastala u dijaspori:

razbija granice nacionalnih književnosti,
uvodi nove teme i perspektive,
proširuje pojam književne pripadnosti.

U tom smislu, njezina marginalizacija nije samo historiografski propust, nego i teorijski problem.
Bošnjakova studija pokazuje da književnost hrvatskih pisaca u Njemačkoj nije periferna pojava, nego ključni segment suvremene književnosti. Ona se nalazi „između“ – između jezika, kultura i identiteta – i upravo u tom međuprostoru nalazi svoju snagu.
U vremenu globalizacije i migracija, takva književnost prestaje biti iznimka i postaje pravilo. Pitanje više nije postoji li „hrvatska književnost izvan Hrvatske“, nego kako je misliti, opisati i integrirati u širi književni i kulturni kontekst.

Bošnjakov rad daje važan korak u tom smjeru – ne samo kao znanstvena studija, nego i kao poziv na redefiniranje granica književnosti same.

Ivica Košak

Međunarodni dan materinskog jezika u Wiesbadenu:
Očuvanje, Promicanje i Identitet

Međunarodni dan materinskog jezika, koji se svake godine obilježava 21. veljače na inicijativu UNESCO-a, predstavlja središnji kulturni događaj za hrvatsku zajednicu u Wiesbadenu i Hessenu. Dvije ključne institucije – Hrvatska kulturna zajednica (HKZ) Wiesbaden i Ogranak Matice hrvatske Wiesbaden – kroz svoje dugogodišnje i međusobno usklađene aktivnosti, čine ovu manifestaciju prepoznatljivim i kontinuiranim primjerom dobrih praksi u očuvanju jezika, kulture i identiteta u dijaspori.

Povijesni značaj i institucionalni okvir

HKZ Wiesbaden već godinama ovaj dan koristi kao platformu za promicanje hrvatskog jezika, često u suradnji s međunarodnim institucijama poput UNESCO-a. Posebno se ističe 2015. godina, kada je Zajednica obilježila četvrt stoljeća rada i istodobno primila značajno priznanje: „Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden dobila je od UNESCO-a službeno priznanje za svoj doprinos očuvanju materinskog jezika“. [1] Ovaj događaj potvrđuje institucionalnu važnost i prepoznatljivost aktivnosti lokalne zajednice na međunarodnoj razini. Programi Ogranka Matice hrvatske također se oslanjaju na ovu dugogodišnju suradnju s HKZ-om i Hrvatskom nastavom u inozemstvu, razvijajući se u kontinuiranu manifestaciju podignutu na UNESCO-ove temelje[2].

Jezik kao temelj identiteta i "domovina u malom"

U središtu svih aktivnosti nalazi se shvaćanje da je materinski jezik temeljni nositelj kulturnog i nacionalnog identiteta. Za Hrvate u Njemačkoj, posebice mlađe generacije, hrvatski jezik često je vezan uz obiteljski i emocionalni prostor, dok je njemački dominantan u javnoj sferi[3]. Kao što se u tekstovima naglašava, materinski jezik nije samo sredstvo komunikacije, već i „prostor u kojem se oblikuje naše razumijevanje svijeta“ te „domovina u malom koju svaki pojedinac nosi sa sobom“. Dr. sc. Damir Barbarić u svojim izlaganjima u HKZ Wiesbaden produbljuje ovu misao, povezujući jezik s bitkom pojedinca: „Svako pravo čitanje je po sebi uvijek razumijevajuće tumačenje“[4], a istinsko čitanje opisuje kao „sabiranje" koje nas transformira: „Čitanje je uvijek najdublja preobrazba našeg sebstva, čime ono postaje novo, dublje i bogatije."[5]

Programski sadržaji i interdisciplinarni pristup

Programi obilježavanja redovito uključuju javna čitanja, književne tribine, predavanja i kulturne nastupe, s posebnim naglaskom na aktivnom sudjelovanju djece i mladih. Učenici Hrvatske nastave iz Wiesbadena i okolice kroz recitacije podsjećaju na ljepotu hrvatske riječi, inspirirani velikanima poput Antuna Gustava Matoša[6]. Ovakvi nastupi služe ne samo prenošenju znanja, već i razvijanju „"samopouzdanja u korištenju hrvatskoga jezika te osjećaja ponosa prema vlastitom identitetu"„[7].

Ogranak Matice hrvatske i HKZ Wiesbaden njeguje interdisci-plinarni pristup, povezujući jezik s glazbom, književnošću, poviješću i filozofijom. Tribine i predavanja često se održavaju pod pokroviteljstvom UNESCO-ovih povjerenstava, naglašavajući univerzalnu vrijednost jezične raznolikosti i pro-matrajući hrvatski jezik kao dio europske i svjetske kulturne baštine[8]. U tom kontekstu, posebno je zanimljivo Barbarićevo promišljanje o dijalektu: „U jeziku jedne određene regije, u takozvanom dijalektu ili narječju dotičnog materinskog jezika, sadržane su sve fonetske, ritmičke i glazbene osobitosti."[9]

Suočavanje sa suvremenim izazovima i širi kontekst

Aktivnosti u Wiesbadenu ne zanemaruju suvremene izazove globalizacije, migracija i dvojezičnosti. Istraživanja pokazuju da dvojezičnost može biti prednost, ali samo ako je materinski jezik sustavno njegovan kroz obrazovne i kulturne aktivnosti[10]. Ulaga Matice hrvatske, HKZ-a i sličnih institucija postaje presudna u sprječavanju asimilacije i marginalizacije jezika.
Obilježavanje Međunarodnog dana materinskog jezika u Wiesbadenu nije izolirano, već je dio šireg kulturnog programa koji uključuje i Europski dan jezika. Time se hrvatska zajednica aktivno uključuje u europske kulturne tokove, istodobno čuvajući svoj jezični identitet[11].

Zaključak
Kroz kontinuitet, stratešku suradnju s obrazovnim i međunarodnim institucijama te aktivno uključivanje svih generacija, posebno mladih, HKZ Wiesbaden i Ogranak Matice hrvatske Wiesbaden ostvaruju svoju zajedničku misiju. Oni ne samo da očuvaju hrvatski jezik kao „jezik obitelji, kulture i zajedništva"[12], već ga i promiču kao živu i dinamičnu kulturnu vrijednost unutar njemačkog i šireg europskog konteksta. Njihov rad predstavlja model kako se zajedništvo u dijaspori može, kroz jezik, održati povezanim sa svojim korijenima, istodobno obogaćujući kulturni mozaik svoje nove domovine.

Zusammenfassung: Internationaler Tag der Muttersprache in Wiesbaden

Der Internationale Tag der Muttersprache (21. Februar) ist ein zentraler kultureller Höhepunkt für die kroatische Gemeinschaft in Wiesbaden. Führende Institutionen wie die **Kroatische Kulturvereinigung (HKZ) Wiesbaden** und die **Ortsgruppe der Matica hrvatska Wiesbaden** nutzen diesen Tag, um die kroatische Sprache und Identität in der Diaspora zu bewahren und zu fördern. Die Aktivitäten umfassen **Lesungen, Vorträge, literarische Veranstaltungen** und Auftritte von Schülern des Kroatischunterrichts, die die Schönheit der Sprache durch Werke von Autoren wie Antun Gustav Matoš vermitteln. Ein besonderer Schwerpunkt liegt auf der **Einbindung junger Generationen**, um ihr Sprachbewusstsein und Identitätsgefühl zu stärken. Die Arbeit der Vereine wird durch die **Zusammenarbeit mit UNESCO-Gremien** international anerkannt. Ein wichtiges Ziel ist es, die kroatische Sprache nicht nur als nationales Erbe, sondern als Teil des europäischen Kulturerbes zu positionieren und gleichzeitig den Herausforderungen der Globalisierung und Mehrsprachigkeit zu begegnen. Die langjährigen, kontinuierlichen Programme in Wiesbaden gelten als **Modell guter Praxis** für den Erhalt von Sprache und Kultur in der Diaspora und betonen die Bedeutung der Muttersprache als „Heimat im Kleinen" und Fundament der kulturellen Identität.

Ivica Košak

Citati i izvori:
1. Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden dobila je od UNESCO-a službeno priznanje za svoj doprinos očuvanju materinskog jezika. (Riječ, br. 47, 2015., str. 4)
2. UNESCO, Odluka o proglašenju Međunarodnog dana materinskog jezika, 1999.
3. Riječ, br. 56/57, 2019.
4. Svako pravo čitanje je po sebi uvijek razumijevajuće tumačenje. (Damir Barbarić, Riječ, br. 50, 2016., str. 26)
5. Čitanje je uvijek najdublja preobrazba našeg sebstva, čime ono postaje novo, dublje i bogatije. (Damir Barbarić, Riječ, br. 50, 2016., str. 27)
6. Učenici hrvatske nastave podsjetili su prisutne na Matoševa djela u kojima je pisao o ljepoti hrvatskog jezika. (Riječ, br. 47, 2015., str. 3)
7. Riječ, br. 45/46, 2014.
8. Riječ, br. 42 i 50.
9. U jeziku jedne određene regije, u takozvanom dijalektu ili narječju dotičnog materinskog jezika, sadržane su sve fonetske, ritmičke i glazbene osobitosti. (Damir Barbarić, Riječ, br. 50, 2016., str. 26)
10. Riječ, br. 56/57, 2019.
11. Riječ, br. 69/70, 2025.
12. Riječ, više brojeva 41--70.

Tko odlučuje što će iz Balkana postati europska književnost?

Književnost ne putuje preko granica sama od sebe. Netko je prevodi, netko objavljuje, netko predstavlja, netko kritički vrednuje – a netko, naposljetku, određuje kako ćemo je čitati. Upravo se na tom prostoru između književnosti i moći otvara važno pitanje kojim se bavi Elena Messner.

Kada knjiga iz Zagreba, Sarajeva ili Beograda stigne na njemačko tržište, čini se da se dogodilo nešto jednostavno: književno djelo prevedeno je na drugi jezik i ponuđeno novim čitateljima. No iza tog procesa postoji čitava mreža odluka, institucija i kulturnih posrednika. Tko će knjigu prevesti? Koji će je izdavač objaviti? Kako će biti predstavljena? Hoće li je kritika prihvatiti prvenstveno kao umjetničko djelo ili kao svjedočanstvo o ratu, raspadu Jugoslavije i Balkanu?

Elena Messner književnost upravo promatra kroz tu širu društvenu, političku i ekonomsku mrežu. Njezin pristup polazi od pretpostavke da književni tekst ne možemo razumjeti izvan uvjeta njegova nastanka, cirkulacije i recepcije. Nije dovoljno pitati **što književno djelo govori**. Treba pitati i **tko mu omogućuje da bude čuto**.

Messner se pritom oslanja na teoriju književnog polja Pierrea Bourdieua. Književni svijet nije neutralan prostor u kojem najbolja knjiga jednostavno pronađe put do publike. U njemu djeluju autori, prevoditelji, izdavači, kritičari, književne nagrade, festivali i kulturne institucije. Svatko od njih raspolaže određenom vrstom kapitala i zauzima određenu poziciju.

Prijevod je zato mnogo više od prijenosa riječi s jednoga jezika na drugi. On može biti i prijenos **simboličkog kapitala**. Knjiga koja je u matičnom kulturnom prostoru relativno nepoznata može nakon prijevoda dobiti novi status. Ali taj proces nije neutralan ni automatski. Njemačko književno tržište ima vlastita pravila i kriterije prema kojima odlučuje što će prepoznati kao relevantno.

Tu se pojavljuje problem koji je za književnosti s prostora bivše Jugoslavije posebno važan.

Koliko se puta već dogodilo da se književnost ovog prostora na njemačkom tržištu predstavlja kroz riječi poput **rat, trauma, nasilje, raspad države**?

Naravno, rat i njegove posljedice stvarni su dio iskustva brojnih autora. Ali problem nastaje kada to iskustvo postane gotovo jedini ključ kroz koji se određena književnost prepoznaje. Tada se književno djelo može početi promatrati manje kao umjetnički tekst, a više kao dokument o nekoj zemlji, narodu ili povijesnoj tragediji.

Pascale Casanova takav odnos objašnjava pojmom hijerarhijski organizirane „svjetske republike književnosti“. Nisu svi jezici i književni prostori jednako pozicionirani. Postoje jezici i kulturni centri s većom međunarodnom vidljivošću, dok se književnosti s periferije ili poluperiferije češće moraju prilagođavati očekivanjima centra. Prijevod na njemački zato nije samo komunikacijski čin, nego i oblik književne legitimacije.

U toj priči važnu ulogu imaju prevoditelji. O njima se često govori kao da su gotovo nevidljivi: kao da samo prenose ono što je autor već napisao. Messner, oslanjajući se na Lawrencea Venutija, pokazuje da je njihova uloga mnogo veća. Prevoditelji sudjeluju u izboru tekstova, oblikovanju predgovora i pogovora, predstavljanju autora i stvaranju konteksta u kojem će publika knjigu čitati. Time mogu bitno utjecati i na samu recepciju književnog djela.

Posebno je zanimljivo Messnerino propitivanje pojma „egzilne“ književnosti. Tradicionalno se egzil zamišlja kao jednostavna priča: postoji domovina koju je čovjek napustio i postoji strani prostor u koji je stigao. Iskustva postjugoslavenskih autora, međutim, često su mnogo složenija. Mnogi žive između više zemalja, vraćaju se, ponovno odlaze, objavljuju na različitim jezicima i djeluju u više književnih prostora. Njihova književnost zato nije nužno ni „domaća“ ni „strana“. Ona može biti istodobno i jedno i drugo.

Upravo zato Messner dovodi u pitanje i metodološki nacionalizam – naviku da književnost automatski dijelimo prema državnim granicama. Takav pristup sve teže objašnjava književnost europskog prostora, u kojem autori, tekstovi, prevoditelji i čitatelji neprestano prelaze granice.

Njezin se rad pritom može povezati s istraživanjima Nadje Grbić, Mirande Jakiše i Jasmine Lukić. Grbić je sustavno pratila prijevode književnosti bivše Jugoslavije na njemački jezik i povijesne okolnosti njihove

recepcije. Jakiša je analizirala načine na koje se „Balkan“ konstruira u zapadnoeuropskim interpretacijama književnosti. Lukić je otvorila pitanje roda i promjena književnog polja tijekom i nakon ratova devedesetih.

Messner te perspektive povezuje u širu sliku. Njezin je doprinos upravo u tome što prijevod ne promatra samo kao kulturnu razmjenu, nego kao dio šireg sustava u kojem se određuju vidljivost, legitimacija i položaj književnih djela.

I tu dolazimo do pitanja koje nadilazi samu književnost.

Tko odlučuje što će iz jednog kulturnog prostora biti prepoznato kao vrijedna europska književnost?

Odgovor nije samo u autoru. Nije ni samo u čitatelju. Između njih nalazi se čitav sustav: prevoditelji, izdavači, kritičari, nagrade, festivali i institucije.

Književnost, dakle, nije samo ono što piše između korica. Književnost je i put koji knjiga prijeđe da bi došla do čitatelja. Na tom putu postoje vrata koja se otvaraju – i ona koja ostaju zatvorena. Prijevod može biti most među kulturama, ali može biti i filter. Može proširiti prostor u kojem će neko djelo živjeti, ali istodobno odrediti pod kojim će uvjetima biti prihvaćeno.Možda zato europsku književnu kartu ne treba crtati samo prema jezicima i državama. Treba je promatrati i kao kartu **moći, prijevoda, institucija i vidljivosti**.

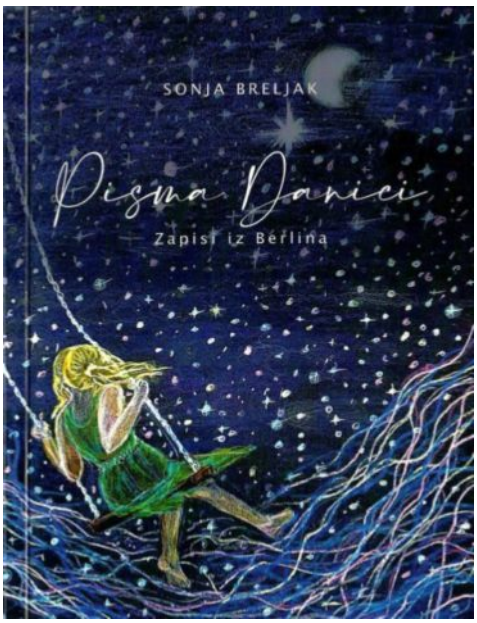
Jer prije nego što neku knjigu pročitamo, netko ju je već morao odabrati. Netko prevesti. Netko objaviti. Netko predstaviti. A tek onda – dolazimo mi, čitatelji.

Ivica Košak
Ogranak Matice hrvatske Wiesbaden

Izvor:
Elena Messner (Marseille): Übersetzungen als Beitrag zu einem transnationalen literarischen Feld? Bosnische, kroatische und serbische Gegenwartsprosa am deutschen Buchmarkt (1991 bis 2012), elena.messner@univie.ac.at in https://www.academia.edu/34661033/Elena_Messner_%C3%9Cbersetzungen_als_Beitrag_zu_einem_transnationalen_literarischen_Feld?source=swp_share Pregledano 26.01.2026.

Recenzija djela *Pisma Danici: Zapisi iz Berlina*

Autorice Sonje Breljak

Djelo "Pisma Danici: Zapisi iz Berlina" autorice Sonje Breljak predstavlja značajan doprinos korpusu hrvatske iseljeničke književnosti, nudeći intiman uvid u iskustva hrvatske dijaspore u Berlinu. Ova zbirka zapisa, izvorno objavljivana u godišnjaku "Danica" Hrvatskog književnog društva svetog Jeronima, obuhvaća razdoblje od 2005. do 2026. godine . Kroz niz osobnih priča i kolumni, Breljak istražuje teme identiteta, migracije, nostalgije, očuvanja kulturne baštine i izazova života u tuđini. Ova recenzija analizira ključne teme, stil i značaj djela, potkrijepljena konkretnim primjerima iz teksta.

Sonja Breljak je novinarka i urednica portala "Hrvatski glas Berlin", koja je u Berlin stigla 1994. godine kao izbjeglica . Njezino novinarsko iskustvo, stečeno diplomom Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, vidljivo je u dokumentarističkom pristupu pričama. Kroz dugogodišnji rad u raznim hrvatskim medijima u dijaspori, uključujući "Slobodnu Dalmaciju", "Živu zajednicu", "Maticu" Hrvatske iseljenika i "Danicu", Breljak je postala važan glas hrvatske zajednice u Njemačkoj .

Godišnjak "Danica", u izdanju Hrvatskog književnog društva svetog Jeronima (HKD sv. Jeronima), ima dugu i bogatu povijest, sežući u 19. stoljeće (osnovano 1868.) . HKD sv. Jeronima kontinuirano djeluje na promicanju i očuvanju hrvatske kulture i jezika, posebno među Hrvatima izvan domovine. "Danica" služi kao platforma za objavljivanje književnih priloga, članaka o hrvatskim običajima i tradiciji, te izvještaja o životu u dijaspori, čime značajno doprinosi održavanju nacionalnog i kulturnog identiteta .
Djelo "*Pisma Danici*" strukturirano je kao zbirka kratkih zapisa koji kronološki prate život autorice i njezine obitelji u Berlinu, ali se istovremeno vraćaju u prošlost i domovinu.

Iseljeničko iskustvo i identitet

Breljak detaljno opisuje izazove života u tuđini i osjećaj pripadnosti "svugdje i nigdje". U priči "Iseljenički kruh sa sedam kora" (str. 18), autorica reflektira o kružnom putovanju tijekom godišnjeg odmora:
"Mi putujemo u domovinu, a vraćamo se kući. I tako svake godine. Kao da pripadamo svugdje i nigdje."
Ova rečenica sažima ontološku nesigurnost migranta koji domovinu nosi u srcu, ali svakodnevicu živi u Berlinu. Autorica prepoznaje težinu života prvih generacija "gastarbajtera", ali i integraciju mlađih generacija koje "sanjaju zemlju podrijetla, ali s pravom potpuno žive berlinsku svakodnevicu" (str. 19).

Rat, sjećanja i trauma

Ratna iskustva su duboko utkana u tkivo priča. U priči "Ne plači, Marijo" (str. 15-16), Breljak povezuje sudbinu svoje bake Marte-Mare iz Drugog svjetskog rata s vlastitim izbjegličkim iskustvom devedesetih:
"Slični li su svi ti ratovi! I dok odlazite, bježite, vrtite se u krug ili vraćate, vaši vas geni, podrijetlo i dodir s bliskim osobama i prošlošću zovu."
U priči "Zaboravila sam pitati" (str. 23-25), autorica kroz očevu omiljenu knjigu "Izgubljena armija" istražuje prešućenu povijest i traume koje su oblikovale identitet njezine obitelji, naglašavajući kako se o nekim stvarima "nije smjelo razgovarati" (str. 25).

Očuvanje kulture i tradicije

Tradicija služi kao vezivno tkivo dijaspore. U priči "Bijela haljina lijepe Marije" (str. 21-23), autorica se prisjeća svoje Prve pričesti u Bugojnu i posuđene haljine, povezujući to s današnjim berlinskim prvopričesnicima:
"I danas, kad pogledam bijele odorice naših prelijepih berlinskih prvopričesnica... kao da i sama sva uzbuđena ponovno stojim u našoj velikoj Crkvi svetog Ante."

Ovaj kontinuitet obreda i simbola (bijela haljina) premošćuje prostor i vrijeme, održavajući osjećaj zajedništva.

Međugeneracijski odnosi i budućnost

Autorica se često osvrće na uspjehe svoje djece u njemačkom društvu. U priči "Preko trnja do zvijezda" (str. 20), opisuje ponos zbog kćeri koja je proglašena najboljom maturanticom u Berlinu, unatoč teškim počecima kao ratna izbjeglica:
"Epitet najbolje pripao je, eto, Hrvatici koja je pri polasku u prvi razred tek sricala nekoliko njemačkih riječi, a u školske su je dane ispratile kiše maminih suza."
Ovaj primjer ilustrira uspješnu integraciju i "pobjedu" nad beznađem izbjegličkih dana.

Integracija i generacijski jaz

U priči "I... KAKO SE ONO ZOVE UNUKA?" (str. 70-71), Breljak na humoristučan, ali dirljiv način prikazuje generacijski jaz unutar iseljeničke zajednice. Stariji iseljenici, poput Stipe, teško se snalaze s modernim imenima svojih unuka, što simbolizira promjene koje donosi život u novoj sredini:
"Koliko je samo takvih predivnih unučica modernih imena koje didovi i bake jedva sriču!"
Ova priča naglašava kako se, unatoč prilagodbi novom okruženju, prva generacija iseljenika i dalje drži svojih korijena i tradicije, dok mlađe generacije prihvaćaju nove kulturne obrasce, stvarajući tako jedinstveni hibridni identitet.

Suosjećanje i ljudskost u birokraciji

Priča "KEKS" (str. 86-88) duboko se bavi temom izbjegličkog iskustva i suosjećanja. Autorica, radeći u službi za prihvat azilanata, prepoznaje vlastitu prošlost u očima tražitelja azila:
"Po pravdi je i da sam tu, s ovim ljudima s druge strane. I sama / sami bijah / bijasmo u skoro istovjetnom položaju. Pa sad imam razumijevanja za obje strane."
Simboličan čin davanja keksa romskom dječaku, čije oči odražavaju "cijelu Njemačku", postaje snažna metafora za nadu i ljudskost koja opstaje unatoč birokratskim preprekama i teškim životnim okolnostima. Keks, iako "običan", u tom kontekstu dobiva dublje značenje, predstavljajući mali, ali značajan čin empatije i prepoznavanja tuđe patnje.

Podijeljeni identitet i osjećaj nepripadnosti

Priča "PREPOLOVLJENO SRCE" (str. 77-79) duboko istražuje temu podijeljenog identiteta i osjećaja nepripadnosti, koji je čest kod iseljenika. Autorica opisuje putovanje u rodno Bugojno i suočavanje s promjenama koje su rat i vrijeme donijeli:
"A tuga, osjećaj nepripadnosti ove je godine očitija nego prije, jer sam ja drukčija. Ja sam se promijenila. Mi smo se promijenili!"
Ovaj citat jasno ilustrira unutarnji sukob i spoznaju da povratak u domovinu više nije povratak u isto, jer su se i mjesto i osoba promijenili. Osjećaj "prepolovljenog srca" između "tamo i ovdje" postaje centralni motiv, naglašavajući trajnu dilemu iseljenika o tome gdje je njihov pravi dom i gdje uistinu pripadaju.

Trajni boravak i dilema povratka

Priča "OSTAJEMO ZAUVIJEK" (str. 83-85) bavi se kompleksnom temom dobivanja trajnog boravka u Njemačkoj i unutarnjim sukobom koji to donosi. Nakon godina neizvjesnosti i borbe s birokracijom, autorica i njezin suprug suočavaju se s riječju "zauvijek":
"'Zauvijek? Pa tko to želi? Misli li ona to ozbiljno', prolazi nam glavom. A, u stvari, zar nismo radi toga u Berlinu proveli sve te godine neizvjesnosti (više od devet godina), čekajući rješenje koje će nam omogućiti neki normalan život, poput negdašnjeg?"
Ovaj odlomak naglašava paradoks iseljeničkog života: želja za sigurnošću i stabilnošću u novoj zemlji često se sukobljava s duboko ukorijenjenom čežnjom za povratkom u domovinu. Iako je trajni boravak ostvarenje cilja, on istovremeno zatvara vrata iluziji brzog povratka, prisiljavajući na suočavanje s realnošću trajnog života u tuđini.

Sjećanje, tradicija i uloga žena

Priča "KOSA" (str. 80-82) duboko je emotivna i bavi se temama sjećanja, tradicije i neizbrisive uloge majke. Autorica se prisjeća djetinjstva i obilježavanja Dana žena, povezujući ga s majčinom figurom i mirisom njezine kose:
"Tad je to, u onom sustavu, obično bio karanfil. Najčešće crveni. A darovi? E, da, i to - učiteljici, nastavnici, baki, majci. Skupljao se novac u razredu. Dovijalo se svakojako."
Ova priča naglašava važnost obiteljskih veza i tradicije, te kako se sjećanja prenose kroz generacije. Miris majčine kose postaje simbol ljubavi, sigurnosti i povezanosti s prošlošću, čak i u novom okruženju. Kroz sjećanje na majku, autorica istražuje univerzalne teme žrtve, strpljenja i bezuvjetne ljubavi, koje su oblikovale njezino djetinjstvo i identitet.
Priča "ŠTO JE MENI MIRIS JORGOVANA" (str. 88-91) produbljuje temu sjećanja i nostalgije, fokusirajući se na senzorna iskustva djetinjstva. Autorica se prisjeća bezbrižnih dana u Bugojnu, prijateljstva i, posebno, opojnog mirisa jorgovana:
"Iza grana jabuka u vrtu bijaše veliko, visoko i široko, stablo jorgovana, gustog, tamno ljubičastog, omamljujućeg, jakog i divnog mirisa kojeg i sad mogu osjetiti u nosnicama."
Miris jorgovana postaje snažan okidač za sjećanja na djetinjstvo, simbolizirajući izgubljenu nevinost i ljepotu prošlih vremena. Kroz ovu priču, Breljak naglašava kako su sjećanja, posebno ona senzorna, ključna za očuvanje osobnog identiteta i povezanosti s korijenima, unatoč protoku vremena i promjenama u životu.

Obiteljski odnosi i rano djetinjstvo

Priča "LJULJAJ, LJULJAJ ..." (str. 92-94) pruža intiman uvid u autoricino rođenje i rano djetinjstvo u Bugojnu, naglašavajući važnost obiteljskih veza i jednostavnih gesta ljubavi. Kroz sjećanje na to kako su je roditelji i brat ljuljali u dekici kako bi zaspala, Breljak dočarava toplinu i sigurnost obiteljskog doma unatoč teškim uvjetima:
"Pripovijedala mati kako su me stavljali u deku, na dva kraja deku oboje držali i ljuljali, pa čim im se učini da sam zaspala, polako spuste deku na ležaj, a ono opet ... uaa ... uaaa ... pa tako ponekad i do jutra."
Motiv ljuljanja postaje simbol roditeljske brige, strpljenja i bezuvjetne ljubavi. Priča također ističe ulogu starijeg brata u odrastanju, prikazujući rane obiteljske dinamike koje su oblikovale autoricu. Kroz ove osobne reminiscencije, Breljak naglašava univerzalnu važnost obitelji kao temelja identiteta i izvora snage u životu.

Sjećanje, gubitak i povezanost s domovinom

Priča "SJEĆANJE" (str. 114-115) duboko je emotivna refleksija o gubitku, sjećanju i neprekinutoj vezi s domovinom. Autorica opisuje svoju nemogućnost da posjeti grobove roditelja u Bugojnu na Dušni dan, te kako berlinska svijeća zamjenjuje onu na groblju:
"Upaljena berlinska svijeća zamijenila tako onu na groblju i u stanu na šestom katu s kojega se kao na dlanu, uoči Dušnog dana, vidi crvenilo i žar svijeća sa bugojanskog groblja. Kako to budi i izaziva sjećanja!"
Ovaj odlomak snažno ilustrira kako se sjećanje i povezanost s korijenima održavaju unatoč fizičkoj udaljenosti. Priča se dotiče i teškog života majke, njezine žrtve i snage, te kako se sjećanja na nju prenose kroz generacije, posebno kroz čin češljanja kose. Miris majke, koji se ponovno pronalazi u kosi kćeri, postaje simbol trajnosti ljubavi i sjećanja, premošćujući jaz između prošlosti i sadašnjosti, domovine i tuđine.

Povratak, razočaranje i iseljenička dilema

Priča "TREBA ME ZA UŠI" (str. 116-117) na ironičan način progovara o razočaranjima koja prate pokušaje povratka ili ulaganja u domovinu. Kroz razgovor s iseljenikom koji se žali na birokratske probleme i nelogičnosti u Hrvatskoj, Breljak ističe jaz između idealizirane slike domovine i njezine stvarnosti:
"Ma dajte, recite, gdje to oni koji slabo vide hodaju po svu noć? Osim toga, vjerovali ili ne, ispred ulaza u garažu, na ulici, postavili znak daje škola u blizini. Sad od tog znaka ne mogu s ulice u garažu. Pa gdje to ima?!"
Ovaj dijalog naglašava frustraciju iseljenika koji, unatoč želji da se poveže s domovinom, nailaze na prepreke i nerazumijevanje. Priča suptilno postavlja pitanje isplati li se ulagati u zemlju koja ne cijeni svoje iseljenike i njihove napore. Kroz ovaj primjer, Breljak istražuje složenu psihologiju povratnika i trajnu dilemu između života u tuđini i povratka u domovinu, koja često donosi više izazova nego očekivanih radosti.

Iseljeništvo, nostalgija i ljudska povezanost

Priča "KRASAN ČOVJEK" (str. 118-120) bavi se temom iseljeništva, nostalgije i važnosti ljudske povezanosti. Autorica opisuje kako, unatoč postojanju službenih institucija, iseljenici i njihove obitelji često traže pomoć i utjehu u neformalnim kontaktima. Kroz dva primjera – majke koja želi poslati rođendansku tortu sinu u Berlin i gospođe iz Zagreba koja traži obitelj u Berlinu – Breljak naglašava duboku emocionalnu vezu između iseljenika i domovine:
"Vi koji ovo čitate, a živite vani, dobro znate što je to nostalgija i kako nedostaje dom, roditelji, obitelj. A i vi, koji imate nekoga dragoga vani, dobro znate što je to čežnja. Sve što to dvoje ublažiti može, važno je. Pa i rođendanska torta."
Ova priča ističe kako su mali znakovi pažnje i ljudska solidarnost ključni za premošćivanje udaljenosti i ublažavanje osjećaja nostalgije. Breljak pokazuje kako se, unatoč birokratskim preprekama i nedostatku službene podrške, iseljenici oslanjaju jedni na druge, stvarajući mrežu podrške koja nadilazi granice i jača osjećaj zajedništva.

Obiteljske tajne, potraga za identitetom i snaga majčinske ljubavi

Priča "NEVJEROJATNA PRIČA JUTTE MELCHER-ANDRIĆ" (str. 108-113) predstavlja izvanrednu priču o obiteljskim tajnama, potrazi za identitetom i snazi majčinske ljubavi koja nadilazi vrijeme i prostor. Jutta Melcher-Andrić, nakon 46 godina, pronalazi svog sina Branka, za kojeg joj je rečeno da je umro kao beba:
"Moje dijete u mom zagrljaju prvi puta nakon četrdeset i šest godina. Ukradenih, propuštenih godina."
Ova priča, koja graniči s fantastikom, naglašava duboku povezanost između majke i djeteta, te nezaustavljivu snagu majčinske ljubavi koja se bori protiv laži i birokratskih prepreka. Potraga za sinom i njegovo ponovno pronalaženje simboliziraju univerzalnu čežnju za korijenima i identitetom. Breljak vješto koristi ovu priču kako bi istražila teme gubitka, nade, oprosta i obnove obiteljskih veza, pokazujući kako se životne tragedije mogu pretvoriti u nevjerojatne priče o ljudskoj izdržljivosti i ljubavi.

Vjera, duhovnost i služenje

Priča "ŽELIM DIJELITI LJUBAV" (str. 103-107) donosi snažnu poruku o vjeri, duhovnosti i pozivu na služenje, prikazujući životni put Nikole Horsta Kaye, koji postaje đakon. Njegova priča, obilježena kulturnim i vjerskim razlikama u obitelji, te preobraćenjem oca, ilustrira snagu vjere i Božje providnosti:
"No, Nikola Horst je primjer kako Bogu ništa nije nemoguće i kako vrijedne i uporne ljude, na njihovom putu, i dragi Bog pomaže."
Ova priča naglašava kako se duhovni poziv može manifestirati na različite načine, čak i kroz civilni posao, te kako je želja za dijeljenjem ljubavi i radom s mladima ključna za ispunjenje tog poziva. Breljak kroz Nikolin primjer istražuje teme obiteljske povijesti, osobnog rasta i traženja smisla u vjeri, pokazujući kako se individualna duhovna putovanja prepliću s širim društvenim i kulturnim kontekstom.

Obitelj, novi život i duhovnost

Priča "NAJLJEPŠI ADVENT" (str. 98-99) donosi duboko osobnu i duhovnu dimenziju, fokusirajući se na rođenje unuke Alexandre. Autorica suprotstavlja komercijalizaciju blagdana istinskoj radosti i svjetlosti koju donosi novi život:
"Eto, sva moguća svjetlost spustila se na me kad na Prvu adventsku nedjelju u berlinskoj Urban klinici na ruke uzeh malenu Alexandru, 3300 grama tešku i 51 cm dugu, unučicu."
Rođenje unuke postaje simbol nade i obnove, premošćujući generacije i donoseći novu perspektivu na iseljeničko iskustvo. Priča naglašava važnost obitelji kao izvora radosti i duhovnog ispunjenja, te kako se istinski smisao blagdana pronalazi u zajedništvu i novom životu, a ne u materijalnim dobrima. Kroz ovaj događaj, Breljak pronalazi "najljepši advent" u osobnom, duhovnom iskustvu, daleko od vanjskog sjaja i komercijalizacije.

Ratna trauma, sjećanje i solidarnost

Priča "PISMO GRADU NA VUKI I DUNAVU" (str. 100-102) izravno se bavi temom ratne traume i sjećanja, posvećena Vukovaru. Autorica iz Berlina piše pismo gradu simbolu patnje i otpora, povezujući vlastito izbjegličko iskustvo s vukovarskom tragedijom:

"Nikad zaboravljene slike tvojih ulica, razrušenih kuća, od straha izbezumljenih ljudi. A samo koji mjesec iza tvoje velike boli, i sama se, iz svog grada u Bosni u Hercegovini, nađoh u koloni prognanih, baš s Vukovarcima u istom prognaničkom centru..."
Ova priča naglašava univerzalnost ratne patnje i važnost kolektivnog sjećanja. Breljak ne samo da izražava solidarnost s Vukovarom, već i podsjeća na osobne gubitke i traume koje je rat ostavio. Kroz sjećanje na Sinišu Glavaševića i njegovu rečenicu "Grad... to su ljudi", autorica ističe da je pravi identitet grada u njegovim ljudima i njihovim sjećanjima, a ne samo u fizičkim strukturama. Priča je snažan apel za očuvanje sjećanja i izgradnju dostojanstvene budućnosti, unatoč bolnoj prošlosti.

Djetinjstvo, promjene i prolaznost

Priča "MOJ MALI SVIJET" (str. 95-97) vodi čitatelja kroz autoričino djetinjstvo u Bugojnu, prikazujući bezbrižne igre i promjene koje su oblikovale njezino okruženje. Autorica s nostalgijom opisuje ulicu i grad, te kako su se oni mijenjali tijekom vremena:
"Eh, ti prvi dani moga djetinjstva kojih se sa sjetom sjećam! Još ću o njima pisati koju, jer slike dolaze jedna za drugom, a neke su sasvim i nestale."
Ovaj odlomak naglašava temu prolaznosti i neizbježnosti promjena. Kroz opis asfaltiranja ulice, promjene naziva ulica i dolaska televizora "Pallas", Breljak dočarava transformaciju svakodnevnog života. Priča također dotiče temu gubitka, ne samo kroz nestale slike djetinjstva, već i kroz spominjanje starog turskog groblja, što simbolizira prolaznost života i sjećanja. "Moj mali svijet" tako postaje metafora za osobni mikrokozmos koji se mijenja pod utjecajem vanjskih faktora, ali ostaje duboko ukorijenjen u sjećanju.

Stil Sonje Breljak karakterizira neposrednost, emotivnost i dokumentaristička preciznost. Njezine priče su "isječci vremena" , pisane jednostavnim, ali sugestivnim jezikom koji čitatelja uvlači u osobna iskustva. Kombinacija osobnih refleksija i opisa svakodnevnog života u Berlinu, isprepletenih s prisjećanjima na Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, stvara bogatu tapiseriju iseljeničkog života. Recenzentica Zrinka Martinić ističe da su priče "emotivne veze domovinske i iseljene Hrvatske".
Djelo "Pisma Danici" značajno je jer pruža autentičan glas hrvatske dijaspore, posebno onih koji su u Njemačku stigli kao izbjeglice devedesetih godina. Ono nadopunjuje korpus hrvatske iseljeničke književnosti, koja je, prema istraživanjima Milana Bošnjaka, opisala i analizirala književne prakse hrvatskih pisaca u Njemačkoj od 1990. do 2013. godine. Breljakin rad doprinosi razumijevanju složenosti identiteta u dijaspori i uloge književnosti u očuvanju kulturnog nasljeđa. Njezine priče nisu samo osobne ispovijesti, već i svjedočanstva o kolektivnom iskustvu, čime postaju vrijedan izvor za sociološka i kulturološka istraživanja.

"Pisma Danici" Sonje Breljak je dirljiva i važna zbirka zapisa koja nudi dubok uvid u život hrvatske dijaspore u Berlinu. Kroz osobne priče, autorica uspješno prepliće teme migracije, identiteta, sjećanja na rat i domovinu, te važnosti očuvanja kulture i tradicije. Njezin neposredan i emotivan stil čini djelo pristupačnim, dok dokumentaristički pristup osigurava njegovu autentičnost. Ova knjiga nije samo književno djelo, već i vrijedan dokument o iskustvima Hrvata u dijaspori, te kao takva zaslužuje pažnju šire akademske i čitateljske publike.

Ivica Košak
Idstein, 1. dan proljeća 2026.

Reference

[[1] Breljak, S. (2026). Pisma Danici: Zapisi iz Berlina. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima.
[2] Croatian Womens Network. (2022). Sonja Breljak.
[3] Hrvatsko književno društvo svetog Jeronima. (n.d.). Wikipedija.
[4] Milardović, A. (1992). Hrvatske kulturne zajednice u Europi i njihova uloga u čuvanju hrvatskoga kulturnog i nacionalnog identiteta. Migracijske i etničke teme.
[5] Bošnjak, M. (2021). Hrvatska književnost nastala u Njemačkoj 1990.-2013..
[6] Bošnjak, M. (2019). Književne prakse hrvatskih pisaca u Njemačkoj 1990.-2013..

MILJENKO JERGOVIĆ KAO GLAS EUROPSKOG SJEĆANJA:
Značenje dodjele Leipziške nagrade za europsko razumijevanje

Dodjela Leipziške nagrade za europsko razumijevanje (Leipziger Buchpreis zur Europäischen Verständigung) hrvatsko-bosanskom književniku Miljenku Jergoviću predstavlja događaj od iznimne važnosti ne samo za južnoslavensku književnost nego i za suvremenu europsku kulturu u cjelini. Ova ugledna njemačka književna nagrada dodjeljuje se autorima koji svojim djelima pridonose međusobnom razumijevanju europskih naroda, kritičkom promišljanju povijesti te izgradnji dijaloga među različitim kulturnim i političkim zajednicama. Nagrada se od 1994. godine dodjeljuje autorima čiji rad nadilazi nacionalne granice i otvara prostor za promišljanje zajedničke europske sudbine.[1]

Miljenko Jergović nagrađen je za zbirku pripovijedaka *Das verrückte Herz. Sarajevo Marlboro Remastered* („Ludo srce. Sarajevo Marlboro Remastered“), djelo koje se nadovezuje na njegovu znamenitu ratnu zbirku *Sarajevo Marlboro*. Žiri je istaknuo kako Jergović u svojem opusu „s velikom postojanošću istražuje pukotine povijesti Zapadnog Balkana“, pri čemu ratna iskustva ostaju središnja tema njegova književnog stvaralaštva.

Ova nagrada potvrđuje Jergovićev status jednog od najvažnijih europskih pisaca današnjice. Istodobno, ona predstavlja simbolično priznanje književnosti koja nastaje na prostoru bivše Jugoslavije te podsjeća na činjenicu da ratovi devedesetih godina i dalje ostaju važan dio europskog kolektivnog pamćenja. Cilj ovoga eseja jest analizirati značenje Jergovićeva književnog rada, razloge zbog kojih je upravo on postao laureat Leipziške nagrade za europsko razumijevanje te šire kulturne i političke implikacije toga priznanja.

Miljenko Jergović i književnost između kultura

Miljenko Jergović rođen je 1966. godine u Sarajevu, gradu koji je tijekom druge polovice dvadesetoga stoljeća predstavljao simbol multikulturalnosti i suživota različitih nacionalnih i vjerskih zajednica. Nakon izbijanja rata u Bosni i Hercegovini ostao je u opkoljenom Sarajevu, gdje je radio kao novinar i svjedočio svakodnevnim tragedijama rata. Od 1993. godine živi u Zagrebu, no njegovo književno stvaralaštvo ostalo je snažno povezano s bosanskohercegovačkim prostorom i iskustvom raspada Jugoslavije.

Posebnost Jergovićeva književnog identiteta proizlazi iz njegove višestruke kulturne pripadnosti. On je istodobno bosanski, hrvatski i europski pisac. Njegova djela ne mogu se jednostavno svrstati u okvire jedne nacionalne književnosti jer se bave prostorom u kojemu su identiteti složeni, promjenjivi i često međusobno isprepleteni. Upravo zbog toga Jergović predstavlja idealan primjer autora koji utjelovljuje ideju europskog razumijevanja. Njegovi romani, eseji i pripovijetke često prikazuju obične ljude uhvaćene u vrtlog velikih povijesnih događaja. Umjesto političkih deklaracija ili ideoloških poruka, Jergović se fokusira na individualne sudbine. Takav pristup omogućuje čitatelju da povijesne procese promatra kroz prizmu ljudskog iskustva. Na taj način književnost postaje sredstvo empatije i razumijevanja, a upravo je to jedna od ključnih vrijednosti koje Leipziška nagrada nastoji promovirati.

Sarajevo kao simbol europske povijesti

Središnje mjesto u Jergovićevu književnom svijetu zauzima Sarajevo. Taj grad nije samo geografski prostor nego i metafora europske povijesti. Sarajevo je tijekom dvadesetoga stoljeća bilo mjesto susreta različitih

[1] https://www.leipziger-buchmesse.de/de/erleben/international/europaeischer-buchpreis2

kultura, religija i političkih sustava. Istodobno, ono je postalo simbol ratnog razaranja i ljudske patnje tijekom opsade od 1992. do 1996. godine.
U obrazloženju nagrade žiri posebno ističe da se opsada Sarajeva nalazi u središtu Jergovićeve najnovije zbirke pripovijedaka. Autor prikazuje svakodnevni život ljudi suočenih s granatiranjem, glađu, strahom i neizvjesnošću. Međutim, njegova proza ne svodi se na dokumentaristički prikaz rata. Naprotiv, Jergović istražuje male, često naizgled nevažne detalje koji otkrivaju duboku ljudsku dimenziju povijesnih događaja. Takav pristup posebno je važan u kontekstu europske kulture sjećanja. Povijest se često prikazuje kroz velike političke narative, vojne strategije i diplomatske odluke. Jergović, međutim, pokazuje kako povijest oblikuju i obični ljudi, njihovi strahovi, nade i svakodnevne odluke. Upravo u tome leži univerzalnost njegova književnog djela.
Sarajevo u Jergovićevim tekstovima postaje mikrosvijet Europe. Ono pokazuje kako suživot različitosti može biti izvor bogatstva, ali i koliko je krhak kada se suoči s nacionalizmom i nasiljem. Stoga Jergovićeva književnost nadilazi lokalni kontekst i postaje relevantna za cijeli europski prostor.

Književnost protiv zaborava
Jedna od najvažnijih funkcija Jergovićeva stvaralaštva jest očuvanje sjećanja. Ratovi na području bivše Jugoslavije predstavljaju jedno od najtraumatičnijih iskustava europske povijesti nakon Drugoga svjetskog rata. Iako su se dogodili relativno nedavno, postoji opasnost da budu pojednostavljeni ili potisnuti iz kolektivne svijesti.
Jergović se tome suprotstavlja književnim sredstvima. Njegova djela ne nude jednostavne odgovore niti jasnu podjelu na žrtve i krivce. Umjesto toga, ona prikazuju složenost ljudskih iskustava i moralnih dilema koje nastaju u ratnim okolnostima. Takav pristup potiče kritičko razmišljanje i sprječava stvaranje pojednostavljenih povijesnih mitova.
Žiri Leipziške nagrade posebno je naglasio da Jergović svojim fokusom na fragmente svakodnevice pruža „estetski otpor velikim pojednostavljenjima i opasnostima nacionalizma“. Ova formulacija sažima bit njegova književnog projekta. Pisac ne nastoji konstruirati nove ideološke narative, nego pokazati složenost stvarnosti koja se ne može svesti na jednostavne političke formule.
U suvremenoj Europi, gdje ponovno jačaju različiti oblici populizma i nacionalizma, takva književnost ima posebno značenje. Ona podsjeća na posljedice mržnje i isključivosti te upozorava na važnost dijaloga i međusobnog razumijevanja.

Europsko razumijevanje kao književni ideal
Pojam „europskog razumijevanja“ može se tumačiti na različite načine. U kontekstu Leipziške nagrade on označava sposobnost književnosti da premosti kulturne, jezične i političke granice. Nagrada se ne dodjeljuje samo za estetsku kvalitetu djela nego i za njegov doprinos međukulturnom dijalogu. (Leipziger Buchmesse)
Jergovićev opus u potpunosti odgovara tom idealu. Njegove knjige prevedene su na brojne jezike i čitaju se diljem Europe. One omogućuju čitateljima iz različitih zemalja da bolje razumiju povijest i kulturu Balkana. Istodobno, teme kojima se bavi – rat, sjećanje, identitet, obitelj, gubitak i pripadnost – univerzalne su i prepoznatljive ljudima bez obzira na njihovo nacionalno podrijetlo.
Važno je naglasiti da europsko razumijevanje ne podrazumijeva brisanje razlika među narodima i kulturama. Naprotiv, ono pretpostavlja prihvaćanje različitosti i spremnost na dijalog. Jergović upravo to ostvaruje u svojoj književnosti. Njegovi likovi često pripadaju različitim etničkim, vjerskim i društvenim skupinama, a njihove priče pokazuju koliko su ljudska iskustva međusobno povezana.
Time njegova književnost doprinosi stvaranju europskog kulturnog prostora u kojemu se različiti glasovi mogu čuti i razumjeti.

Kritika nacionalizma i politike identiteta
Jedan od razloga zbog kojih je Jergović posebno važan europskoj publici jest njegova dosljedna kritika nacionalizma. Tijekom posljednjih trideset godina nacionalizam je ostao snažna politička sila na prostoru bivše Jugoslavije. Mnogi društveni sukobi i dalje se tumače kroz etničke podjele, a prošlost često služi kao sredstvo političke mobilizacije.
Jergović se u svojim djelima suprotstavlja takvom pristupu. On pokazuje da ljudski identitet ne može biti reduciran na nacionalnu pripadnost. Njegovi likovi često posjeduju višestruke identitete koji se međusobno

preklapaju i nadopunjuju. Takva perspektiva posebno je važna u regiji koja je dugo bila obilježena politikom etničkih podjela.
Istodobno, Jergović ne negira važnost nacionalne pripadnosti. On jednostavno odbacuje ideju da ona mora biti jedini ili najvažniji element ljudskog identiteta. Time njegova književnost promovira pluralističko razumijevanje društva, što je jedna od temeljnih vrijednosti suvremene Europe.
Dodjela Leipziške nagrade stoga se može promatrati i kao simbolična podrška takvom pogledu na svijet. U vremenu kada mnoge europske zemlje raspravljaju o pitanjima identiteta, migracija i kulturnih razlika, Jergovićev glas djeluje kao podsjetnik na važnost otvorenosti i tolerancije.

Međunarodno priznanje književnosti jugoistočne Europe
Nagrada dodijeljena Miljenku Jergoviću ima značenje koje nadilazi njegov osobni uspjeh. Ona predstavlja priznanje književnosti jugoistočne Europe kao važnom dijelu europske kulturne baštine.
Književnosti nastale na prostoru bivše Jugoslavije često su bile marginalizirane u širem europskom kontekstu. Iako su autori poput Ive Andrića, Danila Kiša, Dubravke Ugrešić ili Aleksandra Hemona stekli međunarodnu reputaciju, književna produkcija regije često ostaje nedovoljno poznata izvan nacionalnih granica.
Dodjela ovako ugledne nagrade Jergoviću pokazuje da europska kulturna javnost prepoznaje vrijednost književnosti koja nastaje na Balkanu. Istodobno, ona potvrđuje da teme kojima se bave pisci iz regije nisu samo lokalne nego imaju univerzalno značenje.
To je osobito važno za mlađe generacije autora koje nastoje pronaći svoje mjesto na međunarodnoj književnoj sceni. Jergovićev uspjeh pokazuje da književnost koja se bavi specifičnim lokalnim iskustvima može postati relevantna globalnoj publici ako uspije zahvatiti univerzalne aspekte ljudskog iskustva.

Značenje zbirke „Sarajevo Marlboro Remastered“

Djelo za koje je Jergović nagrađen ima posebno mjesto u njegovu opusu. *Sarajevo Marlboro* iz 1994. godine postalo je jedno od najpoznatijih književnih svjedočanstava o ratu u Bosni i Hercegovini. Nova zbirka *Das verrückte Herz. Sarajevo Marlboro Remastered* predstavlja svojevrsni povratak tim temama, ali iz perspektive vremenske distance i zrelijeg književnog iskustva. Važnost ove knjige leži u njezinoj sposobnosti da poveže prošlost i sadašnjost. Jergović ne piše samo o ratu kao povijesnom događaju nego i o njegovim dugoročnim posljedicama. Trauma rata ne završava potpisivanjem mirovnog sporazuma; ona nastavlja oblikovati živote pojedinaca i zajednica desetljećima nakon završetka sukoba.
Takva perspektiva posebno je važna za europsko razumijevanje prošlosti. Ona podsjeća da se posljedice nasilja ne mogu mjeriti samo brojem žrtava ili razorenih gradova. Jednako su važne psihološke, kulturne i društvene posljedice koje ostaju prisutne dugo nakon završetka sukoba.

Dodjela Leipziške nagrade za europsko razumijevanje Miljenku Jergoviću predstavlja priznanje autoru koji je tijekom desetljeća stvaralaštva izgradio jedinstven književni svijet temeljen na sjećanju, empatiji i kritičkom promišljanju povijesti. Njegova djela pokazuju kako književnost može postati sredstvo međukulturnog dijaloga i važan čimbenik izgradnje europskog razumijevanja.
Jergovićev opus svjedoči o tragedijama rata, ali istodobno afirmira ljudsku sposobnost preživljavanja, sjećanja i razumijevanja. Kroz priče običnih ljudi on otkriva univerzalne istine o ljudskoj prirodi i pokazuje da su empatija i solidarnost moguće čak i u najtežim okolnostima.
Nagrada također potvrđuje važnost književnosti jugoistočne Europe u suvremenom europskom kulturnom prostoru. Ona podsjeća da Europa nije samo zajednica država i institucija nego i zajednica priča, sjećanja i iskustava koja se međusobno prožimaju.
U vremenu obilježenom novim političkim podjelama, rastućim nacionalizmom i krizama kolektivnog sjećanja, književnost Miljenka Jergovića djeluje kao važan podsjetnik na potrebu dijaloga i razumijevanja. Upravo zbog toga njegova nagrada nije samo priznanje jednom piscu nego i potvrda trajne vrijednosti književnosti kao sredstva povezivanja ljudi i kultura. Njegov primjer pokazuje da književnost i dalje može imati ključnu ulogu u oblikovanju europske svijesti te u očuvanju vrijednosti na kojima počiva ideja zajedničke Europe.

Ivica Košak

Karl Schlögel und Ursula Krechel:

Zwei Laureaten, eine kritische Perspektive auf Deutschland und Europa im Jahr 2025

Das Jahr 2025 wird durch die Auszeichnung zweier herausragender Intellektueller im deutschsprachigen Raum geprägt, deren Werke die historischen, gesellschaftlichen und politischen Diskurse tiefgreifend durchdringen. **Karl Schlögel** wird mit dem **Friedenspreis des Deutschen Buchhandels** geehrt, während **Ursula Krechel** den **Georg-Büchner-Preis**, die bedeutendste literarische Auszeichnung, erhält. Beide Ehrungen würdigen nicht nur außergewöhnliche Beiträge zur Literatur und Geschichtsschreibung, sondern unterstreichen auch die Rolle von Intellektuellen bei der kritischen Aufarbeitung der Vergangenheit und der Gestaltung der europäischen Zukunft.

Karl Schlögel: Geschichtsschreibung als Warnung und Aufruf zum Frieden

Karl Schlögel ist der Preisträger des Friedenspreises des Deutschen Buchhandels 2025. Diese prestigeträchtige Auszeichnung, verliehen vom Börsenverein des Deutschen Buchhandels, wird traditionell zum Abschluss der Frankfurter Buchmesse überreicht.

Die Jury hob mehrere Schlüsselgründe für diese Anerkennung hervor:

•**Herausragender Schreibstil und Forschungsansatz:** Schlögel verbindet **empirische, fundierte Historiographie mit persönlichen Erfahrungen**. Er agiert als "Wissenschaftler und Flâneur", die gesellschaftlichen Veränderungen wie ein Seismograph beobachtet und Städte sowie Landschaften Mittel- und Osteuropas – wie Kiew, Lemberg, Odessa, Charkiw, Moskau und Sankt Petersburg – erforscht, denen er für die Leser eine **"mentale Präsenz"** verleiht. Sein Ansatz des "Beobachtens, Fühlens und Verstehens" setzt hohe Standards in der lebendigen Geschichtsschreibung.

- **Frühe Warnung vor Putins Aggression:** Er gehörte zu den Ersten, die **eindringlich vor der aggressiven Expansionspolitik** des russischen Präsidenten Wladimir Putin warnten. Seine klaren Botschaften, wie etwa „Ohne eine freie Ukraine gibt es keinen Frieden in Europa“, haben den öffentlichen und politischen Dialog über die **fundamentale Bedeutung der Souveränität der Ukraine** für die Stabilität des Kontinents maßgeblich beeinflusst.
- **Betonung der Ukraine als Teil Europas:** Nach der Annexion der Krim im Jahr 2014 vertiefte Schlögel seine Studien zur ukrainischen Kultur und Geschichte. Er hinterfragte kritisch die **"kollektiven blinden Flecken"** der deutschen und breiteren europäischen Wahrnehmung und betonte nachdrücklich die Notwendigkeit, die Ukraine als **integralen Bestandteil Europas** anzuerkennen und ihre Verteidigung für eine gemeinsame Zukunft als unerlässlich zu betrachten.
- **Hohe politische und moralische Relevanz:** Schlögels Botschaften zur Verteidigung der Ukraine und seine Kritik am russischen Imperialismus fanden höchste politische Beachtung. Der deutsche Bundespräsident Frank-Walter Steinmeier würdigte ihn als einen der profiliertesten deutschen Historiker und hob die **"außergewöhnliche politische Tragweite und Aktualität"** seiner These hervor, dass die Ukraine ein unabhängiges Subjekt in Europa ist.

Zusammenfassend wird Karl Schlögel für sein Werk und seinen Stil ausgezeichnet, die die **Bedeutung einer empirischen und emotional engagierten Historiographie** verkörpern. Seine klaren und frühen Warnungen vor Putins Politik und der russischen Aggression, die Artikulation der Ukraine als zentrales europäisches Subjekt sowie der Aufruf zu ihrer Verteidigung für den Frieden in Europa unterstreichen die **symbolische und politische Kraft** seiner Botschaft in akademischen wie auch in öffentlichen Diskursen.

Ursula Krechel: Konfrontation mit Geschichte als ethischer Imperativ

Ursula Krechel, eine renommierte deutsche Schriftstellerin und Dichterin, ist die Preisträgerin des Georg-Büchner-Preises 2025. Diese bedeutendste literarische Auszeichnung im deutschsprachigen Raum wird von der Deutschen Akademie für Sprache und Dichtung verliehen. Ihr umfangreiches literarisches Werk umfasst Poesie, Prosa, Romane, Dramen, Hörspiele, Essays und Kritik. Die Juryentscheidung basiert auf mehreren wesentlichen Punkten:

- **Auseinandersetzung mit den Zerstörungen der deutschen Geschichte:** Krechel stellt sich in ihren Gedichten, Dramen, Hörspielen, Romanen und Essays mit der **Kraft ihrer Literatur den Zerstörungen der deutschen Geschichte und der Entfremdung der Gegenwart** entgegen. Ihr Werk zeigt, dass die rechtlichen, sozialen und emotionalen Folgen der Verfolgung tief in die Gegenwart hineinreichen.
- **Die Romantrilogie als Rekonstruktion verlorener Biographien:** Ihre Prosa-Trilogie *Shanghai fern von wo* (2008), *Landgericht* (2012) und *Geisterbahn* (2018) gilt als einer der **konsequentesten literarischen Versuche, die Lücken des historischen Gedächtnisses** in der Nachkriegsliteratur zu füllen. Die Trilogie thematisiert die Vertreibung und Verfolgung von Juden und Sinti, die Frage des Exils und die Rückkehr in ein Deutschland, das von einem Gefühl des Nicht-Dazugehörens geprägt ist. Krechel nutzt Archivdokumente, Gerichtsprotokolle, Briefe und Interviews, um über unsichtbare individuelle Biographien zu schreiben, wobei sie Literatur und Historiographie miteinander verbindet. Das Werk *Landgericht* wurde 2012 mit dem Deutschen Buchpreis ausgezeichnet.
- **Poesie als Mikroskop des gesellschaftlichen Alltags:** In der Gedichtsammlung *Die da* (2013) zeigt Krechel eine **sprachliche Präzision**, die Phrasen und Klischees zerlegt, um latente Vorurteile, unbewusste Stereotypen und kleine, gewaltsame Strukturen der Alltagssprache zu enthüllen. Ihre Texte basieren nicht auf einem lyrischen Subjekt, sondern auf einer analytischen Sezierung der

Sprache und setzen die deutsche modernistische Tradition der poetischen "Entlarvung" mit einem eigenen feministischen und sozialen Fokus fort.

- **Feministische Perspektive und die Autorität der weiblichen Stimme:** Obwohl nicht "programmatisch" feministisch, unterstreichen Krechels Werke beständig die **Rolle von Frauen in historischen Prozessen und in der Literatur** und heben die unsichtbare Arbeit von Frauen sowie ihre doppelte Marginalisierung hervor.
- **Form als ethische Entscheidung:** Ihre konstante "chronische Spurwechslerin" zwischen den Genres – Poesie, Roman, Drama und Hörspiel – ist nicht nur ein ästhetisches Experiment, sondern eine Strategie, auf verschiedene Arten von historischen Traumata zu reagieren. Krechel betrachtet die Form als moralische Entscheidung: Das gewählte Medium muss die spezifische Art der Erfahrung am präzisesten artikulieren können.

Der Georg-Büchner-Preis 2025 bestätigt ihre Position an der Spitze der zeitgenössischen deutschen Literatur. Ihr Werk, das auf präziser Dokumentation und literarischer Poetik beruht, dient als dauerhafter Aufruf, nicht zu vergessen, zu hinterfragen und sich aktiv an der Gestaltung der kulturellen Erinnerung zu beteiligen.

Die Auszeichnungen für Karl Schlögel und Ursula Krechel im Jahr 2025 symbolisieren die tiefe Verpflichtung des deutschen Kulturraums zur kritischen Reflexion von Geschichte und Gegenwart. Während Schlögel mittels empirischer Historiographie als Seismograph politischer Veränderungen und als früher Warner vor den Gefahren des russischen Imperialismus dient, indem er die Ukraine als zentrales europäisches Subjekt verankert, rekonstruiert Krechel durch ihre Literatur unermüdlich verlorene Biographien und setzt sich mit den "blinden Flecken" der deutschen Geschichte auseinander. Beide, jeder auf seine Weise, lassen die Vergangenheit nicht als abgeschlossenes Kapitel zurück, sondern bringen sie aktiv in den Dialog über Gegenwart und Zukunft ein. Dies unterstreicht die **ethische und politische Verantwortung von Intellektuellen** im Angesicht historischer und zeitgenössischer Herausforderungen. Diese Auszeichnungen bestätigen die anhaltende Relevanz und Kraft des kritischen Denkens bei der Gestaltung des gesellschaftlichen Gedächtnisses und des politischen Bewusstseins.

Ivica Košak

Quellen:

• **chbeck.de:** (Online-Portal des C.H. Beck Verlags). Verfügbar unter: https://www.chbeck.de/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **deutscheakademie.de:** (Offizielle Website der Deutschen Akademie für Sprache und Dichtung). Verfügbar unter: https://www.deutscheakademie.de/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **Deutsche Welle (DW):** (Nachrichten- und Medienportal). Verfügbar unter: https://www.dw.com/de/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **Deutschlandfunk:** (Radio- und Nachrichtenportal). Verfügbar unter: https://www.deutschlandfunk.de/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **Deutschlandfunk Kultur:** (Radio- und Kulturportal). Verfügbar unter: https://www.deutschlandfunkkultur.de/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **Der Spiegel:** (Online-Portal des Nachrichtenmagazins Der Spiegel). Verfügbar unter: https://www.spiegel.de/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **FR.de (Frankfurter Rundschau):** (Online-Portal der Frankfurter Rundschau). Verfügbar unter: https://www.fr.de/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **friedenspreis-des-deutschen-buchhandels.de:** (Offizielle Website des Friedenspreises des Deutschen Buchhandels). Verfügbar unter: https://www.friedenspreis-des-deutschen-buchhandels.de/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **Süddeutsche.de (Süddeutsche Zeitung):** (Online-Portal der Süddeutschen Zeitung). Verfügbar unter: https://www.sueddeutsche.de/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **verbaende.com:** (Verbandsportal, spezifische Artikel nicht näher bezeichnet). Verfügbar unter: https://www.verbaende.com/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **Wikipedia:** (Online-Enzyklopädie). Verfügbar unter: https://de.wikipedia.org/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **Wissenschafts-akademie Mainz (Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz):** (Offizielle Website der Akademie). Verfügbar unter: https://www.adwmainz.de/ (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).
• **ZDFheute (ZDF):** (Nachrichtenportal des ZDF). Verfügbar unter: https://www.zdf.de/nachrichten (Zuletzt aufgerufen: 17. Mai 2024).

Hinweis zur Quellengrundlage: Der bereitgestellte Text "O Ursuli Krechel.pdf" selbst enthält am Ende die Angabe: "Der Vordruck stammt aus der Zeitschrift 'Riječ', Ausgabe Nr. 71, Wiesbaden, 2025." und nennt Ivica Košak als Autor. Diese Angabe bezieht sich auf die Publikationsquelle des gesamten Textes über Ursula Krechel, nicht auf eine weitere intern zitierte Quelle.

Predavanje Milana Červinke, izneseno 20. svibnja 1997. u palači Jalta u Frankfurtu, predstavlja angažiranu i kritičku analizu uzroka i tijeka ratova na prostoru bivše Jugoslavije iz perspektive obrazovanog svjedoka vremena. S obzirom na to da je Červinka po struci fizičar, a ne povjesničar, njegov pristup više je publicističko-politički nego znanstveno-akademski. Ipak, upravo ta distanca prema službenoj historiografiji i medijskim narativima čini njegovo izlaganje zanimljivim i vrijednim razmatranja. Tekst predavanja objavljen je u časopisu Riječ, broj 42, 2012. HKZ-Wiesbaden.

TRI PRISTUPA, JEDNA ISTINA?

Zašto suočavanje s prošlošću na Balkanu kasni – i što bismo mogli naučiti od Latinske Amerike

Piše: Ivica Košak

Više od trideset i pet godina nakon završetka ratova u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i na Kosovu, regija je još uvijek duboko podijeljena. Jedni slave ratne zločince kao heroje, drugi nijekaju genocid. Zapad se odavno okrenuo drugim krizama. Ono što ostaje jest krparski prekrivač sjećanja, sudskih procesa i političke instrumentalizacije prošlosti.
U središtu tih rasprava nalaze se tri bitno različita pristupa odgovoru na pitanje: „Što se dogodilo i tko snosi odgovornost?“ Želim ih ovdje usporediti: angažirano svjedočanstvo fizičara **Milana Červinke** iz 1997. godine, dokumentaristički rad **Mirsada Tokače** i njegova *Istraživačko-dokumentacijskog centra* (IDC) u Sarajevu te institucionalizirani model *komisija za istinu* kakav je iskušan u Latinskoj Americi.

Červinka: Moralni svjedok s oštricom

Kad je Milan Červinka u svibnju 1997. u frankfurtskoj palači Jalta održao svoje izlaganje o povijesti rata, Daytonski sporazum bio je star tek godinu i pol. Studirani fizičar nije polagao pravo na to da je povjesničar – govorio je kao „suvremenik i promatrač“. Upravo je to njegovom predavanju dalo moralnu težinu.
Njegova je teza bila krajnje jednostavna: rat u Jugoslaviji nije bio građanski rat, vjerski rat, plemenski sukob, već prvi osvajački rat u Europi nakon 1945. I jasnim je imenom imenovao agresora: velikosrpski projekt pod Slobodanom Miloševićem. Tko je to nijekao ili relativizirao, po Červinki je postajao sukrivac.
Može mu se prigovoriti jednostranost – i doista, njegovo predavanje uvelike zanemaruje zločine hrvatskih i bošnjačkih postrojbi. No Červinka nije pisao doktorsku disertaciju. On je držao politički stav, optužnicu protiv ravnodušnosti Zapada. Njegovo retoričko pitanje – čemu još služi sjećanje na holokaust ako nas ne potiče da odgovorimo na patnju u Bosni? – bio je moralni udarac.
Červinkin je pristup onaj angažiranog intelektualca: želi probuditi javnost, razotkriti propagandu, imenovati počinitelje. Bez strasti nema istine – moglo bi se sažeti njegovo geslo. Ali strast sama po sebi ne čini cjelovitu historiografiju. Za pravosudnu ili povijesnu preciznost nije dovoljna.

Tokača: Neupadljivi sakupljač imena

Gotovo istodobno, ali na posve drugačiji način, Mirsad Tokača započeo je svoj rad. Bosanski istraživač osnovao je u Sarajevu IDC s jednostavnim, ali monumentalan ciljem: registrirati svaku pojedinu ratnu žrtvu. Bez tumačenja, bez optužbe – najprije samo goli broj, ime, datum, mjesto.
Rezultat je bila „Bosanska knjiga mrtvih“. 97.207 imena. Među njima 60 posto vojnika, 40 posto civila. Bošnjaci, Srbi, Hrvati – svi koji su poginuli u Bosni između 1992. i 1995. Tokača je djelovao kao forenzički knjigovođa. Njegova je metoda bila arhivska, a ne tužiteljska.
Prednost je očita: Tokačini su podaci provjerljivi. Odupiru se negiranju jer se temelje na aktima, a ne na sjećanjima. Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije (ICTY) koristio je

njegove nalaze. Nedostatak: sam popis imena ne pripovijeda priču. Ne govori ništa o motivima strijelca, o zapovjednim lancima, o umiješanosti međunarodne zajednice. A podložan je i kritikama metodologije – primjerice, da je prikupljanje podataka u Federaciji BiH bilo znatno potpunije nego u Republici Srpskoj. Tokača je neugodni dostavljač činjenica. Bez njega bi rasprava o brojkama često bila tek puko propagandno nadmetanje. No činjenice same ne vode pomirenju.

Latinska Amerika: institucionalni okvir kakav Balkan nema

U Čileu, Argentini, Peruu i Salvadoru nakon pada diktatura osnovane su takozvane komisije za istinu. One nisu bile sudovi u pravom smislu – nisu mogle nikoga osuditi. No imale su presudnu prednost: bile su državno legitimirane, često međunarodno podržane i djelovale su prema strogim pravilima prikupljanja dokaza.
Čileanska „*Comisión Nacional de Verdad y Reconciliación*“ pod vodstvom Raúla Rettiga (1990.–1991.) dokumentirala je gotovo 3000 slučajeva prisilnih nestanaka i političkih smaknuća. Komisija za istinu u Salvadoru (1992.–1993.) imenovala je počinitelje i razotkrila strukture terora. Te su komisije povezivale moralno razjašnjenje s preporukama za političke reforme. Nisu bile neutralne – jasno su zauzele stav protiv zločina protiv čovječnosti. No nisu bile ni bezuvjetno optužujuće; počiniteljima su često nudile amnestiju u zamjenu za cjelovitu istinu.
Na Balkanu je sličan pokušaj – RECOM (*Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima*) – od 2006. godine napredovao tek sporo. Vlade država nasljednica međusobno se blokiraju. Srpska strana strahuje od kolektivne osude, hrvatska i bošnjačka od relativizacije vlastite uloge žrtve. Tako je suočavanje s prošlošću ostalo fragmentirano: nacionalne komisije za istinu u Bosni i na Kosovu slabo su opremljene, ICTY je odavno zatvoren, a nacionalni sudovi rade sporo i pristrano.

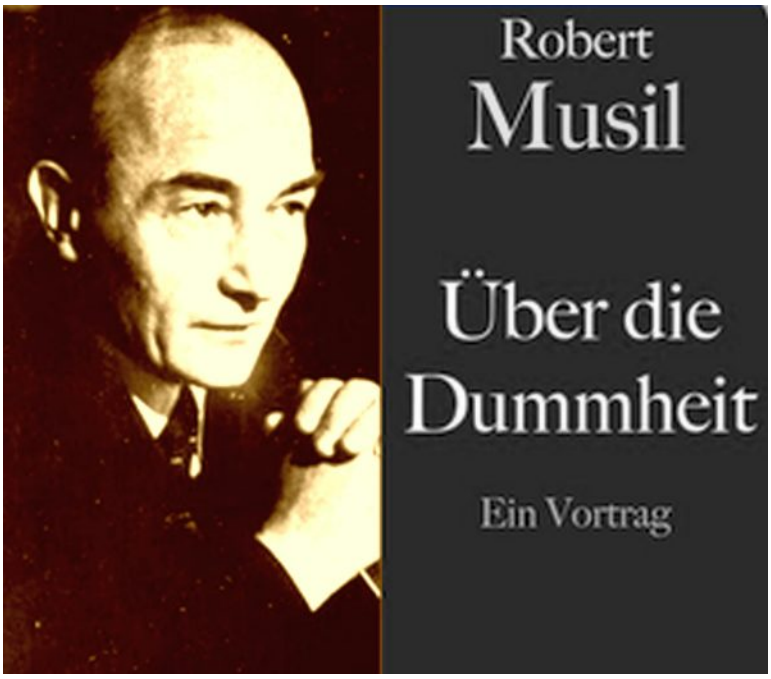
Tri puta – i nikako da završe?

Što nas uči ova usporedba? Červinka je u pravu kad ne odustaje od moralnog razlikovanja agresora i žrtve. Bez tog razlikovanja prijeti relativizacija genocida. Tokača je u pravu kad se zalaže za preciznu dokumentaciju – jer samo ono što je dokazano ne može se zanijekati. A iskustva Latinske Amerike pokazuju da institucionalne komisije za istinu, izvan sudskih procesa, mogu stvoriti prostor za društveno učenje.
No na Balkanu nedostaje političke volje za takvu sintezu. Nacionalizmi su okorjeli. Svaka strana ima svoju istinu, svoju priču o žrtvi. Možda je gorka pouka da istina sama po sebi ne liječi – ali bez istine je ozdravljenje nemoguće. Sve dok političke elite nastavljaju instrumentalizirati prošlost, Červinkine plamene riječi, Tokačine baze podataka i ideja regionalne komisije za istinu ostat će ono što su i danas: *spomenici nedovršenom miru*.

Izvori:

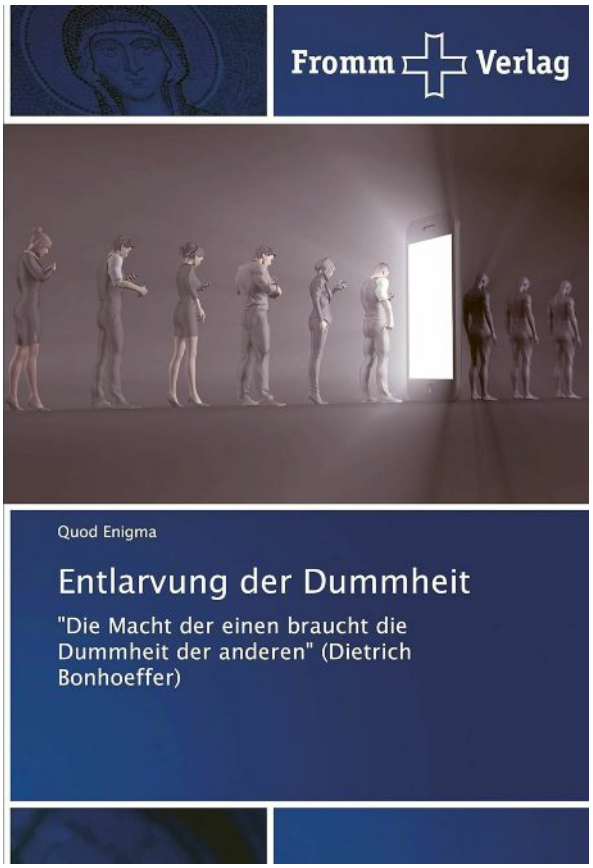

[1] Benz, Wolfgang (Herausgeber), Legenden, Lügen, Vorurteile - Ein Lexikon zur Zeitgeschichte, Moos, München, 1990
[2] Bilten Židovske općine, Zagreb, September 1991
3] Borić, Gojko, S inozemnog vidikovca, Erasmus, Zagreb, 1995
[3] Ković, Bože (Herausgeber), Izvori velikosrpske agresije, August Cesarea, Zagreb, 1991
[4] Glasnik AMAC, Frankfurt, 1994
[5] Grmek, M., Gjidara, M., Šimac, N., Etničko čišćenje, Nakladni zavod Globus, 1993
[6] Grulich, Rudolf, Hampel, Adolf, Maastricht starb in Sarajevo, Fachbereich 07 der Justus-Liebig-Universität, Gießen, 1993
[7] Gutman, Roy, Augenzeugen des Völkermordes - Reportagen aus Bosnien, Seidl Verlag, Göttingen, 1994
[8] Jüdische Gemeindezeitung, Frankfurt, April / Mai 1992
[9] Knezovic, Anto, Mitovi i zbilja,
[10] Milardović, Andelko, Srbijanski masovni pokret i hrvatsko pitanje, Globus, Zagreb, 1991
[11] Novakovic, Alexandar, Školski muzički leksikon, Tehnička knjiga, Zagreb, 1991
[12] Pilar, Ivo, Eine Geschichte Kroatiens, Serbiens und Bosniens, Heiligenhof - Bad Kissingen, 1995
[13] Radić, Ković (Herausgeber), Hrvatske izmedu rata i samostalnosti, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1991
[14] Štefan, Ljubica, From Fairy tale to Holocaust, Zagreb, 1993
[15] Stefanov, N., Werz, M. (Herausgeber), Bosnien und Europa, Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt, 1994
[16] Červinka, Milan, Die Geschichte des Krieges - Entstehung und Zerfall Jugoslawiens, Riječ, broj 42, HKZ-Wiesbaden, 2012. http://www.rijec.hkz-wi.de/Rijec_42_web.pdf

DUMMHEIT ALS GESELLSCHAFTLICHE GEFAHR
– *Dietrich Bonhoeffer und Robert Musil im Vergleich*

Dummheit wird gewöhnlich als Mangel an Wissen oder Intelligenz verstanden.
Wer etwas nicht weiß oder Schwierigkeiten hat, einen Sachverhalt zu begreifen, gilt als dumm. Sowohl Dietrich Bonhoeffer als auch Robert Musil stellen sich gegen ein solches vereinfachtes Verständnis. Ihre Texte *Von der Dummheit* beziehungsweise *Über die Dummheit* behandeln Dummheit nicht in erster Linie als individuelle geistige Schwäche, sondern als ein Problem des Urteilens, der Selbstständigkeit und des gesellschaftlichen Handelns. Dabei entstehen die beiden Texte in einer politisch hoch angespannten Zeit: Musil hält seinen Vortrag 1937 in Wien, Bonhoeffer verfasst seine Überlegungen 1943 während seiner Haft im nationalsozialistischen Deutschland. (Trotz dieser Gemeinsamkeiten setzen beide Autoren unterschiedliche Schwerpunkte. Bonhoeffer interessiert sich vor allem für die politische und moralische Gefährlichkeit der Dummheit. Musil untersucht dagegen die begrifflichen und psychologischen Widersprüche des Phänomens. Ein Vergleich zeigt jedoch, dass beide zu einer ähnlichen Einsicht gelangen: Gefährliche Dummheit besteht nicht einfach darin, zu wenig zu wissen, sondern darin, die Fähigkeit zum selbstständigen und selbstkritischen Urteil zu verlieren.

Bonhoeffers Dummheit als Verlust von Selbstständigkeit
Bonhoeffer beginnt seine Überlegung mit einer bewusst zugespitzten These: Dummheit könne für das Gute gefährlicher sein als Bosheit. Seine Begründung ist politisch und ethisch. Gegen einen bösen Menschen könne man argumentieren, sein Handeln öffentlich machen oder sich ihm widersetzen. Der Dumme hingegen entziehe sich dem vernünftigen Argument. Tatsachen, die seinen Überzeugungen widersprechen, könne er ignorieren oder als bedeutungslose Einzelfälle abtun.
Damit beschreibt Bonhoeffer Dummheit nicht als bloßen Mangel an Intelligenz. Entscheidend ist vielmehr die Unfähigkeit oder Unwilligkeit, das eigene Urteil durch neue Erkenntnisse korrigieren zu lassen. Der Dumme kann sogar kritisch und selbstbewusst auftreten. Gerade darin liegt seine Gefahr: Er hält sich nicht für eingeschränkt, sondern ist von der Richtigkeit seiner eigenen Position überzeugt.
Noch wichtiger wird dieser Gedanke, wenn Bonhoeffer die gesellschaftlichen Bedingungen der Dummheit untersucht. Er bezeichnet sie ausdrücklich als möglicherweise weniger psychologisches als „soziologisches Problem“. Starke äußere Macht könne Menschen ihre innere Selbstständigkeit nehmen. Der Einzelne verzichte dann darauf, sich selbstständig zu einem Sachverhalt zu verhalten.)
Dummheit ist für Bonhoeffer somit eng mit Macht verbunden. Seine Aussage „Die Macht der einen braucht die Dummheit der anderen“ beschreibt einen Mechanismus politischer Herrschaft: Wo Menschen ihre Fähigkeit zum eigenen Urteil aufgeben, können Machtstrukturen leichter wirken. Dummheit ist deshalb nicht einfach eine persönliche Eigenschaft. Sie kann durch gesellschaftliche Verhältnisse hervorgebracht und verstärkt werden.
Gerade der historische Hintergrund macht diese Diagnose verständlich. Bonhoeffer schreibt seine Überlegungen während der nationalsozialistischen Herrschaft und seiner eigenen Gefangenschaft. Sein Text lässt sich deshalb als Reflexion über die Frage lesen, wie Menschen trotz offensichtlicher politischer und moralischer Gefahren ihre Urteilsfähigkeit verlieren können. Die Forschung weist entsprechend darauf hin, dass Bonhoeffers Dummheitsbegriff nicht losgelöst von seinem politischen und theologischen Denken verstanden werden sollte.

Musils Dummheit: mehr als fehlende Intelligenz

Musil nähert sich dem Problem anders. Schon der Anfang seines Vortrags macht deutlich, dass der Begriff Dummheit keineswegs eindeutig ist. Er weist darauf hin, dass Dummheit manchmal sogar wie Fortschritt, Talent oder Verbesserung aussehen kann. Damit verschiebt Musil die Fragestellung: Nicht nur der offensichtlich Unwissende kann dumm handeln. Gerade Menschen, die intelligent, gebildet oder selbstsicher erscheinen, können Formen der Dummheit hervorbringen. Musil unterscheidet unter anderem zwischen einer „ehrlichen und schlichten Dummheit“ und einer anderen Form, die paradoxerweise sogar ein Zeichen von Intelligenz sein kann. Diese zweite Form ist für seine Analyse besonders interessant. Sie macht deutlich, dass Intelligenz und vernünftiges Handeln nicht dasselbe sind. Ein Mensch kann über hohe geistige Fähigkeiten verfügen und diese dennoch in einer Weise einsetzen, die zu irrationalem oder zerstörerischem Verhalten führt. Dummheit liegt dann nicht im Fehlen von Verstand, sondern in einem falschen Verhältnis zwischen Verstand, Gefühl und Urteil.

Musils Analyse bleibt deshalb bewusst offen. Er erklärt selbst, keine endgültige Theorie der Dummheit gefunden zu haben. Diese Zurückhaltung ist nicht bloß ein Mangel an Systematik, sondern gehört zur Argumentation. Wer sich selbst zum Richter über die Dummheit anderer macht, läuft Gefahr, die eigene Begrenztheit zu übersehen. Wissenschaftliche Interpretationen von Musils Vortrag betonen genau diesen selbstreflexiven Charakter: Über Dummheit zu sprechen bedeutet immer auch, sich mit der eigenen Möglichkeit des Irrtums auseinanderzusetzen.

Am Ende führt Musil diese Überlegung zur „Bescheidung“. Weil jeder Mensch gelegentlich falsch urteilt und nur begrenztes Wissen besitzt, besteht eine wichtige Gegenkraft zur Dummheit darin, sich der eigenen Fehlergrenzen bewusst zu bleiben. Musil fordert damit keine völlige Enthaltung von Urteil und Handlung. Vielmehr geht es darum, zu handeln, ohne die eigene Unfehlbarkeit zu behaupten.

Die Gemeinsamkeit: Dummheit ist kein Intelligenzproblem

Hier zeigt sich die wichtigste Gemeinsamkeit zwischen Musil und Bonhoeffer. Beide lösen den Begriff der Dummheit vom einfachen Gegensatz „intelligent – unintelligent“.

Bei Bonhoeffer ist der entscheidende Verlust die **innere Selbstständigkeit**. Der Mensch übernimmt fremde Deutungen und verzichtet darauf, sich selbstständig ein Urteil zu bilden. Bei Musil liegt das Problem stärker in der **Fehlsteuerung des Urteilens**. Verstand, Gefühl und Handeln geraten in ein problematisches Verhältnis.

Damit beschreiben beide Autoren eine Form von Dummheit, die gerade bei gebildeten oder intelligenten Menschen möglich ist. Dummheit bedeutet nicht notwendig, dass jemand nichts versteht. Vielmehr kann jemand durchaus verstehen, argumentieren und über Wissen verfügen und dennoch unfähig sein, sein Denken kritisch auf die Wirklichkeit zu beziehen.

Auch die soziale Dimension verbindet beide Autoren. Musils Forschungsperspektive wird in der neueren Forschung mit der Idee einer „funktionalen Dummheit“ verbunden: Das Denken wird an kollektive Anforderungen angepasst und verliert seine eigenständige Urteilskraft. Bonhoeffer wiederum beschreibt, wie politische oder religiöse Macht die Selbstständigkeit des Einzelnen schwächen kann.

Der Unterschied liegt vor allem in der Akzentsetzung: Bonhoeffer fragt stärker danach, **wie Dummheit gesellschaftlich und politisch gefährlich wird**; Musil fragt stärker danach, **was Dummheit überhaupt ist und warum sie sich so schwer eindeutig bestimmen lässt**.

Dummheit und die Verantwortung des Einzelnen

Aus beiden Analysen folgt eine ethische Konsequenz. Wenn Dummheit nicht bloß fehlendes Wissen ist, genügt Bildung allein nicht als Gegenmittel. Man kann einen Menschen mit Informationen versorgen und dennoch keine Veränderung seines Denkens erreichen.
Bonhoeffer betont die Widerstandsfähigkeit der Dummheit gegenüber Argumenten. Gerade deshalb warnt er davor, den Dummen einfach durch bessere Argumente überzeugen zu wollen. Das Problem besteht tiefer: Der Betroffene hat seine Fähigkeit zur selbstständigen Orientierung aufgegeben.

Musil setzt dem keine einfache Gegenstrategie entgegen. Stattdessen fordert er intellektuelle Bescheidenheit. Wer seine eigene Begrenztheit anerkennt, bleibt prinzipiell offen für Korrektur. Diese Haltung unterscheidet sich grundlegend von jener Form der Dummheit, die sich ihrer eigenen Richtigkeit absolut sicher ist.
So entsteht bei beiden Autoren ein ähnliches Ideal: der **selbstständig urteilende Mensch**, der seine Überzeugungen nicht einfach übernimmt und zugleich bereit ist, sie zu überprüfen.

Der Vergleich von Bonhoeffer und Musil zeigt, dass Dummheit für beide Autoren ein weit komplexeres Phänomen darstellt als mangelnde Intelligenz. Bonhoeffer versteht sie vor allem als Verlust innerer Selbstständigkeit unter dem Einfluss gesellschaftlicher und politischer Macht. Musil untersucht sie als widersprüchliches Verhältnis von Intelligenz, Gefühl und Urteil. Gemeinsam ist beiden die Einsicht, dass ein Mensch gerade dann gefährlich dumm handeln kann, wenn er sich selbst für besonders sicher, gebildet oder vernünftig hält.
Der entscheidende Gegensatz zur Dummheit ist daher nicht einfach Intelligenz. Bei Bonhoeffer ist es die Fähigkeit zum selbstständigen Urteil; bei Musil die Bereitschaft, die eigenen Grenzen zu erkennen und das eigene Urteil immer wieder zu überprüfen. Dummheit wird damit zu einem gesellschaftlichen und ethischen Problem.
Gerade deshalb besitzen die beiden Texte über ihren historischen Entstehungskontext hinaus Aktualität. In einer Gesellschaft, in der Informationen in großer Menge verfügbar sind, ist Wissen allein noch keine Garantie für vernünftiges Urteilen. Entscheidend bleibt die Fähigkeit, Informationen kritisch zu prüfen, Widersprüche auszuhalten und die eigene Position gegebenenfalls zu korrigieren. Die eigentliche Gefahr der Dummheit besteht somit weniger darin, etwas nicht zu wissen, als darin, **nicht mehr bereit zu sein, das eigene Wissen und Urteil infrage zu stellen**.

Quellen und weiterführende Literatur

- Dietrich Bonhoeffer: *Von der Dummheit*, entstanden 1943, in *Widerstand und Ergebung*. Der Text ist online in einer frei zugänglichen Fassung dokumentiert.
- Dietrich Bonhoeffer: *Widerstand und Ergebung. Briefe und Aufzeichnungen aus der Haft*, in der wissenschaftlichen Ausgabe der *Dietrich Bonhoeffer Werke*, Band 8.
- Robert Musil: *Über die Dummheit*, Vortrag in Wien am 11. und 17. März 1937. Eine Onlinefassung ist bei Projekt Gutenberg zugänglich.
- Bo Isenberg: „A modern calamity – Robert Musil on stupidity“, *Journal of Classical Sociology* 18 (2018), S. 55–75.
- Christian Bonnet: „Robert Musil et les paradoxes de la bêtise“, *Tijdschrift voor Filosofie* 84 (2022), S. 633–649.
- Fabian Hutmacher: „Vom Umgang mit Dummheit und Halbbildung“, *Pädagogische Korrespondenz*.

Ivica Košak

Prijevodi kao doprinos transnacionalnom književnom polju

Teorijski pristup Elene Messner (*Übersetzungen als Beitrag zu einem transnationalen literarischen Feld? Bosnische, kroatische und serbische Gegenwartsprosa am deutschen Buchmarkt (1991 bis 2012)*) utemeljen je na pretpostavci da se književnost ne može adekvatno analizirati izvan društvenih, političkih i ekonomskih uvjeta njezine proizvodnje, cirkulacije i recepcije. Njezina istraživanja dosljedno se suprotstavljaju formalističkim i imanentnim čitanjima književnih tekstova te polaze od književnosociološke paradigme koja književnost razumijeva kao polje (champ) strukturirano odnosima moći, distribucijom različitih oblika kapitala i stalnim borbama za legitimaciju.

Književno polje i simbolički kapital (Pierre Bourdieu)

Središnje teorijsko uporište Messnerina rada čini teorija književnog polja Pierrea Bourdieua. Književno polje shvaća se kao relativno autonomni društveni prostor u kojem različiti akteri (autori, prevoditelji, izdavači, kritičari, institucije, kulturni posrednici) zauzimaju pozicije koje su određene količinom i strukturom kapitala kojim raspolažu — ekonomskog, kulturnog, socijalnog i simboličkog.

Messner dosljedno primjenjuje ovaj koncept na analizu prijevodne produkcije iz postjugoslavenskog prostora, pokazujući da prijevod funkcionira kao mehanizam konverzije kapitala: književni tekstovi iz perifernih ili poluperifernih književnosti mogu, kroz prijevod u jezik centra, steći simbolički kapital koji im u izvornom kontekstu često izmiče. Međutim, ta konverzija nije neutralna niti automatska, nego je uvjetovana pravilima ciljnog književnog polja.

U tom smislu, Messner pokazuje da njemačko govorno književno polje posjeduje visoku razinu autonomije i snažno razvijene institucije simboličke legitimacije (nagrade, ugledne izdavačke kuće, književna kritika, književni festivali), koje selektivno odlučuju o tome koji će tekstovi biti prepoznati kao „relevantni“. Prijevod iz postjugoslavenskih jezika rijetko se pozicionira u središtu polja; češće ostaje na njegovim rubovima, gdje dominira logika kulturnog posredovanja, a ne estetske autonomije.

Svjetska književnost i hijerarhija jezika (Pascale Casanova)

Drugi ključni teorijski oslonac Messnerina rada jest koncept „svjetske republike književnosti“ Pascale Casanove. Prema Casanovi, globalni književni prostor strukturiran je hijerarhijski, pri čemu određeni jezici (poput engleskog, francuskog i njemačkog) funkcioniraju kao jezici centra, dok su drugi sustavno pozicionirani kao periferni ili poluperiferni.

Messner preuzima ovu teorijsku perspektivu kako bi objasnila strukturnu asimetriju u prijevodnim tokovima između njemačkog i postjugoslavenskih jezika. Prijevod u njemački ne predstavlja tek komunikacijski prijenos, nego čin književne legitimizacije koji tekstu omogućuje sudjelovanje u globalnoj cirkulaciji. Istodobno, ta legitimizacija često dolazi po cijenu prilagodbe dominantnim estetskim i tematskim očekivanjima ciljnog polja.

U tom kontekstu, Messner analizira kako se postjugoslavenska književnost u njemačkom govornom prostoru često percipira kroz „tematske ključeve“ — rat, nasilje, trauma, raspad države — koji su kompatibilni s dominantnim diskursima centra. Time se potvrđuje Casanovina teza da periferne književnosti rijetko ulaze u svjetsku književnost kao ravnopravni estetski subjekti, nego prije kao nositelji „kulturne razlike“ ili političke relevantnosti.

Studiji prijevoda i ideologija vidljivosti (Lawrence Venuti)

U translatološkom smislu, Messner se oslanja na rad Lawrencea Venutija, osobito na njegovu kritiku ideologije transparentnosti i „nevidljivosti prevoditelja“. Venutijeva teza da dominantne kulture preferiraju prijevode koji prikrivaju svoju posredničku prirodu, Messner koristi kako bi analizirala recepciju prijevoda postjugoslavenske književnosti u njemačkom govornom prostoru.

Prema njezinoj analizi, prevoditelji i prevoditeljice često funkcioniraju kao nevidljivi kulturni posrednici, iako njihova uloga nadilazi puku jezičnu transpoziciju. Oni sudjeluju u selekciji tekstova, oblikovanju paratekstova (predgovori, pogovori, bilješke) te u uspostavljanju interpretativnih okvira koji bitno utječu na recepciju. Messner pokazuje da se kroz te paratekstualne strategije često usmjerava čitanje prema političkom ili dokumentarnom tumačenju, čime se sužava interpretativni potencijal književnog djela.

Transnacionalnost, migracija i problem pojma egzila

U teorijskom promišljanju migracijske i tzv. egzilne književnosti, Messner se kritički distancira od tradicionalnih modela koji egzil shvaćaju kao jedinstveno traumatsko stanje ili stabilnu identitetsku kategoriju.

Umjesto toga, oslanja se na suvremene teorije transnacionalnosti i mobilnosti, koje književno autorstvo promatraju kao proces višestruke prostorne i kulturne pripadnosti.
Pojam egzila u njezinu radu dekonstruktira se kao normativan i često zapadnocentričan konstrukt, koji implicitno pretpostavlja jasnu opoziciju između „domovine“ i „stranog prostora“. Messner pokazuje da su iskustva postjugoslavenskih autora i autorica obilježena kružnim migracijama, povremenim povratcima i paralelnim djelovanjem u više književnih polja, što zahtijeva fleksibilniji teorijski aparat.

Kritika metodološkog nacionalizma
Na metateorijskoj razini, rad Elene Messner predstavlja sustavnu kritiku metodološkog nacionalizma u književnim studijima. Ona pokazuje da nacionalne književne povijesti nisu adekvatan okvir za razumijevanje književnosti koja se proizvodi, distribuira i čita preko državnih i jezičnih granica. Umjesto toga, zagovara transnacionalni pristup koji uzima u obzir prijevode, migracije, institucije i globalne književne hijerarhije.

Teorijski doprinos
Teorijski doprinos Elene Messner sastoji se u integraciji književnosocioloških, translatoloških i transnacionalnih pristupa u koherentni analitički okvir koji omogućuje precizno mapiranje odnosa između centra i periferije u suvremenoj europskoj književnosti. Njezin rad ne samo da primjenjuje postojeće teorije, nego ih i empirijski testira te kritički prilagođava specifičnostima postjugoslavenskog književnog prostora.
Rad Elene Messner može se precizno situirati unutar šireg korpusa istraživanja koji se bave postjugoslavenskom književnošću, prijevodom i transnacionalnom cirkulacijom tekstova, a koji uključuje autorice poput Nadje Grbić, Mirande Jakiše i Jasmine Lukić. Iako Messner s navedenim autoricama dijeli tematska i teorijska polazišta, njezin se doprinos jasno diferencira po metodološkoj širini, razini sistematizacije i eksplicitnoj integraciji književnosocioloških teorija.

Elena Messner i Nadja Grbić: kontinuitet i teorijska radikalizacija
Rad Elene Messner u mnogim se aspektima može razumjeti kao nastavak, ali i teorijska radikalizacija istraživanja Nadje Grbić. Grbić je među prvima sustavno analizirala prijevode književnosti iz bivše Jugoslavije na njemački jezik, s naglaskom na kvantitativne podatke, povijesne faze recepcije i političke kontekste koji su utjecali na pojačanu prevoditeljsku aktivnost, osobito tijekom ratova 1990-ih.
Messner preuzima Grbićinu empirijsku bazu i kronološku strukturu, no ide korak dalje u teorijskoj interpretaciji tih podataka. Dok Grbić ostaje primarno unutar translatološkog i recepcijskog okvira, Messner eksplicitno uvodi Bourdieuov koncept književnog polja i simboličkog kapitala, čime prijevod prestaje biti samo pokazatelj interesa ili kulturne razmjene, a postaje mehanizam hijerarhizacije i legitimacije. Za razliku od Grbić, koja ratni „boom“ prijevoda uglavnom vrednuje normativno (često kritički, ali implicitno), Messner analizira njegove strukturne učinke: dugoročnu marginalizaciju estetski raznolikih tekstova i fiksiranje postjugoslavenske književnosti u politički funkcionaliziranu poziciju.
Drugim riječima, ondje gdje Grbić mapira fenomen, Messner ga teorijski problematizira.

Elena Messner i Miranda Jakiša: recepcija, diskurs i politizacija književnosti
S Mirandom Jakišom Messner dijeli interes za diskurzivnu konstrukciju „Balkana“ u zapadnoeuropskoj recepciji te za instrumentalizaciju književnosti u političkim i medijskim kontekstima. Jakišina istraživanja usmjerena su ponajprije na analizu interpretativnih obrazaca, retoričkih figura i ideoloških čitanja, osobito u slučaju Ive Andrića i tzv. „bosanskog teksta“.
Messner se na Jakišine uvide nadovezuje, ali ih premješta u širi strukturni okvir književnog tržišta i institucionalne moći. Dok Jakiša detaljno pokazuje kako se pojedini tekstovi pogrešno ili reduktivno čitaju (npr. Andrić kao „prorok balkanskog nasilja“), Messner analizira zašto su upravo ti tekstovi i ta čitanja sustavno favorizirani. Njezina analiza ne ostaje na razini diskursa, nego uključuje izdavačke politike, paratekstove, književne nagrade i financijske poticaje kao ključne čimbenike recepcije.
U tom smislu, Jakiša pruža mikroanalizu interpretativnih mehanizama, dok Messner nudi makroanalizu književnog polja u kojem ti mehanizmi postaju hegemonijski.

Elena Messner i Jasmina Lukić: rod, postsocijalizam i književno polje

Rad Jasmine Lukić predstavlja važnu referentnu točku za Messnerinu analizu rodne dimenzije postjugoslavenske književnosti. Lukić je među prvima artikulirala tezu o repatrijarhalizaciji kulturnog polja tijekom i nakon ratova 1990-ih, upozoravajući na drastičan pad vidljivosti autorica i na povratak nacionalno i rodno normiranih estetskih kriterija.

Messner te uvide preuzima, ali ih nadograđuje analizom prijevoda kao dodatnog filtra rodne selekcije. Dok se Lukić fokusira na unutarnje književne sustave postjugoslavenskih društava, Messner pokazuje kako se rodna neravnopravnost reproducira i pojačava u procesu međunarodne cirkulacije književnosti. Čak i autorice koje u lokalnom kontekstu postižu priznanje rijetko ostvaruju kontinuitet prijevoda, a njihova prisutnost u njemačkom govornom prostoru često ovisi o specifičnim institucionalnim inicijativama i angažmanu pojedinih prevoditeljica.

Time Messner rodno pitanje premješta iz domene „teme“ u domenu strukture književnog polja.

Sintezna pozicija Elene Messner

U odnosu na Grbić, Jakišu i Lukić, Elena Messner zauzima sinteznu, ali teorijski najambiciozniju poziciju. Njezin rad objedinjuje:

- *empirijsku sistematičnost (Grbić),*
- *kritiku diskurzivne politizacije književnosti (Jakiša),*
- *analizu rodnih i postsocijalističkih asimetrija (Lukić),*

te ih integrira u koherentan književnosociološki i transnacionalni model. Messner se time pozicionira kao autorica koja postjugoslavensku književnost ne promatra prvenstveno kao regionalni fenomen, nego kao paradigmatičan primjer funkcioniranja periferije unutar europskog književnog sustava.

Elena Messner austrijska je književna znanstvenica i književnica. Njezino je znanstveno djelovanje usmjereno na proučavanje postjugoslavenske književnosti, književnoga prevođenja i recepcije u njemačkom govornom području te transnacionalnih književnih polja. U teorijskom smislu njezin se rad oslanja na književnosociološke i translatološke pristupe, osobito na koncepte Pierrea Bourdieua i Pascale Casanove. Posebnu pozornost posvećuje analizi asimetrija moći, procesa kanonizacije i rodnih odnosa u međunarodnom književnom polju. Uz znanstveni rad, objavljuje i književna djela (prozu i eseje).

Ivica Košak
Ogranak Matice hrvatske Wiesbaden

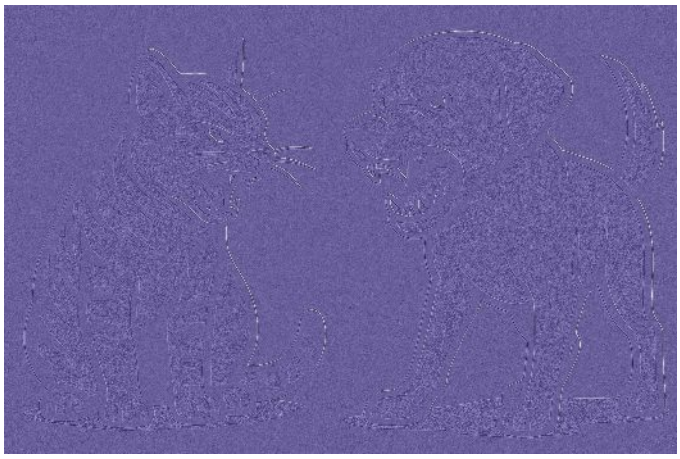
Izvor:

Elena Messner (Marseille): Übersetzungen als Beitrag zu einem transnationalen literarischen Feld? Bosnische, kroatische und serbische Gegenwartsprosa am deutschen Buchmarkt (1991 bis 2012), elena.messner@univie.ac.at in https://www.academia.edu/34661033/Elena_Messner_%C3%9Cbersetzungen_als_Beitrag_zu_einem_transnationalen_literarischen_Feld?source=swp_share Pregledano 26.01.2026.

Mačka i pas Balkana: Metaforički model srpsko-hrvatskog kontrasta mentaliteta

Analiza kulturnih obrazaca kroz prizmu animalističkih simbola

Autor: *Ivica Košak*

U društvenim naukama i kulturnoj psihologiji, simboličke metafore često služe kao interpretativni alati za razumijevanje kolektivnih obrazaca ponašanja. Rad „Pas i mačka Balkana“ koristi upravo takav pristup kako bi analizirao kontrast između srpskog i hrvatskog mentaliteta, koristeći lik mačke i psa kao arhetipske modele. Važno je naglasiti da ove metafore nisu stereotipi, već heuristička sredstva koja omogućavaju dublje razumijevanje kulturnih, psiholoških i društvenih razlika.

Srpski mentalitet: Mačka kao simbol autonomije

Metafora mačke odgovara osnovnim crtama srpskog mentaliteta: nezavisnost, individualizam, selektivna društvenost i emotivna ambivalencija. Kroz povijest, Srbi su pokazivali izraženu potrebu za samostalnošću, što se manifestira kroz otpor prema stranim autoritetima i težnju ka očuvanju vlastite slobode. Gostoprimstvo postoji, ali je selektivno – usmjereno prvenstveno ka onima koji se percipiraju kao pripadnici unutrašnjeg kruga.

Emocionalni život Srba oscilira između melankolije i euforije, što oblikuje specifičnu kulturu humora, umjetnosti i svakodnevnih interakcija. Snalažljivost i improvizacija postaju ključne strategije preživljavanja u uvjetima nedovoljno stabilnih institucija. Ovaj obrazac donosi otpornost, ali i otežava institucionalnu konsolidaciju društva.

Hrvatski mentalitet: Pas kao simbol kolektivne lojalnosti

Nasuprot tome, pas simbolizira lojalnost, kolektivnu orijentaciju, disciplinu i ekspresivnost emocija. Hrvatski mentalitet, u ovom modelu, pokazuje veću spremnost na integraciju u šire strukture – kako nacionalne, tako i međunarodne. Za razliku od srpske skepse prema autoritetima, hrvatski model pokazuje veću otvorenost ka traženju stranooog priznanja i potvrde, bilo kroz institucije, sport ili kulturu.

Emocionalna ekspresivnost je direktnija: ponos, radost i frustracija izražavaju se javnim ritualima i kolektivnim okupljanjima. Povjerenje u institucije i društvenu hijerarhiju relativno je jače, što omogućava stabilnije funkcioniranje sistema. Pragmatizam i prilagodljivost dodatno karakterizira ovaj model – spremnost na promjene radi osiguranja stabilnosti i prosperiteta.

Komparativna analiza: Komplementarnost, a ne vrijednosni sud

Usporedna analiza otkriva nekoliko ključnih dimenzija:

- Odnos prema slobodi i autoritetu: Srbi (mačka) naglašavaju nezavisnost i prkos; Hrvati (pas) pokazuju veću spremnost na prihvaćanje autoriteta i integraciju.
- Društvenost: Srpska je selektivna i ambivalentna; hrvatska je otvorenija i ekstrovertnija.
- Emocionalni obrasci: Srpska ambivalencija i introspektivnost nasuprot hrvatskoj ekspresivnosti i direktnosti.
- Odnos prema institucijama: Srpska improvizacija i nepovjerenje nasuprot hrvatskoj disciplini i povjerenju u hijerarhiju.
- Identitet i pripadnost: Srpska vezanost za teritoriju i tradiciju nasuprot hrvatskom oslanjanju na tuđe priznanje.
- Prilagodljivost: Srpska snalažljivost („dočekati se na noge“) nasuprot hrvatskom pragmatizmu.

Zaključak: Dijalog različitosti

Metaforički prikaz Srba kao mačaka i Hrvata kao pasa ne treba tumačiti kao vrijednosni sud, već kao model različitih načina prilagođavanja i funkcioniranja u društvenom i povijesnom kontekstu. Upravo u tom kontrastu leži potencijal za razumijevanje, komplementarnost i suradnju. Mačka i pas, iako različiti, mogu dijeliti isti prostor i doprinijeti zajedničkom bogatstvu života.

PSIHOLOGIJA MASE, MITOVI I IDEOLOŠKA INSTRUMENTALIZACIJA

Slučaj Družbe „Braća Hrvatskoga Zmaja“ i razvoj konzervativnog nacionalizma u Hrvatskoj

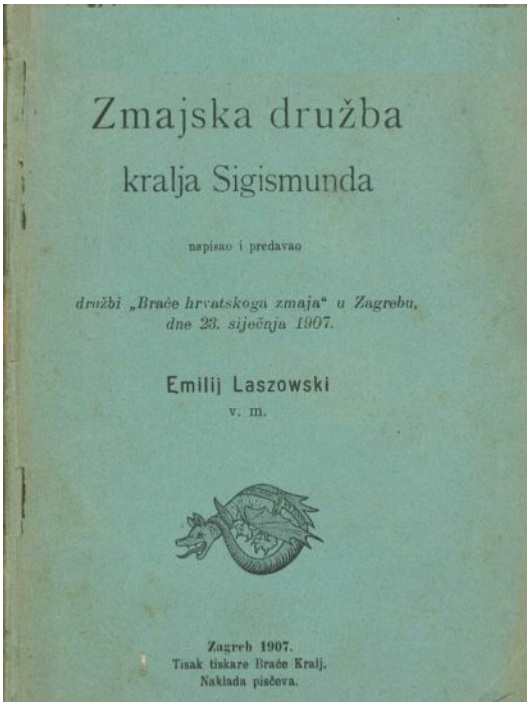
Autor: Ivica Košak
Institucija: Hrvatska kulturna zajednica / Ogranak Matice hrvatske – Wiesbaden

1. Uvod

Psihologija mase, kako ju je još 1895. godine opisao Gustave Le Bon, objašnjava kako se kolektivni identiteti grade kroz mitove i rituale, omogućujući snažnu političku mobilizaciju.[1] U hrvatskom kontekstu, Družba Braća Hrvatskoga Zmaja (DHZ) predstavlja ključan primjer onoga što se u akademskoj literaturi naziva izmišljenom tradicijom, konstruirane od strane Emilija Laszowskog 1906. godine.

Ova studija analizira: (1) kako je mit o Družbi stvoren i institucionaliziran; (2) njegovu političku uporabu i suradnju s ustaškim režimom u NDH; (3) veze s Katoličkom crkvom i njezinu ulogu u stvaranju masovnih pokreta; (4) današnju ideološku uporabu i kontinuum prema suvremenom nacionalizmu.

Teorijski okvir rada oslanja se na doprinose Gustavea Le Bona o psihologiji masa, Wilhelma Reicha o psihološkom porijeklu fašizma te analize Umberta Eca i Dietricha Bonhoeffera o prirodi gluposti i fašizma.

Zmajska družba
kralja Sigismunda
napisao i predavao
družbi „Braće hrvatskoga zmaja“ u Zagrebu,
dne 23. siječnja 1907.
Emilij Laszowski
v. m.
Zagreb 1907.
Tisak tiskare Braće Kralj.
Naklada pisčeva.

2. Psihologija mase i mitovi: Teorijski okvir

2.1. Gustave Le Bon i Psihologija masa

U djelu Psihologija masa (1895), Le Bon tvrdi da mase ne razmišljaju racionalno; njima se lako može manipulirati mitovima i simbolima. Djelovanje pojedinaca u masi gubi autonomiju i podliježe kolektivnim emocijama.[2] Le Bon identificira tri ključna mehanizma djelovanja masa: (1) osjećaj nekažnjivosti – masa pojedincu daje osjećaj zanosa i mogućnost da slobodno izrazi duboke psihološke porive. Anonimnost dovodi do potpunog nestanka osjećaja odgovornosti; (2) mentalna zaraza (contagion) – masa je obilježena prijenosom osjećaja i postupaka u tolikoj mjeri da pojedinac lako žrtvuje svoje osobne želje zajedničkima; (3) podložnost sugestiji – masa je u najvećoj mogućoj mjeri podložna utjecaju.

Le Bon opisuje transformaciju pojedinca u masi: Pojedinac više nije on sam, već je postao automat čijom voljom više ne upravlja njegova vlastita volja.[3] Masa, prema Le Bonu, predstavlja potpunu cjelinu, entitet neovisan o pojedinačnim ljudima. Iako je masa intelektualno inferiorna pojedincu, u pogledu osjećaja i djelovanja može biti i bolja i gora – ovisno o vrsti utjecaja kojemu je izložena.

Mitovi u ovom kontekstu postaju moćno oruđe za stvaranje identiteta, legitimiteta i kolektivne kohezije. Kako je Le Bon istaknuo: Masa nikad ne teži istini; ona zahtijeva iluzije kojima može živjeti.[4]

2.2. Sigmund Freud i psihoanaliza masa

Sigmund Freud u djelu Massenpsychologie und Ich-Analyse (1921) nadovezuje se na Le Bonove uvide, ali ih produbljuje psihoanalitičkom perspektivom.[5] Freud objašnjava koheziju grupa kroz libidinalne veze – pojedinci se povezuju međusobno i s vođom kroz procese identifikacije i idealizacije. Vođa zauzima mjesto Ideala Ja (Ideal-Ich), dok se horizontalne veze među članovima temelje na libidinalnim ulaganjima u braću.

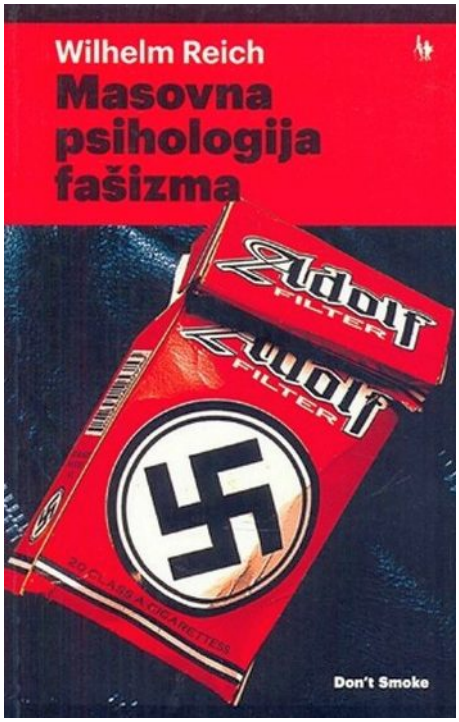
[1] Le Bon, G. (1895). *Psychologie des Foules*. Paris: Félix Alcan, str. 42. Citat: *Masa nikad ne teži istini; ona zahtijeva iluzije kojima može živjeti.*
[2] Le Bon, G. (1895). *Psychologie des Foules*. Paris: Félix Alcan, str. 15–18.
[3] Isto, str. 22.
[4] Isto, str. 42.
[5] Freud, S. (1921). *Massenpsychologie und Ich-Analyse*. Leipzig: Internationaler Psychoanalytischer Verlag, str. 29–35.

Freudova analiza posebno je važna za razumijevanje nacionalizma jer pruža psihodinamičko objašnjenje kolektivnog ponašanja. Kao što García-García primjećuje, Freudova knjiga, napisana neposredno nakon Prvog svjetskog rata, postala je referentno djelo za razumijevanje iracionalnog ponašanja masa i politike nacionalizma.[1]

2.3. Wilhelm Reich: Psihološko porijeklo fašizma

Wilhelm Reich u Masovnoj psihologiji fašizma (1933) pruža prvu psihološko-društveno-kritičku analizu uspjeha nacističkog pokreta, kombinirajući psihoanalitičku teoriju s marksističkom sociologijom. Reich tvrdi da se pojava autoritarnih ličnosti temelji na autoritarnoj obiteljskoj strukturi, što doprinosi pokoravanju autoritetu i čini ljude podložnijima fašističkim ideologijama.[2]

Posebno naglašava ulogu seksualne represije u nastanku fašističkih tendencija, vjerujući da potiskivanje prirodnog seksualnog izražavanja može dovesti do akumulacije energije koju potom iskorištavaju autoritarni vođe. Fašizam, prema Reichu, iskorištava iracionalne strahove, želje i predrasude u stanovništvu kako bi stekao i zadržao vlast.

2.4. Umberto Eco: Vječni fašizam

Umberto Eco u eseju Vječni fašizam (1995) ističe da fašizam nije samo povijesni fenomen, već i kontinuirana prijetnja koja može ponovno izroniti u različitim oblicima.[3] Eco identificira karakteristike fašizma koje uključuju: kult tradicije i iracionalizam; ksenofobiju i netoleranciju prema neslaganju; odbacivanje suvremenog svijeta u korist mitske prošlosti; akciju radi akcije (govoriti dokazivanjem); sklonost narodnom jeziku i antiintelektualizam.

2.5. Dietrich Bonhoeffer: O gluposti

Dietrich Bonhoeffer u eseju O gluposti (1943) glupost smatra opasnijim neprijateljem dobra nego zlo, naglašavajući da nije urođeni defekt intelekta, već nedostatak ljudskosti i sociološki problem.[4] Pod utjecajem moći, ljudi gube svoju unutarnju samostalnost i nesvjesno se odriču kritičkog mišljenja, postajući instrumenti bez volje. Bonhoeffer upozorava da je besmisleno i opasno pokušavati uvjeriti glupaka argumentima, jer on ne prihvaća činjenice koje proturječe njegovim predrasudama.

3. Laszowskijeva konstrukcija mita (1906.)

Družbu Braća Hrvatskoga Zmaja osnovao je 1906. Emilij Laszowski, inspiriran mađarskim redovima poput Reda zmaja. Laszowski, pravnik i povjesničar, objavio je 1906. godine Statuta et leges societatis draconis.[5] Međutim, ključna je napomena: Laszowski se nije pozivao na 9. stoljeće, već na srednjovjekovni Red zmajskih vitezova koji je 1408. utemeljio kralj Sigismund Luksemburški.[6] Hrvatska enciklopedija i drugi izvori jednoznačno potvrđuju da se DHZ-ova tradicija veže uz 1408. godinu, a ne uz 9. stoljeće.

Unatoč tome, Laszowski je izgradio čitav institucionalni aparat na romantiziranom redovničkom sustavu – ceremonijale, odore, sustav veličanja – kako bi kreirao hrvatski red zmaja iz ničega. Ovaj proces odgovara onome što Le Bon opisuje kao stvaranje iluzija kojima masa može živjeti.

Faze razvoja mita: (1) Izmišljanje temelja (1906.) – Laszowski stvara fiktivne dokumente, ceremonijal i titule; (2) Medijska promocija (1907.) – putem tiska poput Hrvatskog prava širi se narativ o DHZ-u; (3) Ritualizacija (1925.) – proslava 1000. obljetnice krunidbe kralja Tomislava; (4) Politička instrumentalizacija – korištenje mita u NDH i kasnije.

4. Veza s ustaškim režimom (NDH, 1941.–1945.)

U studenom 1941. godine, DHZ je formalno integriran u vlast Nezavisne Države Hrvatske kao Vitezovski red Hrvatskoga Zmaja. Time su mit, organizacija i ideologija usklađeni s režimskim nacionalističkim linijama.[7]

[1] García-García, J. (2021). A neglected legacy: Massenpsychologie und Ich-Analyse in the era of nations and nationalism. *Psychoanalysis, Culture & Society*, 26(2), str. 145–163.

[2] Reich, W. (1933). *Massenpsychologie des Faschismus*. Kopenhagen: Verlag für Sexualpolitik, str. 33.

[3] Eco, U. (1995). Ur-Fascism. *The New York Review of Books*, June 22.

[4] Bonhoeffer, D. (1943). Von der Dummheit. U: *Widerstand und Ergebung*. München: Christian-Kaiser-Verlag, 1958.

[5] Laszowski, E. (1906). *Statuta et leges societatis draconis*. Zagreb: Družba *Braća Hrvatskoga Zmaja*.

[6] Hrvatska enciklopedija, natuknica "Družba »Braća Hrvatskoga Zmaja«". Leksikografski zavod Miroslav Krleža. https://enciklopedija.hr. Također CroFacta.hr potvrđuje da se godina broji od 1408.

Ustaški režim koristio je mit o Družbi kako bi legitimirao tisućljetnu državnost i stvorio vezu s viteškom prošlošću. Miroslav Županović u Ustaškoj ideologiji (1942) ističe: Družba hrvatskog zmaja dokazuje da smo uvijek bili borci za nezavisnost.[1]

4.1. Kler i NDH: Revizija statističkih podataka

Na temelju suvremenih akademskih istraživanja, potrebno je revidirati statističke procjene o udjelu katoličkog klera u ustaškom pokretu. Dok Košakova studija navodi podatke Mojzesa i Parisa o više od 50% aktivno ustaških svećenika, suvremena istraživanja pokazuju znatno niže brojke.[2]

Autor	Godina	Udio formalno ustaških	Ukupna podrška
Yeomans	2024	7–8%	~25%
Goldstein	2008	~8%	Nije preciz.
Tomasevich	2001	~6%	~15%
Biondich	2006	~5%	~10%

Rory Yeomans u studiji Narodni ratnici u Božijim vinogradima (Prilozi IIS 53/2024) analizira fenomen svećenika-ratnika – militantnog seoskog svećenika koji je u NDH propagandi predstavljen kao pripadnik novog revolucionarnog svećenstva. Yeomans zaključuje da je samo 500–600 svećenika (od ~8.000) bilo formalno registrirano kao članovi Ustaškog pokreta, dok se ukupan broj simpatizera procjenjuje na ~2.000 (~25%).[3]

5. Katolička crkva: Uloga u masovnim pokretima

5.1. Suradnja Crkve i ustaša u NDH

Dokumenti pokazuju da je nadbiskup Alojzije Stepinac formalno podržao NDH, sudjelovao u vojničkim Te Deumima i primao Pavelića, iako je privatno prosvjedovao protiv zločina.[4] Ovaj dvojni odnos predstavlja središnju temu historiografskih rasprava.

5.2. Marijanski kongresi (1971. i 1984.)

Marijanski kongresi 1971. u Mariji Bistrici i 1984. (Nacionalni euharistijski kongres – NEK) u Zagrebu nisu bili samo vjerski skupovi, već simbolički momenti kolektivnog okupljanja. Privukli su stotine tisuća ljudi, simbolizirajući kolektivni ritual nacionalnog buđenja pod komunističkom vlašću.[5]

Prema analizi Ive Banca, oni su bili ritualizirana manifestacija narodne čežnje za nacionalnim identitetom pod okriljem vjere. Međutim, tvrdnja Ive Goldsteina da su Kongresi bili prva javna rehabilitacija ustaških ideja nakon Drugog svjetskog rata ostaje spekulativna bez primarnih dokumentarnih dokaza i zahtijeva višestranu interpretaciju.

6. Od mita do suvremenog konzervativizma

Družba i Crkva stvorile su simbolički prostor u kojem se nacionalni i vjerski identitet stapaju. Taj je prostor bio pogodan za reaktivaciju nacionalnog diskursa uoči političkih promjena 1990-ih. Kako tvrdi Žarko Puhovski, Crkva je bila ideološki oslonac transformacije komunističkog društva u nacionalnu državu.[6]

Mitovi o hrvatskom državnom kontinuitetu, religijskoj uzvišenosti i čistoj naciji koristili su se kao ideološka

---

[7] Gabelica, M. (2022). Doprinos Družbe *Braća Hrvatskoga Zmaja* njegovanju sjećanja na Prvi svjetski rat. *Časopis za suvremenu povijest*, 54(2), str. 385–411.

[1] Županović, M. (1942). *Ustaška ideologija*. Zagreb: Ustaški pokret.

[2] Yeomans, R. (2024). Narodni ratnici u Božijim vinogradima. *Prilozi Instituta za historiju Sarajevo*, 53, str. 241–268. DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2024.53.241

[3] Isto, str. 252–255.

[4] Wikipedija, natuknica "Alojzije Stepinac"; također vidi BBC Serbian: *Drugi svetski rat: Alojzije Stepinac, svetac ili zločinac koji deli Balkan*.

[5] Banac, I. (1992). *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*. Zagreb: Globus, str. 215.

[6] Puhovski, Ž. (2000). *Vjera i nacija: eseji o hrvatskoj ideologiji*. Zagreb: Novi Liber, str. 78.

baza za konzervativne političke preokrete. DHZ je obnovljen 1990., koristeći slične mehanizme rituala, monumenata, simbolike i javnih nastupa.

7. Zaključci

(1) Konstrukcija kolektivnih mitova (prema Le Bonu i Freudu) nudi mehanizam za institucionalnu i ritualnu mobilizaciju masa, temeljen na libidinalnim vezama i podložnosti sugestiji.
(2) Laszowski i DHZ institucionalizirali su mitologiju Tomislava kao nacionalno-vjersku tradiciju, pozivajući se na Red zmajskih vitezova iz 1408. (a ne 9. stoljeća).
(3) Suradnja DHZ-a i Katoličke crkve s NDH režimom dokumentirana je, ali je potrebno revidirati statističke podatke o udjelu klera u ustaškom pokretu na temelju suvremenih akademskih istraživanja (7–8% formalnih članova, ~25% ukupne podrške).
(4) Marijanski kongresi predstavljaju simbole konzervativne masovne mobilizacije, no njihovo tumačenje kao rehabilitacije ustaških ideja ostaje spekulativno.
(5) Ideološki kontinuum od DHZ-a i NDH do suvremene konzervativne politike može se pratiti, ali zahtijeva empirijsku analizu sadržaja modernih medija za potpunu verifikaciju.

9. Zusammenfassung

Diese Studie untersucht die massenpsychologischen Mechanismen der Konstruktion und Perpetuierung kollektiver Mythen am Beispiel der Družba Braća Hrvatskoga Zmaja (DHZ) und deren ideologische Instrumentalisierung im kroatischen Kontext. Gestützt auf die Theorien von Gustave Le Bon (Massenpsychologie), Wilhelm Reich (autoritäre Persönlichkeitsstruktur), Umberto Eco (ewiger Faschismus) und Dietrich Bonhoeffer (Dummheit als soziales Phänomen) wird aufgezeigt, wie die DHZ seit ihrer Gründung 1906 durch Emilij Laszowski eine erfundene Tradition etablierte – entgegen der nachweislichen Bezugnahme auf den mittelalterlichen Drachenorden von 1408 und nicht auf das 9. Jahrhundert. Der Mythos wurde medial verstärkt, durch die Tausendjahrfeier der Krönung König Tomislavs 1925 ritualisiert und im Unabhängigen Staat Kroatien (NDH) 1941 als Ritterorden des Kroatischen Drachen in den Dienst des Ustascha-Regimes gestellt. Die katholische Kirche, vertreten durch Erzbischof Alojzije Stepinac, verhielt sich ambivalent: formelle Loyalität zum Regime bei gleichzeitigen privaten Protesten gegen Verbrechen. Neuere Forschungen (Yeomans 2024, Goldstein 2008, Tomasevich 2001, Biondich 2006) korrigieren die überholte Behauptung von über 50 % aktiven Ustascha-Priestern auf lediglich 7–8 % formelle Mitglieder und etwa 25 % Sympathisanten. Die Marien-Kongresse von 1971 und 1984 werden als symbolische Massenmobilisierung gedeutet, doch ihre Interpretation als Rehabilitierung der Ustascha-Ideologie bleibt spekulativ. Die Studie belegt einen ideologischen Kontinuum von der DHZ über die NDH bis hin zu modernen konservativen und nationalistischen Strömungen im heutigen Kroatien, warnt jedoch vor vorschnellen Verallgemeinerungen und fordert eine empirische Überprüfung zeitgenössischer Mediendiskurse. Kritische Bildung und historische Transparenz werden als zentrale Mittel gegen destruktive Tendenzen hervorgehoben.

9. Bibliografija

Primarni izvori

Laszowski, E. (1906). Statuta et leges societatis draconis. Zagreb: Družba Braća Hrvatskoga Zmaja.
Laszowski, E. (1907). Codex draconicus: Prvi zmajski poslovnik. Zagreb: Družba Braća Hrvatskoga Zmaja.
Županović, M. (1942). Ustaška ideologija. Zagreb: Ustaški pokret.

Akademski članci i monografije

Banac, I. (1992). Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika. Zagreb: Globus.
Biondich, M. (2006). Controversies surrounding the Catholic Church in Wartime Croatia, 1941–45. Journal of Genocide Research, 8(4), 541–562.
Gabelica, M. (2022). Doprinos Družbe Braća Hrvatskoga Zmaja njegovanju sjećanja na Prvi svjetski rat.

Časopis za suvremenu povijest, 54(2), 385–411.
García-García, J. (2021). A neglected legacy: Massenpsychologie und Ich-Analyse in the era of nations and nationalism. Psychoanalysis, Culture & Society, 26(2), 145–163.
Goldstein, I. (2008). Hrvatska povijest. Zagreb: Novi Liber.
Košak, I. (2015). Nacionalizam u djelu Rabindranata Tagorea. Riječ, 47, 12–18.
Košak, I. (2018). Glupost i moć: Budale u politici. Riječ, 55, 5–10.
Košak, I. (2020). Fašizam i mobilizacija masa: Slučaj Gabrielea D'Annunzija. Riječ, 60, 22–30.
Puhovski, Ž. (2000). Vjera i nacija: eseji o hrvatskoj ideologiji. Zagreb: Novi Liber.
Tomasevich, J. (2001). War and Revolution in Yugoslavia, 1941–1945: Occupation and Collaboration. Stanford University Press.
Yeomans, R. (2024). Narodni ratnici u Božijim vinogradima: Političko katoličanstvo i problem militantnog klera u fašističkoj Hrvatskoj. Prilozi Instituta za historiju Sarajevo, 53, 241–268. DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2024.53.241

Teorijski radovi

Bonhoeffer, D. (1943). Von der Dummheit. U: Widerstand und Ergebung. Briefe und Aufzeichnungen aus der Haft. München: Christian-Kaiser-Verlag, 1958.
Eco, U. (1995). Ur-Fascism. The New York Review of Books, June 22.
Freud, S. (1921). Massenpsychologie und Ich-Analyse. Leipzig: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.
Le Bon, G. (1895). Psychologie des Foules. Paris: Félix Alcan.
Reich, W. (1933). Massenpsychologie des Faschismus. Kopenhagen: Verlag für Sexualpolitik.

Online izvori

CroFacta. (n.d.). O Družbi Braća Hrvatskoga Zmaja. https://crofacta.hr/objave/o-druzbi-braca-hrvatskoga-zmaja
Enciklopedija.hr. Družba »Braća Hrvatskoga Zmaja«. https://enciklopedija.hr/clanak/druzba-braca-hrvatskoga-zmaja
Hrvatski državni arhiv. https://arhiv.hr/
Prilozi Instituta za historiju Sarajevo. https://prilozi.iis.unsa.ba
Wikipedija. Družba »Braća Hrvatskoga Zmaja«. https://hr.wikipedia.org

Kada humanitarna organizacija postane država

- *institucionalna kolonizacija migrantskog socijalnog rada*

Može li sustav biti sve profesionalniji, a zajednica sve slabija? Što se događa kada velike institucije preuzmu socijalne funkcije migrantskih udruga, a potom se povuku kada se promijene financijski prioriteti? Upravo tu počinje rasprava o cijeni „profesionalizacije“.

Sažetak

U raspravama o socijalnoj državi i integraciji migranata često se zanemaruje način na koji se javna sredstva, odgovornost i utjecaj koncentriraju u velikim organizacijama, dok male migrantske udruge postupno gube prostor za djelovanje. Ovaj tekst problematizira taj proces na primjeru njemačkog Caritasa i šireg procesa profesionalizacije migrantskog socijalnog rada.

Problem nije u profesionalizaciji samoj po sebi. Problem nastaje kada ona postane sinonim za centralizaciju, koncentraciju resursa i potiskivanje lokalnih organizacija koje počivaju na povjerenju zajednice.

Posljedice postaju očite kada se promijene financijski prioriteti. Velika institucija može smanjiti svoje aktivnosti ili se povući, dok zajednica koju je prethodno istisnula više nema kapacitet preuzeti njezinu ulogu.

Mit o brižnom ocu

Postoji romantična slika njemačke socijalne države kao sustava koji zna što treba učiniti i ima instituciju za svaki problem. U toj je slici Caritas profesionalni oslonac, a migrantske udruge dobronamjerni amateri.

Velika institucija ima ono što se lako vidi: zaposlenike, urede, procedure i administraciju.

Zajednica ima ono što se teže mjeri: povjerenje.

Migrantska udruga zna tko ne razumije jezik, tko se boji otići u ured, čija je obitelj u problemu i kome treba samo nekoliko minuta razgovora da shvati što dalje.

Integracija bez povjerenja lako se pretvara u administraciju.

Migrantske udruge kao prvi odgovor

Krajem osamdesetih godina prošloga stoljeća Njemačka se suočavala sa sve većim brojem migranata, nedostatkom odgovarajućih socijalnih službi i jezičnim preprekama. Jedno od logičnih rješenja bilo je uključiti upravo migrantske udruge.

One su već poznavale zajednicu. Govorile su njezinim jezicima. Imale su mreže, kontakte i povjerenje.

Nisu bile samo mjesta kulturnog okupljanja. Na njima se dobivala informacija, prijevod, savjet ili pomoć pri rješavanju svakodnevnih problema.

Bile su most između države i migranta.

Uspon Caritasa: argument „profesionalizma“

Tada na scenu stupaju veliki institucionalni akteri, među njima i Caritas. Njegova je prednost bila očita: stručni kadar, razvijena administracija, iskustvo u provedbi programa i sposobnost upravljanja većim sustavima.

Poruka je bila jednostavna: „Mi smo profesionalci. Imamo sustav. Male udruge počivaju na volonterima i nisu dovoljno pouzdane.“

Za državu je to bilo privlačno rješenje. Manje partnera značilo je jednostavniju administraciju, jasnije procedure i lakši nadzor.

Novac je počeo slijediti instituciju.

A s novcem je došla i moć.

Velike organizacije više nisu samo pružale usluge. Postale su posrednici između države i migrantskih zajednica. Tko je kontrolirao taj prostor, imao je utjecaj na pravila igre.

Od člana zajednice do klijenta

Tu počinje problem.

Kada migrant u sustav ulazi kao korisnik usluge, odnos se mijenja. Umjesto člana zajednice dobivamo klijenta.

Termin. Obrazac. Predmet. Rok. Rješenje.

Sve može biti uredno, a da pritom zajednica postane nevidljiva.

Savjetovalište može riješiti problem pojedinca, ali ne mora izgraditi nijednu novu društvenu vezu. Ne mora okupljati ljude. Ne mora razvijati osjećaj pripadnosti. Dovoljno je obraditi predmet.

Takav model može stvarati ovisnost o posredniku. Što je zajednica slabija, to je institucija potrebnija.

Tako nastaje strukturalni klijentelizam – ne nužno zbog loših namjera pojedinaca, nego zato što sustav nagrađuje one koji kontroliraju pristup resursima.

Marginalizacija udruga: „Vi ste za folklor“

U međuvremenu se uloga migrantskih udruga sužava.

„Vi ste za kulturu. Za folklor. Za druženje. Socijalni rad prepustite profesionalcima.“

Udruge prihvaćaju podjelu.

Organiziraju književne večeri, tribine, izlete i kulturne programe. Rade predano, ali bez dovoljno novca, stručne potpore i prostora za razvoj.

Posljedice dolaze tiho.

Najaktivniji odlaze. Drugi stare. Treći izgaraju. Mladi ne dolaze.

Udruga bez ljudi ne može razvijati kapacitete. Udruga bez kapaciteta teško dobiva sredstva.

Krug je zatvoren.

Profesionalizacija kao zamjena za zajednicu

Profesionalizacija ima smisla kada povećava kvalitetu, stručnost i odgovornost.

Ali što se događa kada istodobno potisne lokalnu zajednicu?

Tada stručnjak poznaje proceduru, institucija raspolaže novcem, a zajednica postaje objekt rada.

Sustav može biti učinkovit.

Ali integracija nije administrativni postupak.

Integracija je odnos.

A odnos se ne može izgraditi samo obrascem.

Kada institucija ode

Tada dolazi trenutak koji ogoljuje cijeli sustav.

Promijene se prioriteti. Sredstva se smanjuju. Programi se gase. Uredi se zatvaraju.

Institucija koja je godinama bila nositelj sustava više nema iste mogućnosti ili interese.

I što ostaje?

Migranti kojima i dalje trebaju savjet, prijevod i informacija.

Ali migrantske udruge, koje su nekada mogle preuzeti tu ulogu, više nisu dovoljno snažne.

Tu se vidi stvarna cijena institucionalne koncentracije.

Ne gubi se samo novac. Gube se ljudi, iskustvo, organizacijska memorija, mreže kontakata i sposobnost djelovanja.

Nakon dvadeset godina nije dovoljno reći: „Sada vi preuzmite.“

Više nema tko.

Wiesbaden: kada broj postane simptom

Na primjeru HKZ Wiesbaden 2026. godine ta se posljedica može promatrati vrlo konkretno: udruga je ostala sa šestero ljudi.

Šestero ljudi nije samo broj.

To znači manje mogućnosti za organizaciju programa, uključivanje mladih, rad s članovima i stvaranje nove generacije aktivista.

Problem zato nije samo demografski. Riječ je i o društvenom položaju migrantske udruge.

Ako je godinama tretirana samo kao kulturni klub, teško će preko noći postati partner u socijalnoj politici.

Zašto sustav favorizira velike

Ovo nije priča o „zlim ljudima“. Ovo je priča o pravilima.

Velike organizacije lakše ispunjavaju formalne kriterije. Imaju zaposlenike, administraciju, stručnjake i iskustvo s projektnim financiranjem. Male udruge često nemaju ništa od toga. Ali imaju ono što se teško upisuje u tablicu: *povjerenje ljudi.*

Tu se sudaraju dvije logike.

Jedna kaže: najvažnija je profesionalna usluga. Druga kaže: bez zajednice ni najbolja profesionalna usluga nema dugoročan integracijski učinak.

Problem nije u tome što prva postoji.

Problem nastaje kada druga nestane. Caritas nije nužno „ukrao“ novac. Velike organizacije nisu nužno kršile pravila. Igrale su prema pravilima koja je sustav postavio – i bile uspješne.

Zato pitanje nije samo što je radila velika organizacija. Pitanje je kakav je sustav država izgradila.

Ako sustav nagrađuje administrativnu snagu, a zanemaruje društvenu ukorijenjenost, može sam proizvoditi

slabost civilnog društva.
Što su u međuvremenu izgubile udruge?
Mislile su da je dovoljno raditi, okupljati i pomagati.
Nije.
U sustavu javnog financiranja treba znati napisati projekt, voditi ga, izvijestiti o njemu i dokazati rezultate.
Tko to ne zna, ostaje izvan igre.
A tada se događa još nešto: udruga počinje samu sebe doživljavati kao „amatersku“.
Kada prihvati tu etiketu, sve se teže bori za svoje mjesto u društvu.
Zaključak: tko će danas ispuniti obrazac?
Zamislimo ured.
Na vratima piše: „Savjetovanje za migrante samo uz prethodnu najavu. Najave se primaju putem mrežnog obrasca.“
Procedura postoji.
Obrazac postoji.
Ali čovjek možda ne zna jezik.
I nema nikoga da mu objasni.
To je paradoks sustava koji je sve profesionalniji, a sve udaljeniji od ljudi kojima bi trebao služiti.
Gdje su udruge koje su nekada mogle otvoriti vrata bez prethodnog termina?
One su se ugasile.
Ili su oslabjele do točke na kojoj više ne mogu preuzeti odgovornost.
Predugo su bile tretirane kao „amaterske“. Predugo se smatralo da je netko drugi uvijek „profesionalniji“.
Sada je pitanje jednostavno:
Je li to bila cijena profesionalizacije?
A zatim i ono važnije:
Tko je plaća?
Opasnost je da će je platiti upravo oni koji imaju najmanje novca, najmanje utjecaja i najmanje mogućnosti sami se izboriti za pomoć.
Od monopola prema pluralizmu
Rješenje nije u tome da se profesionalne organizacije zamijene volonterima.
Rješenje je povezati profesionalnost i zajednicu.
Velike organizacije mogu pružiti stručnost, infrastrukturu i kontinuitet. Male udruge mogu pružiti ono što institucija teško može proizvesti: povjerenje, neposredan kontakt, jezičnu i kulturnu blizinu te osjećaj pripadnosti.
Zato javno financiranje ne bi trebalo poticati koncentraciju, nego pluralizam. Malim udrugama treba omogućiti razvoj administrativnih i stručnih kapaciteta, zapošljavanje ljudi i dugoročno planiranje.
Ne treba birati između profesionalizma i zajednice.
Treba imati oboje.
Jer integracija nije samo pitanje tko će nekome riješiti problem.

Ona je pitanje hoće li taj čovjek nakon toga ostati sam – ili će imati zajednicu kojoj pripada.
Ako profesionalizacija znači centralizaciju, zajednica slabi. Ako učinkovitost znači samo administrativnu racionalizaciju, sustav može izgledati uredno na papiru, a zakazati u stvarnom životu.
A kada nestane lokalna infrastruktura povjerenja, ne nestaje samo jedna udruga.
Nestaje dio zajednice.

Ivica Košak
Wiesbaden, 2026.

ZAPISNIK

XXXVI. redovne skupštine udruge: Hrvatska kulturna zajednica e. V. Wiesbaden

Datum održavanja: 21. veljače 2026.
Vrijeme početka: 18:30 sati
Mjesto održavanja: Holsteinstraße 15A, 65187 Wiesbaden

I. Utvrđivanje nazočnosti i kvoruma

Utvrđeno je da je na skupštini nazočno šest (6) članova udruge:
Ivica Košak, Rina Milković, Ružica Matanić, Jela Šare, Ljubica Mufić-Turić, Zvonimira Lučan.

Ispričana: Nina Pavić-Colić.

Predsjednik udruge Ivica Košak konstatira da je skupština sazvana u skladu sa Statutom te da postoji kvorum za pravovaljano odlučivanje.

Za zapisničarku je jednoglasno izabrana Rina Milković.

II. Usvajanje dnevnog reda

Predloženi dnevni red stavljen je na glasovanje te je jednoglasno usvojen.

III. Tijek sjednice i donesene odluke

Točka 1. Otvaranje sjednice

Predsjednik otvara sjednicu i pozdravlja nazočne članove.
Zapisnik XXXV. redovne skupštine smatra se usvojenim bez primjedbi, budući da je prethodno objavljen u službenom glasilu udruge i dostupan članstvu.

Točka 2. Obilježavanje Međunarodnog dana materinskoga jezika

Skupština je informirana o aktivnosti obilježavanja Međunarodnog dana materinskoga jezika te je primljeno na znanje izlaganje predsjednika o djelu „Povijest Hrvatske“.
Skupština potvrđuje trajnu obvezu udruge na promicanje i očuvanje hrvatskoga jezika.

Točka 3. Izvješće o radu uprave za 2025.

Predsjednik podnosi izvješće o radu uprave.
Skupština prima izvješće na znanje te ga nakon rasprave jednoglasno usvaja.

Točka 4. Financijsko izvješće za 2025.

Podneseno je financijsko izvješće za razdoblje 01.01.2025. – 31.12.2025.

Skupština, nakon rasprave, većinom glasova (uz jednu suzdržanost) usvaja financijsko izvješće.

Točka 5. Rasprava o izvješćima

Nakon provedene rasprave konstatirano je da su aktivnosti udruge provedene u skladu sa statutarnim ciljevima te načelima transparentnog financijskog poslovanja.

Točka 6. Razrješenje uprave

Na prijedlog ovlaštenih predlagatelja skupština donosi odluku o razrješenju uprave i blagajnice za izvještajno razdoblje.
Odluka je donesena većinom glasova (jedna suzdržanost).

Točka 6.1. Prijedlog izmjena Statuta

Predsjednik iznosi prijedlog izmjene Statuta u dijelu koji se odnosi na broj članova uprave.
Skupština jednoglasno odlučuje da se o prijedlogu raspravlja i odlučuje na izvanrednoj skupštini.

Točka 6.2. Pitanje mogućeg prestanka djelovanja udruge

Predsjednik informira članove o statutarnim i zakonskim pretpostavkama za prestanak djelovanja udruge. Skupština odlučuje predmet uvrstiti u dnevni red izvanredne skupštine.

Točka 7. Izbor uprave

Za predsjednicu izbornog povjerenstva izabrana je Zvonimira Lučan.
Utvrđeno je da nema dovoljnog broja kandidata za provedbu izbora.
Skupština jednoglasno donosi odluku o sazivanju izvanredne skupštine radi provedbe izbora.

Točka 8. Pauza

Skupština odlučuje da se pauza ne održava.

Točka 9. Razno i plan rada

Skupština utvrđuje temeljne programske ciljeve udruge za 2026. godinu te prima na znanje predloženi plan aktivnosti.

IV. Zaključenje sjednice

Sjednica je zaključena u 21:00 sati.

U Wiesbadenu, 22. veljače 2026.

Zapisničarka:

Rina Milković

Predsjednik udruge:
Ivica Košak

BOŽIĆNA BALADA (DVOGLAS) U SPOMEN MIROSLAVU KRLEŽI I TINU UJEVIĆU

(Krleža)
U izlogu povijest bliješti kao celofan,
sveci od gipsa salutiraju blagajni,
zvona zvone po tarifi, po pravilniku srca,
a narod kleči pred popustom, pred jaslicama na rate.
Tu se Bog tiska u letak, domovina u kuglicu,
a krv stoljeća miriše na vaniliju i kredit.

(Ujević)
Ja hodam gradom, sam, pod snijegom od reklama,
i slušam kako duša šuška u papiru darova.
U grudima mi svijeća gori — ne zna za protokol,
ne zna za pjesmu naučenu bez suza.
Tražim tišinu što se rodi kad se čovjek razdijeli,
kad s kruhom podijeli i glad, i nadu.

(Krleža)
Na trgu se peče tradicija, masna i glasna,
s kolendama od jučer i sutra na ražnju.
Generali u figuricama, kraljevi od čokolade,
svi su pomireni u vitrini, bez datuma i krivnje.
Povijest se krsti vinom s etiketom "običaj",
i svi su nevini kad zazvoni blagdan.

(Ujević)
Ali ja znam, u noći kad je nebo skromno,
da se rodilo nešto krhko, bez svjedoka.
Ne u procesiji, ne u zvuku limene trube,
nego u čovjeku koji je prvi put oprostio.
Tamo gdje su ruke prazne, a pogled budan,
Božić se događa — bez razglasa.

(Krleža)
Nabožnost s pozlaćenim rubom,
parada suza na dugme,
dok sirotinja u pjesmi glumi sreću
kao statist u vlastitoj biografiji.
Kič se moli, molitva se prodaje,
a savjest čeka red kao zadnji kupac.

(Ujević)
Pa ipak, ja se ne mirim s prezirom,
jer srce zna biti veće od navike.
Neka otpadne šljokica, neka ostane mrva —
riječ koja ne laže, kruh koji se dijeli.
Ako je balada, neka bude tiha,
da se u njoj čuje čovjek kako diše.

(Zajedno)
Između zvona i šapata,
između povijesti i sna,
biramo noć bez maski:
da običaj postane susret,
a blagdan — istina koja se ne prodaje.

Petrica Kerempuh jr.

Zdravko Luburić: *Bog gleda u Rašellin i u kletvu i šuti*

Pjesma Zdravka Luburića prati žensku figuru Rašell, koja živi u stanju duboke otuđenosti, boli i prokletstva. Njezine plave oči simbol su njezine unutarnje pokretljivosti, ali i nestajanja. Ona dolazi „odasvuda“ u svoju kuću, ali istodobno gubi samu sebe – u svojoj tuzi, strahu i nadi koja se neprestano miješa s užasom. Rašell je opterećena precima, tradicijom i šutnjom koja je naslijeđena kroz pokoljenja.

Njezina bol je vječna; ona desetljećima „stanuje u svojoj boli“. Ponekad pjeva večernje pjesme, ali uvijek na „noćnim strunama“, iz pakosti i tame. Rašell je istodobno žrtva i nositeljica kletve. Njezino tijelo truhne, ali ostaje mramorno i zlatno. Ona se kreće između nade i propasti, života i raspadanja.

Kletva pokoljenja viče iz njezinih uvijek otvorenih usta: od nje neće ostati ništa – ni život, ni oproštaj, ni sjećanje. Ipak, ona nastavlja postojati, otvorenih očiju, smješkajući se noći, dok je nitko istinski ne sluša niti joj odgovara. Njezino postojanje obilježeno je samoćom, zavišću, prijetnjom i prastarom prljavštinom koju nosi u sebi.

Pjesma završava u viziji: Rašell maršira prema svom bijelom sarkofagu, okružena precima, kostima, slikama na zidu i beskonačnom šutnjom. Njezin glas je ostatak jeze, a ona sama postaje sablasna pojava koja osluškuje vlastito golo tijelo. Na kraju, ni zemlja ni drugi ne slijede je – ostaje samo kameni Bog ispod zemlje i nijemi užas prokletstva koje nikada ne prestaje.

*Ukratko:** Pjesma je meditacija o ženskoj patnji, naslijeđenom prokletstvu, nerazumijevanju i nestajanju. Rašell je simbol izmučenog pojedinca koji živi u vječnoj šutnji i otuđenju, bez mogućnosti spasa ili istinskog susreta s drugim.

Ime Rašell najvjerovatnije potiče od imena Rachel, koje ima **hebrejsko poreklo**.
Hebrejsko ime **Rachel (לִחְר)** znači **„ovca”** ili **„ženka ovce (ovca-majka)”**, pa se simbolično povezuje sa blagošću, brigom i plodnošću.
Oblik **Rashell** nije tradicionalni hebrejski ni biblijski oblik, već se smatra **savremenom engleskom varijantom** nastalom promenom pisanja i izgovora.

Bilješka o autoru

Zdravko Luburić, književnik, pjesnik, esejist i prevoditelj rođen je 1942. godine u Pakracu. Piše na njemačkom francuskom i hrvatskom jeziku. Godine 1946. s roditeljima se preselio u Ivankovo pokraj Vinkovaca. Školovao se u Ivankovu, Zagrebu, Varaždinu, Kölnu i Hagenu. Od 1966. živi u Remscheidu u Njemačkoj gdje radi kao službenik u Vijećnici grada Remscheida. Potom je predavao njemački i hrvatski jezik na Visokom pučkom sveučilištu u Hückeswagen. Od 1982. do 1992. izabran je u Savjet za strance grada Reimscheida, potom je biran u Savjet za strance Sjeverne Reine-Vestfalije(dva mandata). Od 1992-1999; Voditelj je i Remscheider Internationaler Literatur-Abend koje su
se održavale svake godine u listopadu u gradu Remscheidu gdje se za svakog susreta objavljivala antologija: *Wiedas Lieddes Windes* (*Kao pjesma vjetra*) u kojoj su zastupljeni autori koji su sudjelovali na književnoj večeri.

Sudjelovao je 1991., 2000., 2002., i 2008. godine na festivalu Struških večeri poezije u Sjevernoj Makedoniji; 2005. sudjeluje na Zagrebačkim književnim razgovorima.

Luburić već od gimnazijskih dana piše i objavljuje pjesme u prozi. Prvim radovima javlja se u dvanaestoj godini u Pioniru. Pjesme su mu zastupljene u mnogim antologijama u Hrvatskoj, Njemačkoj, Sloveniji, Makedoniji, Americi, Australiji i Belgiji na njemačkom, francuskom, hrvatskom jeziku, engleskom, makedonskom, slovenskom i turskom.

Protokoll der 36. Mitgliederversammlung / *Außerordentlichen Versammlung der Kroatischen Kulturgemeinschaft e. V. Wiesbaden*

Die Jahresmitgliederversammlung der ***Kroatischen Kulturgemeinschaft e. V.*** wurde am Sammstag, den 26. September 2026 um 18:50 Uhr in Wiesbaden, Holsteinstr. 15A abgehalten.
Anwesende (8): Rina Milković, Ružica Matanić, Ivica Košak, Neven Matić, Jozo Kovačević, Slavenko Blažević, Žarko Jurić, Draženko Puljić, Petar Briševac (Telefonisch)

Die Mitgliederversammlung wurde von **Ivica Košak** geleitet.
Als Protokollantin wurde Herr Neven Matić einstimmig gewählt.
Der Vorsitzende Košak stellte die Tagesordnung vor. Die Anwesenden nahmen die Tagesordnung einstimmig an.

Tagesordnung:
1. Eröffnung und Begrüßung
2. Informationen zur Interkulturellen Woche
(27. September bis 4. Oktober 2026)
3. Geschäftsbericht des Vorstandes
4. Kassenbericht
5. Diskussion über den Bericht des Vorstandes und über den Kassenbericht
6. Entlastung des Vorstandes und des Kassenwartes
7. Vorstandswahlen entsprechend der Vereinssatzung § 3 Abs. 5
8. Beratung über das weitere Vorgehen für den Fall, dass keine Vorstandswahl zustande kommt

TOP 1. Eröffnung und Begrüßung
Der Vorsitzende der Kroatischen Kulturgemeinschaft Wiesbaden e. V. (HKZ-Wi), **Ivica Košak**, begrüßte alle Anwesenden und stellte fest, dass die Einladung zur Jahresmitgliederversammlung fristgerecht versandt worden war.
Das *Protokoll der Jahreshauptversammlung (2026* einstimmig angenommen.

TOP 2. Interkulturellen Woche (27. September bis 4. Oktober 2026)

2026 findet die bundesweite Interkulturelle Woche erneut unter dem Motto „dafür!“ statt.

Ein Motto, das bewusst offen ist und zugleich Haltung zeigt: dafür, Vielfalt als Stärke zu begreifen. Dafür, ein respektvolles Miteinander zu fördern. Dafür, miteinander ins Gespräch zu kommen.

TOP 3. Geschäftsbericht des Vorstandes

Die Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden (HKZ-WI) setzte auch im Jahr 2026 ihre langjährige Arbeit zur Bewahrung und Förderung der kroatischen Sprache, Kultur und Identität in der Bundesrepublik Deutschland fort. Ein besonderer Schwerpunkt der Vereinsarbeit lag auf der Vermittlung der kroatischen Kultur und des kulturellen Erbes, der Förderung des interkulturellen Dialogs sowie der Stärkung der Verbindung zwischen der kroatischen Gemeinschaft und der deutschen Gesellschaft.

Pflege und Weiterentwicklung der Internetpräsenz

Ein kontinuierlicher Bestandteil der Vereinsarbeit war die Pflege und Aktualisierung der Internetseite **www.hkz-wi.de**. Über die Website wurden Informationen zu den Aktivitäten und Veranstaltungen der HKZ-WI veröffentlicht und der Öffentlichkeit zugänglich gemacht. Darüber hinaus diente die Internetpräsenz der Dokumentation und Archivierung vergangener Veranstaltungen sowie der Information von Mitgliedern und Interessierten.

Herausgabe der zweisprachigen Zeitschrift „Riječ / Das Wort“

Ein weiterer Schwerpunkt war die Fortführung der zweisprachigen Vereinszeitschrift **„Riječ / Das Wort“**. Im Jahr 2026 waren die Ausgaben 71 und 72 vorgesehen. Die Zeitschrift dokumentiert die Arbeit der HKZ-WI und bietet Raum für Beiträge zu kulturellen, historischen und gesellschaftlichen Themen.

Internationaler Tag der Muttersprache

Anlässlich des **Internationalen Tages der Muttersprache am 21. Februar 2026** wurden Aktivitäten zur Bedeutung und Erhaltung der kroatischen Sprache im Ausland in den Mittelpunkt gestellt. Geplante bzw. durchgeführte Vorträge, Workshops und kulturelle Angebote dienten insbesondere der Sensibilisierung für die Bedeutung der Muttersprache und der Förderung des kroatischen Sprachgebrauchs bei Kindern, Jugendlichen und Erwachsenen.

Welttag des Buches und des Urheberrechts

Am 23. April 2026, dem Welttag des Buches und des Urheberrechts, widmete sich die HKZ-WI der Bedeutung von Literatur und Büchern für die kulturelle Identität. Im Rahmen einer literarischen Veranstaltung wurden Bücher kroatischer Autorinnen und Autoren vorgestellt und die Rolle des Buches bei der Vermittlung und Bewahrung kultureller Werte thematisiert.

Beteiligung an der Europawoche 2026

Im Rahmen der Europawoche 2026beteiligte sich die HKZ-WI mit einem thematischen Angebot. Im Mittelpunkt standen Fragen des europäischen Kulturverständnisses, der sprachlichen Vielfalt und der Situation nationaler Minderheiten in Europa.

Programm im Rahmen der Interkulturellen Woche 2026

Auch im Rahmen der Interkulturellen Woche 2026 war ein kulturelles Angebot vorgesehen. Im Mittelpunkt stand die Präsentation eines Buches oder eines kulturellen Projekts in Verbindung mit einer Diskussionsrunde.

Ziel war es, den interkulturellen Dialog zu stärken, Begegnungen zwischen Menschen unterschiedlicher kultureller Herkunft zu ermöglichen und die kroatische Kultur als Teil der kulturellen Vielfalt Wiesbadens sichtbar zu machen.

Selbsthilfegruppe „Kultur als Lebenshilfe“

Ein besonderer Bereich der Tätigkeit war die Fortführung der Selbsthilfegruppe **„Kultur als Lebenshilfe“**. Durch regelmäßige Treffen, Gespräche und gemeinsame kulturelle Aktivitäten wurde ein Raum für Austausch und gegenseitige Unterstützung geschaffen.

Der kulturelle Zugang verbindet dabei soziale Begegnung mit persönlichem Austausch und leistet einen Beitrag zur psychosozialen Unterstützung der Teilnehmerinnen und Teilnehmer.

Damit leistet die Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden einen kontinuierlichen Beitrag zur Bewahrung der kroatischen kulturellen Identität in Deutschland, zur Förderung des kulturellen Austauschs und zur aktiven Mitgestaltung des gesellschaftlichen und kulturellen Lebens der Stadt Wiesbaden.

TOP 4. Kassenbericht

Berichtszeitraum: 01. Januar 2026 bis 25. September 2026

Kassen- und Kontobestand

Der Kassenbericht wurde auf Grundlage des vorliegenden Kontoauszugs für den Zeitraum vom 01.01.2026 bis 25.09.2026 erstellt.

Position	Betrag
Anfangsbestand zum 01.01.2026	4.427,72 €
Einnahmen	1.443,00 €
Ausgaben	5.495,52 €
Endbestand zum 25.09.2026	**375,20 €**

Der Anfangsbestand betrug **4.427,72 €**. Zum 25.09.2026 weist das Konto einen Endsaldo von **375,20 €** aus.

Einnahmen

Im Berichtszeitraum wurden insgesamt **1.443,00 €** an Einnahmen verzeichnet.

Davon entfielen:

- auf **Mitgliedsbeiträge: 243,00 €**
- auf **Fördermittel der Landeshauptstadt Wiesbaden: 1.200,00 €**

Die Fördermittel wurden in zwei Zahlungen von jeweils 600,00 € am 06.03.2026 und 24.06.2026 gutgeschrieben.

Mitgliedsbeiträge

Im Berichtszeitraum wurden folgende Mitgliedsbeiträge verbucht:

Datum	Verwendungszweck / Mitglied	Betrag
30.01.2026	Sarah Julia van Ackeren – Mitgliedsbeitrag 2026	15,00 €
23.02.2026	Ivica Kosak – Jahresbeitrag	30,00 €
24.02.2026	Zvonimira Lucan – Mitgliedsbeitrag	30,00 €
24.02.2026	Mitgliedsbeitrag 2024	30,00 €
25.02.2026	Marijan Vucak – Jahresbeitrag	30,00 €
09.06.2026	Ivan und Agneza Matotek – Jahresbeitrag 2026	36,00 €
20.07.2026	Ivanka Radanovic – Obiteljska članarina	36,00 €
17.08.2026	Ivanka Pernovsek – Mitgliedsbeitrag	36,00 €
Gesamt		**243,00 €**

Die einzelnen Buchungen und Verwendungszwecke ergeben sich aus dem Kontoauszug.

Ausgaben

Die Ausgaben des Berichtszeitraums verteilen sich insbesondere auf folgende Bereiche:

Ausgabenkategorie	Betrag
Rückzahlung Geldzuschuss / Projekt Matthias Flacius	1.000,00 €
Druckkosten „Rijec 71/72 2026“	879,99 €
Messingschild	879,99 €
Buchmesse Frankfurt 2026	630,00 €
Honorar und Reisekosten	520,00 €
Barkasse / Geldvorlagen aus 2025	478,10 €
Online-/sonstige Einkäufe	443,55 €
Hardcover/Sonderdruck	295,18 €
Post und Versand	272,31 €
Domainfactory	92,70 €
Bank-/Abschlussgebühren	3,70 €
Gesamtausgaben	**5.495,52 €**

Die zugrunde liegenden Einzelbuchungen sind im Kontoauszug aufgeführt.

Ergebnis

Für den Zeitraum vom 01.01.2026 bis zum 25.09.2026 ergibt sich folgende Zusammenfassung:

Anfangsbestand: 4.427,72 €
+ Einnahmen: 1.443,00 €
– Ausgaben: 5.495,52 €
= Endbestand: 375,20 €

Der ausgewiesene Endsaldo des Kontoauszugs beträgt ebenfalls **375,20 €**.

TOP 5. Diskussion über den Bericht des Vorstandes und über den Kassenbericht
Alle Berichte wurden mehrheitlich, mit einer Stimmenenthaltung und ohne Gegenstimmen angenommen.

TOP 6. Entlastung des Vorstandes und des Kassenwartes
Herr **Ivica Košak** beantragte die Entlastung des Vorstandes.
Der Vorstand und der Kassenwart wurden mit eine Stimme Enthaltung ohne Gegenstimmen mehrheitlich entlastet.

TOP 7. Vorstandswahlen entsprechend der Vereinssatzung § 3 Abs. 5

Einberufung und Zweck der Versammlung

Die außerordentliche Mitgliederversammlung wurde zur Wahl eines neuen Vorstands der Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden e. V. einberufen. In der Einladung an die Mitglieder wurde darauf hingewiesen, dass bei der ordentlichen Mitgliederversammlung am 21. Februar 2026 nicht genügend Kandidaten für die Wahl des Vorstands zur Verfügung standen und die Wahlen erneut durchgeführt werden sollten.

2. Mitgliedschaft und Teilnahme an der Abstimmung

An der Abstimmung über den Vorsitz nahmen insgesamt 8 Mitglieder der HKZ Wiesbaden teil. Davon waren 3 Personen bereits Mitglieder der Gemeinschaft, darunter der Vorsitzende Ivica Košak. Weitere 5 Personen traten am Tag der Versammlung, dem 26. September 2026, der HKZ Wiesbaden bei. Alle 5 neuen Mitglieder unterzeichneten ihre Beitrittserklärungen vor Beginn der Abstimmung.

3. Wahl des Vorsitzenden – Abstimmungsergebnis

Die Abstimmung wurde geheim durchgeführt. Insgesamt wurden 8 Stimmen abgegeben.

Wahl der/die Vorstandvorsitzen/er

Kandidat	Stimmen
Petar Brisevac	4
Rina Milković	3
Jozo Kovačević	1

Die Ergebniss:
Petar Briševac wurde als Vereinsvorsitzender gewählt.

Rina Milković, Ružica Matanić, Neven Matić, Jozo Kovačević, Slavenko Blažević, Žarko Jurić, Draženko Puljić, Petar Briševac (telefonisch) und Damir Kusić (telefonisch) wurden als Vorstandsmitglieder gewählt.

Neven Matić, Jozo Kovačević, Slavenko Blažević, Žarko Jurić, Draženko Puljić, Petar Briševac (telefonisch) sowie Damir Kusić haben die Wahl angenommen.

Frau Rina Milković hat die Wahl abgelehnt

4. Einwand gegen das Wahlverfahren

Rina Milković erhob einen Einwand hinsichtlich der Ordnungsmäßigkeit beziehungsweise Korrektheit des Verfahrens zur Wahl des neuen Vorsitzenden.

5. Weiteres Vorgehen

Zur Klärung der bestehenden Zweifel und zur Sicherstellung eines ordnungsgemäßen Wahlverfahrens wurde vereinbart, die Wahl des Vorsitzenden bei der nächsten ordentlichen Mitgliederversammlung am 21. Februar 2027 zu wiederholen. Bei derselben Mitgliederversammlung ist außerdem die Wahl der weiteren acht Mitglieder des Vorstands gemäß der Satzung der HKZ Wiesbaden vorgesehen.

Die Versammlung endete um 21:00 Uhr.

Wiesbaden, den 26. September, 2026 Protokollführer: Neven Matić

Kulturno djelovanje i predanost transparentnosti:

Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden održala 36. Skupštinu

WIESBADEN, 27. rujna 2026. – Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden (HKZ-Wi) održala je u subotu, 26. rujna 2026., svoju 36. redovnu i izvanrednu skupštinu. Glavne teme zasjedanja bile su pregled bogatog kulturnog i socijalnog djelovanja udruge u tekućoj godini, najave za nadolazeći Interkulturni tjedan te rješavanje pitanja novog vodstva udruge u duhu najviših demokratskih standarda.

Bogat kulturni i socijalni program u 2026. U svom izvješću, vodstvo je istaknulo uspješnu realizaciju brojnih projekata usmjerenih na očuvanje hrvatskog identiteta i poticanje interkulturalnog dijaloga. Ključni uspjesi uključuju izdavanje dvaju brojeva dvojezičnog časopisa *„Riječ / Das Wort“*, obilježavanje Međunarodnog dana materinskog jezika te Svjetskog dana knjige, kao i aktivno sudjelovanje u Europskom tjednu. Posebna pažnja posvećena je socijalnoj ulozi udruge kroz samopomoćnu grupu *„Kultura kao pomoć u životu“* (Kultur als Lebenshilfe), koja članovima pruža važnu psihosocijalnu podršku. Također, najavljeno je sudjelovanje u nadolazećem Interkulturnom tjednu (od 27. rujna do 4. listopada) pod saveznim motom *„dafür!“* (za to!), gdje će HKZ-Wi predstaviti kulturni projekt i organizirati diskusiju o raznolikosti.

Financijska stabilnost uz potporu Grada Financijsko izvješće pokazalo je uredno poslovanje, pri čemu je značajnu ulogu odigrala potpora Grada Wiesbadena (1.200 €), koja je omogućila realizaciju ključnih projekata poput tiska časopisa, sudjelovanja na Sajmu knjiga u Frankfurtu i održavanja digitalne prisutnosti udruge. Sva izvješća jednoglasno su usvojena.

Izvanredna skupština i ponavljanje izbora radi transparentnosti Skupština je sazvana i u izvanrednom formatu s ciljem izbora novog predsjedništva, budući da na prethodnoj skupštini u veljači nije bilo dovoljno kandidata. Tijekom tajnog glasovanja došlo je do imenovanja novog vodstva, no nakon toga je od strane članice Rine Milković pokrenuto pitanje proceduralne ispravnosti vezano uz stjecanje prava glasa novih članova na dan samog zasjedanja.

Prepoznajući važnost pravilnih procedura i povjerenja unutar zajednice, članovi su postigli konstruktivan dogovor. Kako bi se otklonile sve dileme i osigurala potpuna transparentnost, **dogovoreno je da se izbori za predsjednika i kompletno predsjedništvo (ukupno 8 članova prema statutu) ponove na idućoj redovnoj skupštini, 21. veljače 2027. Godine.**

Ovim potezom Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden demonstrira svoju predanost demokratskim principima, uključivosti i zakonitom radu udruge.

MALKICA DUGEČ

(Zavidovići, 3. lipnja 1936. – Stuttgart, 15. rujna 2026.)

Hrvatsku je nosila u sebi

Otišla je hrvatska pjesnikinja i književnica Malkica Dugeč, autorica koja je desetljećima svojom riječju svjedočila o domovini, jeziku, pripadnosti i iskustvu života izvan Hrvatske.

U Stuttgartu je 15. rujna 2026., u 91. godini života, preminula hrvatska književnica, pjesnikinja i nastavnica **Malkica Dugeč**. Njezinim odlaskom hrvatska je književnost ostala bez autorice čiji je životni i književni put bio snažno obilježen hrvatskim jezikom, domovinom i iskustvom iseljeništva.

Rođena je 3. lipnja 1936. u Zavidovićima. Školovala se u Sarajevu i Zagrebu, gdje je na Filozofskom fakultetu završila studij hrvatskoga i ruskoga jezika i književnosti. Kao profesorica djelovala je u više hrvatskih mjesta, a 1960. godine u Požegi je objavila svoju prvu pjesničku zbirku **Crveni biseri**.

Veliku prekretnicu u njezinu životu donijela je 1972. godina. Nakon sloma Hrvatskoga proljeća odlazi sa suprugom, prof. Božom Dugečom, u Njemačku. Stuttgart je postao njezin novi životni prostor, ali Hrvatska nikada nije prestala biti njezin unutarnji dom. U desetljećima emigracije intenzivno je pisala, objavljivala u hrvatskoj iseljeničkoj periodici i sudjelovala u kulturnom životu hrvatske zajednice.

Njezin književni opus obuhvaća poeziju, prozu, zapise i članke. Objavila je brojne pjesničke zbirke, među kojima **Kriška dobrote, Sve dalje od sebe, S Hrvatskom u sebi, Kroz pukotinu neba, Zipka, O kamenu poj, Drhtaji ptica, Moć svjetla, U riječ unjedrena, Tragovima bezdomnosti, Žigice vjere** i **Vjetrom istrgnuta**. Pisala je i za djecu, a objavila je i zbirku zapisa i novela **Domaće zadaće**.

Već sami naslovi njezinih knjiga otkrivaju važna uporišta njezina književnog svijeta: **domovina, jezik, sjećanje, vjera, pripadnost i bezdomnost**. Hrvatska u njezinu stvaralaštvu nije bila samo geografski prostor. Bila je trajno unutarnje mjesto kojemu se čovjek vraća riječju, pamćenjem i pjesmom.

Odlaskom Malkice Dugeč završava jedan dug i plodan književni put. Ipak, iza nje ostaju knjige, stihovi i svjedočanstvo života koji je, unatoč desetljećima provedenima izvan domovine, ostao duboko povezan s Hrvatskom.

Neka njezina riječ ostane sačuvana u hrvatskoj književnosti i u sjećanju svih koji su je poznavali, čitali i poštovali.

Počivala u miru.

RIJEČ - glasnik Hrvatske kulturne zajednice - Ogranka Matice hrvatske , Wiesbaden, **br. 69/70 2025.**

DAS WORT - MITTEILUNGSBLATT DER KROATISCHEN KULTURGEMEINSCHAFT

RIJEČ ISSN 2196-6109